

T.C.
KAFKAS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI

TERÖRÜN SOSYO-EKONOMİK GELİŞME
ÜZERİNDEKİ OLUMSUZ ETKİLERİ:
KARŞILAŞTIRMALI DİYARBAKIR ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
MUSTAFA VURAL

Tez Danışmanı
YRD. DOÇ. DR. MEHMET DİKKAYA

KARS-Temmuz 2006

T.C.
KAFKAS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Mustafa VURAL'a ait, "Terörün Sosyo-Ekonomik Gelişme Üzerindeki Olumsuz Etkileri: Karşılaştırmalı Diyarbakır Örneği" konulu tez çalışması jürimiz tarafından İktisat Ana Bilim Dalı'nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak oy birliği ile kabul edilmiştir.

Öğretim Üyesinin Unvanı, Adı ve Soyadı

İmzası

.....
.....
.....
.....
.....

.....
.....
.....
.....
.....

Bu tezin kabulü Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun .../.../2006 tarih ve/..... Sayılı kararı ile onaylanmıştır.

UYGUNDUR

...../...../2006

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü.

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa No</u>
ÖZET.....	I
ABSTRACT.....	II
ÖNSÖZ.....	III
KISALTMALAR.....	IV
TABLO LİSTESİ.....	V-VI
GİRİŞ.....	1-4

BİRİNCİ BÖLÜM TERÖRÜN TEORİK ÇERÇEVESİ

1.1. TERÖR,TERÖRİZM VE ŞİDDET KAVRAMLARI.....	5
1.1.1.Terör Kavramı.....	6
1.1.2.Terörizm Kavramı.....	7
1.1.3. Şiddet Kavramı.....	9
1.2. TERÖRİZMİN GENEL TARİHÇESİ.....	10
1.3. TERÖRİZMİN NEDENLERİ.....	13
1.3.1. Ekonomik Nedenler.....	14
1.3.2. Sosyo-Kültürel Nedenler.....	14
1.3.3. Eğitim Sistemindeki yetersizlikler.....	16
1.3.4. Psikolojik Nedenler.....	17
1.3.5. Coğrafi Nedenler ve Dış Etkenler.....	19
1.4. TERÖRİZMİN AMAÇLARI.....	19
1.5. TERÖRİZMİN UNSURLARI.....	23
1.5.1. Şiddet (Eylem) Unsuru.....	24

1.5.2. İdeolojik Unsur.....	25
1.5.3. Örgüt Unsuru.....	28
1.5.3.1. Merkezi Yapı (Lider Kadro).....	28
1.5.3.2. Silahlı Birim (Askeri Kanat).....	29
1.5.3.3. Propaganda Birimi.....	30
1.6. YAKIN ZAMANDA TÜRKİYE' YE YÖNELİK	
TERÖR DALGALARI.....	31
1.6.1. Birinci Terör Dalgası (1968-1980 tarihleri arasındaki İdeolojik Sağ-Sol Anarşizmi).....	32
1.6.2. İkinci Dönem Terör Dalgası (1973-1985 yılları Ermeni Terörü).....	36
1.6.3. Üçüncü Terör Dalgası (Etnik Bölücü Terör Dalgası-PKK)..	37
1.6.4. Dördüncü Terör Dalgası (Dinsel Öğeleri Kullanan Terör Örgütleri).....	41
1.6.4.1. Hizbullah Terör Örgütü.....	42
1.6.4.2. İBDA-C (İslami Büyük Doğu Akıncılar-Cephesi) Terör Örgütü.....	43
1.6.5. Beşinci Terör Dalgası (Küresel Nitelikli El-Kaide Terör Örgütü).....	44

İKİNCİ BÖLÜM

SOSYO-EKONOMİK KALKINMA VE TERÖRİZM İLİŞKİSİ

1. KALKINMA KAVRAMI.....	47
1.1. Büyüme ve Kalkınma Arasındaki Fark.....	50
1.2. Kalkınmanın Amacı.....	50
1.3. Ekonomik Kalkınmayı Etkileyen Faktörler.....	52
1.3.1. Ekonomik Faktörler.....	52
1.3.2. Sosyal Faktörler.....	52
1.4. Ekonomik Kalkınmanın Aşamaları.....	52
2. KALKINMANIN GÖSTERGESİ.....	53
2.1.Kalkınmanın Ölçülmesi.....	55

2.1.1. Uluslararası Gelişme Farklılıklarına Göre Ölçüm.....	56
2.1.1.1. Kalkınmanın Ölçülmesinde Parasal Boyut...	56
2.1.1.2. Kalkınmanın Ölçülmesinde Parasal Olmayan Boyut.....	59
2.1.2. Kaynakların Kullanım Durumuna Göre Azgelişmişliğin Ölçülmesi.....	59
2.1.3. Toplumsal ve Bireysel Temel İhtiyaçların Karşılmasına Göre Azgelişmişliğin Ölçülmesi.....	61
3. BÖLGESEL KALKINMA.....	64
3.1. Bölgesel Kalkınma Kavramı ve Kapsamı.....	64
3.2. Bölgesel Kalkınmayı Kolaylaştıran, İşletmelerin Kuruluş Yeri Seçimini Etkileyen Faktörler.....	65
3.2.1. Taşıma Maliyeti.....	66
3.2.2. İşletmenin Kuruluş Kararında Etkili Olan Dışsal Ekonomiler.....	66
3.2.3. Kamusal Faaliyetler Sonucu Ortaya Çıkan Dışsal Ekonomiler.....	67
3.2.4. Altyapı Hizmetleri.....	67
3.2.5. Yerel Vergi ve Özendirme Önlemleri.....	68
3.2.6. Negatif Dışsal Ekonomiler.....	68
3.2.7. Diğer Kuruluş Yeri Etmenleri.....	69
4. BÖLGESEL KALKINMA FARKLARININ ORTAYA ÇIKIŞ NEDENLERİ: TARİHSEL GELİŞİM.....	70
4.1. Bölgesel Kalkınma Farklılıklarının Ortaya Çıkış Nedenlerinin Tarihsel Kökeni.....	72
4.2. Sanayi Devrimi ve Bölgesel Dengesizliğin Ortaya Çıkışı.....	72
4.2.1. Sanayi Devriminin Nedenleri.....	73
4.2.1.1. Düşünsel Nedenler.....	73
4.2.1.2. Sosyo-Ekonomik Nedenler.....	73
4.2.2. Birinci Sanayi Devrimi.....	74
4.2.3. İkinci Sanayi Devrimi.....	74
4.2.4. Üçüncü Sanayi (Enformasyon) Devrimi ve Bilgi Toplumu.....	75
5. KALKINMAYI YAVAŞLATAN NEDENLER.....	76

6. BÖLGESEL KALKINMA VE PROBLEMLİ BÖLGELER.....	78
6.1. Az Gelişmiş Bölgeler.....	79
6.2. Duraklamış Bölgeler.....	80
6.3. Aşırı Kalabalıklaşmış Bölgeler.....	81
7. KALKINMA VE TERÖRİZM.....	81
8. ULUSLARARASI TERÖRİZMİN KÜRESEL KALKINMAYA ETKİSİ.....	85

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TERÖRÜN TÜRKİYE’NİN SOSYO-EKONOMİK GELİŞMESİ ÜZERİNDEKİ OLUMSUZ ETKİLERİ: DİYARBAKIR ÖRNEĞİ

1. DİYARBAKIR: KISA TARİHSEL GELİŞİM.....	89
1.1. Diyarbakır Kent Tarihi.....	90
1.2. Diyarbakır’da Göç ve Kentleşme Süreci.....	91
2. DİYARBAKIR’IN SOSYO-EKONOMİK DURUMU.....	92
2.1. Ekonominin Genel Görünümü.....	93
2.2. Tarım Sektörü.....	95
2.3. Sanayi Sektörü.....	97
2.4. Hizmetler Sektörü.....	98
3. DİYARBAKIR VE TERÖR.....	98
3.1. Neden Diyarbakır?.....	99
3.2. Diyarbakır’da Terörün Tarihsel Gelişimi.....	99
4. İSTİKRAR VE GÜVEN ORTAMININ ULUSLARARASI SERMAYE HAREKETLERİ BAĞLAMINDAKİ ÖNEMİ.....	102
5. OLAĞANÜSTÜ HAL UYGULAMASININ BÖLGESEL GELİŞME ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ.....	105
5.1. Yasal Durum.....	105
5.2. Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin Kurulması.....	105
5.3. Olağanüstü Hal Valiliği’nin Yetki ve Sorumlulukları.....	106
5.4. Olağanüstü Hal Uygulaması ve Bölgesel Gelişme.....	108

6. DOĞU VE GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİNDE YÜRÜTÜLEN TERÖRLE MÜCADELE ÇALIŞMALARI, SONUÇLARI VE DİYARBAKIR.....	109
6.1. Terörizmin Bölgesel Maliyeti.....	109
6.2. Terörle Mücadele Sırasında Verilen Kayıplar.....	111
7. TERÖR KISKACINDAKİ DİYARBAKIR VE SOSYO-EKONOMİK AÇIDAN GELİŞMİŞ GAZİANTEP: BİR KARŞILAŞTIRMA.....	115
7.1. Demografik Özellikler.....	115
7.2. Diyarbakır ve Gaziantep İllerinin Sosyo-Ekonomik Göstergeleri.....	118
7.2.1. İşsizlik ve İstihdam.....	118
7.2.2. Diyarbakır İlinin Karşılaştırmalı Diğer Sosyo-Ekonomik Göstergeleri.....	121
SONUÇ.....	126
KAYNAKÇA.....	128
ÖZGEÇMİŞ.....	140

ÖZET

Türkiye yıllarca terör tehdidiyle birlikte yaşamak zorunda kalmıştır. Bu tehdit zaman içerisinde ülke ekonomimize ve insanımıza çok önemli değerler kaybettirmiştir. Bu güne kadar askeri, siyasi, sosyal, psikolojik ve stratejik olarak tüm yönleriyle hakkında birçok araştırma yapılan terörizmin, sosyo-ekonomik kalkınmaya olan olumsuz etkileri açısından çokta fazla araştırılmamış olması nedeniyle başladığımız bu çalışmada ileriye sürdüğümüz sav; “Diyarbakır bölgesinde terörizmin geniş boyutlara ulaşması sosyo-ekonomik gelişmeyi daraltmaktadır” şeklindedir.

Sosyo-ekonomik kalkınmanın istenen düzeyde sağlanamaması bugün bütün dünya ülkelerinin ortak sorunudur. Bu sorun ortadan kaldırılmaya çalışırken bir takım zorluklarla karşılaşmaktadır. Bu zorluklardan en önemlilerinden biriside terördür.

Hiçbir zaman tam olarak ekonomik maliyetleri ortaya konamayan ancak olumsuz etkileri her alanda hissedilen terörün, Diyarbakır ölçeğinde ne gibi olumsuzluklara neden olduğu ortaya konan savın temelini oluşturmaktadır.

Sözü edilen alanla ilgili yeterince çalışma yapılmamış olması en önemli handikaplarımızdandı. Ancak yinede elde edilen ve bu güne kadar yayınlanmış bulunan mevcut kaynakların taranması ile bu çalışma tamamlanmıştır.

Sonuçta görülmüştür ki, terör insanların iktisadi hayatları başta olmak üzere yaşamlarının her alanında olumsuz etkiler doğurmaktadır. Diyarbakır’ın da sosyo-ekonomik kalkınmasının önündeki önemli bir engeline terör olduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Terör, Kalkınma, Güneydoğu, Göç, Diyarbakır

ABSTRACT

Turkey has strongly faced terror threat for years. This problem has negatively affected people living in all regions of Turkey, which caused to lost both economic and moral values. In spite of many studies have been made on terror so far, the cost of terror for Turkey has been ignored by academicians. Especially economic costs of terror are very important in this case. The main hypothesis of the work is centered that terrorism has restricted socio-economic developments in Diyarbakır.

Socio-economic development is a common problem for almost all countries. The attempts for solving this problem have caused much incapability, like terror.

The cast of terror can not be counted. But the negative effects of terror are felt in every field in Diyarbakır is the main subject of our hypothesis.

While preparing the thesis, the main handicap was the lack of studies on that strategic issue. Despite studies prepared on the terror developments on economy is limited, both restricted literature and personal observations helped me to complete the study.

As a result, it has been firstly concluded that terrorism has negative impacts on economic life and on almost all stages of ordinary life of people. It has also been showed that terror is one of the main problems against socio-economic development in Diyarbakır.

Keywords: Terror, development, Southeastern Anatolia, migration, Diyarbakır

ÖNSÖZ

Bu araştırma ile Terörün sosyo-ekonomik kalkınma üzerindeki olumsuz etkileri Diyarbakır örneği ile açıklanmaya çalışılmıştır. Terörün teorik boyutu ele alınmış ve yanlış tanımlamaların terörle mücadele açısından olumsuz sonuçlara yol açtığından söz edilmiştir.

Terör gibi sosyal bir olayın iktisadi sonuçları üzerinde durulmuş ve bu alandaki gelişmenin önünde ne denli büyük bir tehdit olduğu ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Kalkınma ve terör olgularının birbirlerine olan etkilerinin sonuçları Diyarbakır ve Gaziantep illerinin sosyo-ekonomik göstergelerinin karşılaştırılmasıyla ortaya konulmaya çalışılmıştır. Geri kalmışlığın yada gelişmemenin önündeki tek engelin terör olmadığı ancak gözardı edilemeyecek kadar da önemli bir tehdit olduğunun çeşitli verilerle gösterilmesi bu çalışmanın ana hedefidir.

Bu tez çalışmasının her aşamasında görüş, öneri ve tavsiyeleriyle yol gösteren başta tez danışmanım Yrd.Doç.Dr. Mehmet Dikkaya'ya, her türlü destek ve kaynak konusunda ki yardımlarından dolayı Kafkas Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölüm Başkanı Yrd.Doç.Dr. Adem Üzümcü'ye teşekkür ederim.

KISALTMALAR

UNDP	: Birleşmiş Milletler Kalkınma Teşkilatı.
GSYİH	: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla.
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri.
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu.
DTP	: Demokratik Türkiye Partisi.
GAP	: Güneydoğu Anadolu Projesi.
IMF	: Uluslararası Para Fonu.
OECD	: İktisadi İşbirliği ve Gelişme Teşkilatı.
CIA	: Amerikan Haber Alma Teşkilatı.
DGM	: Devlet Güvenlik Mahkemesi.
İRA	: İrlanda Kurtuluş Ordusu.
ETA	: Bask Ayrımcı Harekatı.
MİT	: Milli İstihbarat Teşkilatı.
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği.
ÖSYS	: Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Sınavı.
M.Ö.	: Milattan Önce.
OHAL	: Olağanüstü Hal.
Bkz.	: Bakınız.

TABLO LİSTESİ

	<u>Sayfa No</u>
Tablo: 2.1. Dünya Ülkelerinin 2001 Yılına Ait Nüfus ve GSYİH Verileri.....	58
Tablo: 2.2. Türkiye'nin 1986-2004 Yılları Arası Nüfus ve GSMH ile Kişi Başına Düşen GSMH Rakamları.....	59
Tablo: 2.3. Türkiye'de Yıllar İtibariyle Bazı Sanayi Mallarının Üretim Miktarları (2000-2004 Yılları Arası-Ton).....	60
Tablo: 2.4. Türkiye'nin Aylık İmalat Sanayi kapasite Kullanım Oranı (2002-2005).....	61
Tablo: 2.5. Beşeri Kalkınma İndeksi ve Bazı Ülkelerin Aldığı Değerler (1998).....	63
Tablo: 2.6. Türkiye'nin Beşeri Kalkınma Göstergeleri ve Yıllar İtibariyle Gelişimi (1992-2000).....	64
Tablo: 2.7. Güney Kore'nin Yıllara Göre Temel Makro Ekonomik Verileri (1990-2002).....	77
Tablo: 2.8. Ülkelerin İnsani Gelişme Endeksi Sıralaması (2005).....	83
Tablo: 2.9. Kişi Başına Milli Gelir – Ülke Sıralaması Karşılaştırması (2005).....	83
Tablo: 3.1. Diyarbakır İline Ait Demografik Göstergeler (2000).....	91
Tablo: 3.2. İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması (2003).....	94
Tablo: 3.3. Tarım Alanının Dağılımı (2005)	96
Tablo: 3.4. Diyarbakır İlinin Tarımsal Sulama Projeleri.....	97
Tablo: 3.5. AT Kearney-Uluslararası Doğrudan Yatırım Güven Endeksi (2004-2005).....	103
Tablo: 3.6. 1995-2005 Döneminde Uluslararası Doğrudan Yatırımlar ve Bileşenlere Göre Dağılımı.....	104

Tablo: 3.7.	Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde, İller Bazında Meydana Gelen Terör Olayları (19.07.1987-15.12.1998)..	110
Tablo: 3.8.	Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde (OHAL Bölgesinde) Meydana Gelen Olaylarda Güvenlik Kuvvetler ve Vatandaş Kaybı (19.07.1987-15.15.1998).....	112
Tablo: 3.9.	Bölücü Örgüt Mensuplarının (OHAL Bölgesinde) Eylemleri Sonucu Ölen ve Yaralanan Kamu Görevlileri (01.01.1984-15.12.1998).....	113
Tablo: 3.10.	Terör Olaylarında (OHAL Bölgesinde) Kısmen veya Tamamen Tahrip Olan Kamu ve Özel Bina, Tesis ve Araçları (19.07.1987-15.12.1998).....	114
Tablo: 3.11.	Diyarbakır ve Gaziantep İllerinin Karşılaştırmalı Demografik Özellikleri (2000).....	116
Tablo: 3.12.	İllerin 1995-2000 Dönemi Net Göç Hızına Göre Sıralanışı.	117
Tablo: 3.13.	Türkiye Geneli, Diyarbakır ve Gaziantep İllerinin Karşılaştırmalı İstihdam Göstergeleri (2000).....	118
Tablo: 3.14.	Diyarbakır İlinin Gaziantep ve Türkiye Ortalaması ile Karşılaştırmalı Sanayi Verileri (2000).....	121
Tablo: 3.15.	Diyarbakır İlinin Gaziantep ve Türkiye Ortalaması ile Karşılaştırmalı Mali Göstergeleri (2000).....	122
Tablo: 3.16.	Diyarbakır İlinin Gaziantep ve Türkiye Ortalaması ile Karşılaştırmalı Eğitim Göstergeleri (2000).....	123
Tablo: 3.17.	Diyarbakır İlinin Gaziantep ve Türkiye Ortalaması ile Karşılaştırmalı Sağlık Göstergeleri (2000).....	124
Tablo: 3.18.	Diyarbakır İlinin Gaziantep ve Türkiye Ortalaması ile Karşılaştırmalı Diğer Göstergeleri (2000).....	125

GİRİŞ

Günümüzde çok sayıda ülkenin ulusal bütünlüğünü ve ekonomisini hedef alan, demokratik sistemini tehdit eden en önemli tehlikelerden birisi terördür. Meşru otoriteye ve demokrasiye karşı bir meydan okuma olan bu tehdidin gerekçeleri ne olursa olsun, insan haklarına saygı duyan, başta yaşama hakkı olmak üzere insanların sahip olduğu yada olması gereken değerlere önem atfeden hiçbir kişi, toplum ve devlet tarafından tasvip görmesi mümkün değildir. Ancak bazı ülkeler terörü hedeflerine ulaşmada bir araç gibi görebilmekte ve çeşitli düşüncelerle menfaat çatışması yaşadığı ülkelerdeki bu zararlı faaliyetleri destekleme yoluna gidebilmektedirler.

Demokratik sistemlerde meşru güç olan hükümetin kuvvet kullanırken hukuka ve insan haklarına bağlı kalma zorunluluğu vardır. Bu yüzden kuvvet kullanmada bazı sınırlamalar mevcuttur. Terörün üstesinden gelinmesi belli ölçüde kuvvet kullanılmasına bağlıdır. Demokrasinin güçlüğü de bu noktada başlar. Hem siyasal şiddetin önlenmesini hem de rejimin istikrarının korunmasını uzlaştırmak pek kolay değildir.

11 Eylül 2001 tarihinde Dünya Ticaret Merkezine yapılan saldırılardan sonra, sadece Amerika Birleşik Devletleri'nde değil tüm dünyada şaşkınlık ve tedirginlik meydana gelmiş, daha sonra yapılan yorum ve değerlendirmelerde artık terörün küresel bir boyut kazandığı görüşü hakim olmuştur.

Terörizm, son yıllardaki teknolojik gelişmelerden de yararlanarak daha fazla etkinlik kazanmaktadır. Her geçen gün biraz daha küçülen ve globalleşen dünyada terörizm tehdidinin de globalleştiği görülmektedir. Büyük mali ve teknolojik imkanlar, iyi yetişmiş elemanlar ile planlı bir uğraş gerektiren terörizm faaliyetleri artık çağımızda uluslar arası bir nitelik kazanmıştır.

Terörizm, basit bir şiddet eylemi olmayıp iktisadi, sosyal, siyasal ve kültürel gibi pek çok neden ve sonucu bulunmaktadır.

Dünyada terör olaylarına en çok maruz kalanların başında gelen ülkemiz, jeopolitik ve jeostratejik açıdan önemli bir coğrafya parçası üzerinde bulunmaktadır. Türkiye, Batı'nın hem Akdeniz'le hem de Ortadoğu ile bağlantısını sağlayan bir

köprü durumunda bulunması ve zengin petrol yataklarına sahip Ortadoğu ülkelerine komşu olması nedenleriyle ve tarihten gelen düşmanlıklar nedeniyle terörün potansiyel hedeflerindedir. Terörün neredeyse bütün çeşitleri zaman içerisinde ülkemizde görülmüştür. Ancak yakın zamanda görülen terör faaliyetleri arasında hiçbirisi Etnik Bölücü özellik gösteren PKK Terörü kadar sosyal, siyasal ve iktisadi açıdan olumsuz sonuçlar doğurmamıştır.

Türkiye gibi gelişmekte olan birçok ülkede, sürekli var olan terör tehdidi ile insanların refah ve mutluluğu ve ülkenin kalkınması için kullanılması gereken mali kaynakların önemli bir bölümü ne yazık ki terörle mücadelede harcanmaktadır.

Terör, ülkelerin kalkınmasını da olumsuz yönde etkilemektedir. Bir ülkede eğer gelir dağılımı dengesi bozuluyorsa, ülkenin eğitim ve sağlık hizmetleri yaygınlaşmıyorsa, konut ve sosyal güvenlik hizmetleri geriliyorsa, o ülkedeki ulusal gelir artsa bile bir kalkınmadan bahsetmek mümkün değildir. Kalkınma için gereken en önemli unsur güven ortamıdır. İnsanların kendilerini güvende hissetmedikleri bir ortamda iktisadi faaliyetler istenen seviyede olmayacaktır.

1980'li yıllarda ortaya çıkan, halen günümüzde de devam eden ve bu güne kadar çok sayıda kanlı saldırılar gerçekleştiren, ülkemizin bir bölümünü terörle anılar hale getiren, çok sayıda şehit vermemize, birçok vatandaşımızın hayatını kaybetmesine, ekonomik değeri bulunan kamu-özel araç ve gereçlerin tahribine ve nice dramatik sonuçlara neden olan etnik bölücü PKK terörü ülkemizin topyekün kalkınmasının önünde büyük bir engel olmuştur.

Bu çalışma sırasında çeşitli zorluklarla karşılaşmıştır. Bir bölgedeki sosyal ve ekonomik faaliyetlerin yaşayan halk üzerinde nasıl psikolojik motivasyon yada travmalara neden olduğunun anlaşılabilmesi ancak oraya giderek yapılacak gözlem ve mülakatlarla anlaşılabilir. Bunun fiili imkansızlıklar nedeniyle yapılamamış olması bir eksiklik olarak görülebilir.

Karşılaşılan diğer bir zorlukta kaynak azlığı ve gerekli olan istatistiki bilgilere ulaşamamadır. Kuşkusuz savımızın temelini oluşturan terör olayları ile sosyo-ekonomik kalkınma arasındaki olumsuz bağı ortaya koyan terör olaylarının sayısal yoğunluğu önemlidir. Yıllar ve il geneli itibariyle, merceğimiz altında bulunan ne Diyarbakır nede diğer Doğu ve Güneydoğu illerinde yaşanan terör olaylarının sayısına ve bu olaylardaki insan ve maddi değer kayıplarına istenen ölçüde ulaşamamıştır.

Daha genelde olsa elde edilen istatistiki bilgiler ışığında terör ve sosyo-ekonomik kalkınma arasındaki korelasyon ortaya konmaya çalışılmıştır.

Buraya kadar sözü edilen terörün, etnik bölücü nitelikli PKK terörü olduğu, O'nun etkilerinin açıklanmaya çalışıldığı rahatlıkla anlaşılacaktır. Çünkü ülkemizin yakın zamanda gördüğü en uzun süreli ve en fazla zararlı etkilerinin görüldüğü terör örgütü PKK'dır. Neden Diyarbakır?. Diyarbakır'ın örnek olarak alınmasının tabii ki bir çok nedeni var. Öncelikle Diyarbakır bir medeniyetler şehridir. Anadolu'nun en eski yerleşim yerlerinden birisidir. Mezopotamya olarak anılan coğrafyanın Yukarı Dicle bölgesinde, verimli topraklarda bulunması önemli bir kavşak olmasına yol açmıştır.

Diyarbakır nüfus büyüklüğü olarak Şanlıurfa'dan sonra bölgenin ikinci kalabalık ilidir. Diyarbakır, son 25 yılda PKK terör örgütünün bu ili bir merkez olarak seçmesi ile önceleri buradaki halk desteğini almak ve daha sonra güvenlik güçlerine karşı güçlü olduklarını göstermek için şiddete dayalı eylemlere ağırlık vermesi nedeniyle ilin ekonomisinden sosyal hayatına kadar her şey olumsuz etkilenmiş ve gelişmişlik yarışında geride kalmıştır.

Son yıllarda da görüldüğü gibi Örgüt, anadilde eğitim, Kürtçe isim, genel af ve Kürt sorununa çözüm gibi kendilerine göre demokratik talepler öncelikle bu ilden seslendirilerek yaygınlaştırılmak istenmiştir.

PKK en büyük desteği Diyarbakır'dan almış, kuruluşunu Diyarbakır'da gerçekleştirmiş ve bu bölgede hep güçlü kalmak istemiştir. Bu durum Diyarbakır'daki sosyal ve ekonomik hayatı olumsuz etkilemekte, gelişmenin önünde önemli bir tehdit unsuru oluşturmaktadır. İşte bu yüzden aynı coğrafi bölgede bulunmalarına ve yaklaşık nüfus büyüklüğüne sahip olmalarına rağmen terör tehdidinden uzak olan Gaziantep, sosyo-ekonomik kalkınma açısından Diyarbakır'ın çok önünde yer almaktadır.

Bu tez çalışmasının ilk bölümünde; terör tehdidinin tanımlanması kapsamında teorik çerçeve çizilmeye çalışılmış neden ve sonuçları üzerinde durulmuştur. Terörün ülkemize yönelik olarak hangi dönemlerde ve hangi isimler altında çirkin yüzünü gösterdiği, küresel bir tehdit olarak etkileri de bu bölümde incelenmiştir.

İkinci bölümde; kalkınma kavramı üzerinde durulmuş, büyüme ve gelişme kavramlarının ifade ettiği anlamlar ile gelişmeye etki eden olumlu ve olumsuz faktörler ve bölgesel gelişme konuları üzerinde araştırma yapılarak küresel boyuttaki terörün dünya ekonomisi üzerindeki olumsuz etkileri ortaya konmaya çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde; “terörün sosyo-ekonomik kalkınma üzerindeki olumsuz etkileri” Diyarbakır örneği ile açıklanmaya çalışılmıştır. Türkiye’de terörün en yoğun olarak yaşandığı yer olan Diyarbakır’ın aynı bölgede ve yaklaşık nüfus ve toprak büyüklüğünde olan ancak terör tehdidinden bir o kadar uzak olan Gaziantep ile arasında bulunan gelişmişlik farkının büyük oranda terör faktöründen kaynaklandığı ortaya konmaya çalışılmıştır.

Sonuçta göç gibi sosyal bir olgunun dahi terörle neden-sonuç açısından çok sıkı ilişkilerin bulunduğu, sosyo-ekonomik kalkınma açısından da terörün neredeyse belirleyici bir rol oynadığı görülmüştür.

BİRİNCİ BÖLÜM

TERÖRÜN TEORİK ÇERÇEVESİ

1.1. TERÖR, TERÖRİZM VE ŞİDDET KAVRAMLARI

“Terör ve Terörizm”, uzun bir süredir bütün dünyada üzerinde konuşulan kavramlar olmakla beraber son 40-50 yıldır artık daha sıklıkla gündeme gelmeye başlamıştır. İnsanlık tarihi kadar eski olan bu kavramların varlığı neredeyse 11 Eylül 2001 tarihinde ABD’de Dünya Ticaret Merkezi ve Pentagon’a yönelik yapılan terörist saldırılardan sonra anlaşılmaya ve sorgulanmaya başlanmıştır. Bu saldırılarla birlikte terörün de globalleştiği fark edilmiştir.

11 Eylül saldırıları terörle mücadele açısından milat olarak kabul edilmektedir. Zira bir terör örgütünün ve hatta o tarihe kadar ismi ve lideri pek bilinmeyen bir örgütün, yeryüzünde askeri ve ekonomik alanda rakibi bulunmayan bir ülkenin kalbine kadar girip, görülmemiş bir yöntemle eylem yapması herkesi şaşkına çevirmiştir.

Aslında 11 Eylül’ü önemli kılan bu radikal terör eyleminden çok, bundan sonra ABD’nin “Terörle Mücadele” adı altında giriştiği güç kullanımınıdır. Önce Afganistan sonra Irak, terör mağduru olduğunu söyleyen güç tarafından, terör bahane edilerek işgal edilmiş, binlerce masum insan hayatını kaybetmiş, ekonomik açıdan büyük yıkımlar meydana gelmiştir. Terörü önleme adına yapılan bu müdahalenin, şiddeti ve terörü daha da artırdığı çok açıktır.

Sözü edilen olayı gerçekleştirdiği iddia edilen saldırganların Müslüman kimliklerinin ön plana çıkarılmasıyla medeniyetler arası çatışma tezleri yeniden alevlendi. İslam ve terör olayları arasında bağlantılar kurulmaya başlanmıştır. Clinton döneminde CIA’nın başında bulunan R.James Woolsey’e göre : *“11 Eylül, yıllarca devam edecek olan Dördüncü Dünya Savaşı’nın başlangıcı oldu”*. ABD Başkanı George W.Bush, 20 Eylül 2001’de Kongre’de yaptığı konuşmada; *“Ya bizimle birlikte olacaksınız ya da teröristlerle [...] Bizden yana olmadığımız takdirde onların*

kaderini paylaşmaya razı göstermek zorunda olacaksınız “ diyerek tehditler savuruyordu.¹

Bu kadar gündemde olan ve son yıllarda global bir boyut da kazanan terörizm, terör ve bu ikisinin en önemli unsuru olan şiddet olguları birbirine karıştırılmaktadır. Oysa, terör ve terörizm aynı anlamları taşımadığı gibi terör ile şiddet kavramları da aynı anlamları taşımamaktadır. Birbirinden farklı anlamlar taşıyan bu kavramların iyi anlaşılabilmesi yüzünden terörle mücadele eden güvenlik güçleri ve mahkemeler telafisi mümkün olmayan hatalar yapabilmektedirler.

1.1.1. Terör Kavramı

11 Eylül saldırıları ile, ABD hükümetinin saldırılarına terörist olarak nitelendirmesinden sonra yoğun bir şekilde konunun medyada yer almasıyla birlikte, günlük hayatına devam eden ve terörle ilgili en küçük bir fikri dahi bulunmayan insanlarda, sadece masum insanları öldürenlerin terörist oldukları yönünde inanışlar oluşmaya başlamış, bu şiddeti ortaya çıkaran koşullar hiç konuşulmamıştı.

Terör, Latin kökenli bir kelime olup, dilimizdeki karşılığı “*dehşet, yıldırma ve korkutma*” anlamına gelmektedir.² Türk Dil Kurumu’nun hazırladığı sözlükte de terör; “*Yıldırma, korkutma, tedhiş*”³ anlamına gelmektedir. Günümüzde çok kullanılan bir kavram olmasına rağmen bütün dünya ülkelerinde aynı şekilde kullanılan yerleşik bir tanımı yoktur. Çünkü siyasal rejim farklılıkları nedeniyle bir ülkede faaliyet gösteren terör örgütü, çeşitli çıkar ilişkileri ve siyasal rejimler nedeniyle başka ülkelere; *özgürlük savaşçısı, gerilla, ordu, mücahit...vb.* şekilde anılabilmektedir. Özetle kelimenin sözlük anlamından da yola çıkarak terörü şöyle tanımlayabiliriz; “Terör, insanları yıldırma, sindirme yoluyla onlara belli düşünce ve davranışları benimsetmek için zor kullanma ya da tehdit etme eylemidir”.

12.04.1991 tarih ve 3713 sayılı Terörle Mücadele kanununun 1. madde de terör şu şekilde tanımlanmaktadır; “*Terör; baskı, cebir ve şiddet, korkutma, yıldırma, sindirme veya tehdit yöntemlerinden biriyle Anayasada belirtilen Cumhuriyetin temel niteliklerini, siyasi, hukuki, sosyal, laik, ekonomik düzenini değiştirmek, devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmak, Türk Devleti’nin ve*

¹ İzzet KAÇAR, “Büyük Ortadoğu Projesi ve Küresel Terör”, **Polis Dergisi**, Ankara, A.P.K. Daire Başkanlığı, sayı: 40, 2004, s. 253.

² Hasan EREN ve Diğerleri, **Türkçe Sözlük**, Cilt 2, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1988, s.1459.

³ İsmail PARLATIR, Hazma ZÜLFİKAR, Nevzat GÖZAYDIN, **Türk Dil Kurumu Yayınları: 603**, Sözlük Bilim ve Uygulama Kolu Yayınları: 2, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1994, s. 752.

Cumhuriyeti'nin varlığını tehlikeye düşürmek, devlet otoritesini zaafa uğratmak ve yıkmak veya ele geçirmek, temel hak ve hürriyetleri yok etmek, devletin iç ve dış güvenliğini, kamu düzenini veya genel sağlığı bozmak amacıyla bir örgüte mensup kişi veya kişiler tarafından girişilecek her türlü eylemlerdir”.

Yukarıdaki tanımdan da anlaşılacağı üzere, bir eylemin terör eylemi olabilmesi için ; *İdeolojik, örgütsel ve şiddet boyutunun olması gerekir.*

Büyük Larousse sözlük ve ansiklopedisinde terör ; *“Bir gücü bir iktidarı zorla kabul ettirmek amacıyla sistemli bir şekilde şiddet kullanma, yıldırma”*⁴ olarak tanımlanmaktadır.

1.1.2.Terörizm Kavramı

Yukarıda verilen terör tanımından sonra, terörizm ise; *“Devlet otoritesini ve düzenini yıkmak, değiştirmek, belirli amaçları gerçekleştirmek için girişilen siyasal nitelikli şiddet eylemlerinin tümüdür”*⁵, şeklinde tanımlanmaktadır. Encyclopedia of the Social Sciences’de de terörizm şöyle tanımlanmaktadır; *“Terörizm, örgütlü bir grubun ya da tarafın istediği sonucu, sistemli şiddet kullanımı suretiyle sağlamak için başvurduğu yöntem yada kuramdır”*.⁶

Daha geniş tanımıyla terörizm; *“Siyasal hedeflere ulaşmak için toplumun demokratik ikna ve eylem yoluyla barışçı davranışına karşı, hukukun üstünlüğü ve devlet otoritesini tanımayan güçsüzlüklerini gizlemek için demokratik otoriteleri kitlelerden kopararak halka karşı şiddet kullanmaya yönelmeyi amaçlayan, kendi güç ve doktrinleri ile sağlayamadıkları halk desteğini ve ayaklanmasını sağlamak için tarihsel görevlerinin olduğuna inandırılmış çeşitli unsurlardan oluşan ve uluslararası destek gören örgütlerin, tahripkar silahlarla donanmış olarak gelişmiş taktikler kullanan, insanlığı hakir gören, ahlaki hiçbir temeli bulunmayan siyasi hedeflere ulaşmak için insan hayatını hiçe sayan, masum insanları hedef alan ve hiçbir savaş kuralı tanımayan, geleneksel politik suçlardan farklı, metodik, örgütlü, sistematik, öldürme, kaçırma, korkutma ve tahrip eylemleridir”*.⁷

Terörle ilgili bir çalışmasında Ergil terörizmi şöyle tanımlamaktadır; *“Kaçırmadan cinayete kadar uzanan ve amacı sindirme olan şiddet eylemlerine*

⁴ **Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedi**, İstanbul, Milliyet Yayınları, 1986, s. 1144.

⁵ Kürşat YUNUSOĞLU, **Devlet Güvenliği ve İstihbarat**, Ankara, Emniyet Genel Müdürlüğü Basımevi, 1992, s. 78.

⁶ Encyclopedia of the Social Sciences, cilt 14, alıntı, Tuncer GÜNAY, **Türkiye’ de Terör ve Terörizm**, Ankara, Atılım Ofset Matbaacılık, Temmuz 2001, s. 10.

⁷ http://www.diyarbakir.pol.tr/teror/teror_tanimi.htm. (08.01.2006)

verilen addır. Nedeni ne olursa olsun, aşırı bir algılamayı içerir. Bu aşırı algılama, bir yanda yüksek dozda korku gibi bir ruh halini, diğer yanda ise, o durumu yaratan fiili yada olası şiddet olayını kapsar’’⁸

Bir başka çalışmada Dilipak terörizme; “[...] ne tek başına şiddet, ne zor kullanmaya ne de kargaşa çıkarmaya yönelik bir harekettir. Kurulu düzene karşı zor kullanma yolu ile başka bir düzen oluşturmak gibi bir anlam içerir. Bu anlamda terörizme politik tedhişçilik de diyebiliriz”⁹ şeklinde bir tanımlama getirmektedir.

Terör ve terörizm arasındaki hassas ayırım konuşma dilinde artık ortadan kalkmıştır. Belirli bir siyasi yapıyı değiştirmek amacıyla belirli bir örgüt tarafından sistematik olarak uygulanan ve kitleleri paniğe sokan şiddet eylemleri terör veya terörizm olarak adlandırılmaktadır.¹⁰

Günümüzde terörizmin sadece ülkemizde değil bütün dünyada, ortaya çıkış sebeplerinden en önemlileri, sosyal ve ekonomik nedenlerdir. Bu gün bazı devletlerin terörü üstü kapalı destekleyerek başka ülkelerden yarar sağlama yoluna gittikleri bilinen bir gerçektir. İşte bu aşamada terörün muhalif ülkeye yönelik olarak desteklenmesi konusunda da hazırlık aşaması; hedef ülkenin, başta sosyal ve ekonomik zaafı (gelir gurupları ve yaşam standartları arasındaki uçurum), vatandaşların devletine karşı hoşnutsuzlukları etüt edilerek planlanmaktadır. Bu sebeple, teröre muhatap olan ülkenin terörle mücadelesinin sadece polisiye tedbirlerle başarıya ulaşamayacağı kesindir.

1970’lerden bu yana dünyada terörizm kendisine hedef olarak demokrasileri seçmiştir. Demokrasi; siyasal sistemler içerisinde en çok hayranlık uyandıranı olmasına rağmen, belki de korunması ve yaşatılması en zor olanıdır.¹¹ Demokratik rejimleri istikrarsızlığa düşürerek en azından, bu rejimleri kendisini koruma refleksi ile otoriter bir siyasal sisteme dönüştürmek amacını güden terörizm, bu amacına ulaşmak üzere bazı ülkelerce desteklenmektedir. İşte teröre karşı alınan tedbirlerin etkili olamamasının başlıca sebebi de burada yatmaktadır. Terörizme karşı verilen

⁸ Doğu ERGİL, **Türkiye’ de Terör ve şiddet**, Ankara, Turhan Kitapevi, 1980, s. 1, Alıntı, Kasım VAROL, **Terörün Kalkınmaya Etkisi (PKK Terör Örgütü Örneği)**, (Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü Kamu Yönetimi-Tez Çalışması), Ankara, Kasım 2004, s. 14.

⁹ Abdurrahman DİLİPAK, **Terörizm, Terörist Kim?**, İstanbul 1988, s. 16, Alıntı, Kasım VAROL, **Terörün Kalkınmaya Etkisi (PKK Terör Örgütü Örneği)**, (Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü Kamu Yönetimi-Tez Çalışması), Ankara, Kasım 2004, s. 15.

¹⁰ Hamide ZAFER, **Sosyolojik Boyutuyla Terörizm**, İstanbul, Beta Yayın Evi, 1. Baskı-Mayıs 1999, s.3.

¹¹ Larry DRAMOND, **Demokrasinin üç paradoksu**, Çev. M. Turhan, Bülten (Türk Demokrasi Vakfı Yayın Organı), sayı: 10. Aralık 1991. s.31, alıntı, Hayati HAZIR, **Siyasal Şiddet ve Terörizm**, Ankara, Nobel Yayınları, Mart, 2001, s. 19.

mücadelenin gerçek manada başarıya ulaşmasının yolu, demokrasiden ödün vermemekten geçer.

1.1.3. Şiddet Kavramı

Yukarıda tanımlanmaya çalışılan terör ve terörizmin, hedefine ulaşmada kullandığı en önemli ve olmazsa olmaz aracı şiddettir. Şiddet unsurunu ihtiva etmeyen, şiddet kullanmayan hiçbir eylem terör sayılamaz. Burada sözü edilen şiddet, mala ve şahsa karşı suçlarda olduğu gibi, spesifik bir eylem veya genel bir korku hali değildir. Genel anlamda şiddet, siyasal amaç taşımayan, buna karşılık yok etmeye kadar varan bütün zarar verici saldırıları kapsar.

Siyasal şiddetten bahsederken devletlerin kendi halkları üzerinde belirleyici özelliği olan zor kullanma yetki ve sorumluluğu ile karıştırılmaması gerekmektedir. Siyasi iktidarlar, kamu düzenini sağlamak ve korumak için fertler üzerinde güç kullanabilirler ki bu siyasal iktidarın yetkilerindedir. Ancak bu yetki kullanılırken hukuka bağlı kalmak ve öncelikle ikna, engelleme, sınırlama, caydırma gibi eğitim ve telkin yollarını denemek gerekmektedir.¹²

İktidar ve şiddet bir birinin karşıtıdır. Birinin mutlak hakimiyetini kurduğu bir yerde diğeri barınmaz. Şiddet iktidarın tehlikeye girdiği anda ortaya çıkar. Ama kontrolsüz bırakılırsa iktidarın kayboluşuna yol açar. Yani şiddetin karşıtı şiddetsizlik değildir.

Dünyada şiddetin yaşanmadığı bir ülke yoktur. Ancak bazı ülkeler şiddetle anılır hale gelmiştir. Örneğin, Kolombiya’ da şiddet olaylarında günde ortalama 71 kişi ölmekte, 4 terörist saldırı meydana gelmektedir. 2000 yılında Kolombiya’daki suç faaliyetlerini inceleyen polis raporunda, şiddet olaylarında 25 bin 660 kişinin öldüğü belirtilmektedir. Kolombiya, dünyada şiddet olaylarının en çok yaşandığı ülkeler arasında bulunmaktadır.¹³

Şiddetle ilgili tanımlara bakıldığında hepsinde bulunan ortak noktanın fiziki güç kullanımı olduğu görülür. Ancak şiddetin yalnız insan bedenine ve mala zarar veren saldırı değil, aynı zamanda fert üzerinde psikolojik tahribat yapan bir yönü de

¹² Hayati HAZIR, **Siyasal şiddet ve Terörizm**, s. 19.

¹³ Ramazan ÖZEY, **Küresel İşgal**, İstanbul, Aktif Yayınevi, 2003, s. 19.

vardır. Gurr siyasal şiddeti; “*siyasal bir çevrede rejime, rejimin aktörlerine ve politikalarına karşı yöneltilen her türlü toplu saldırı*”¹⁴ olarak tanımlar.

Hannah Arendt adlı filozof “Şiddet Üzerine” (On Violence) adlı eserinde, şiddetin oldukça detaylı bir sorgulamasını ve açıklamasını yapıyor. Arendt’in şiddet üzerine söylediklerinden önemli bir bölümü verelim; “*Şiddetin bir nedeni olabilir ama hiçbir zaman, şiddet yasal sayılamaz. Meşru savunma mecburiyetinde kullanılan şiddeti tartışmıyorum. Siyasal açıdan bakıldığında, kuvvet kullanmak ile şiddetin aynı şeyler olmadığını söylemek de yetersizdir. Şiddet sergileme ile kuvvet kullanımı farklı ve zıt kavramlardır. Kuvvet zayıfladığı zaman şiddetin ortaya çıktığı, kuvvetin arttığı zamanlarda şiddetin gerilediği ve bastırıldığı ama şiddetin bazen kuvveti yok edebileceği de söylenebilir*”¹⁵

Arendt’in şiddetle ilgili tespitleri bize PKK’nın ne zaman ve nasıl ortaya çıkıp güçlendiğini açıklamaya yetiyor. Şiddet ile özdeşleşen PKK, kuvvetin zayıfladığı yerde ve zamanda ortaya çıkmıştı. Tabii burada tehlikenin devlet tarafından algılama biçimi de kuvveti zayıflamış gibi gösterebilmektedir. Yine PKK’dan örnek verecek olursak ilk yıllarda devlet bu örgütü önemsememiş ve yasal kuvvetini kullanmamış, şiddetin doruğa çıktığı 1992, 1993 ve 1994 yıllarında da artık bu tehlikenin farkına varılarak tedbirler alınmaya başlanmıştır. Yine de devlet otoritesi zayıflayınca şiddet yani PKK ortaya çıkmış ve güçlenmişti. PKK’nın şiddet unsurunu en çok tırmandırdığı zaman devletin gücünün en aza indiği ve otoritesinin tartışılır hale geldiği zamandır. Şiddet ile kuvvet arasındaki bu yer değiştirme durumu, Arendt’in şiddetle ilgili yorumunu destekler niteliktedir.

Siyasal baskılar, gelir dağılımındaki adaletsizlik, eğitimsizlik, işsizlik, etnik kimlik farklılıkların azınlık psikolojisi kullanılarak ön plana çıkarılması, bir azınlığın diğer bir azınlığa baskı uygulamasına devletin sessiz kalması...vb. nedenler siyasal şiddetin ve aynı zamanda terörizmin kaynağı olabilmektedir.

1.2. TERÖRİZMİN GENEL TARİHÇESİ

Fransız yazarlar M.Arnaud Blin ve Gerard Chaliand’ın 2004 yılında yazdıkları “Terörizm ve Tarihçesi” adlı kitapta; Amerika’da 2001 yılının 11 Eylül’ünde meydana gelen saldırılarla dünya kamuoyunun gündemine giren terörizmin aslında

¹⁴ Robert GUUR, Ted, Why Men Rebel (Princeton: Princeton University Press, 1971), s. 3-4, alıntı, Hayati HAZIR, **Siyasal Şiddet ve Terörizm**, s. 25.

¹⁵ Hannah Arendt, “On Violence”, New York, Harcourt 1970, s. 36-52-56, alıntı, Tuncer GÜNAY, **Türkiye’de Terör ve Terörizm**, s. 5.

yeni olmadığını, birinci asırda Zelotes’ler ve Orta Çağ’daki katillerin, El Kaide’den çok daha önce terörist örgütler olduğunu belirtmektedirler. Terörist eylemlerin doğuşu ve çöküşünün, genelde hep kriz veya ciddi jeopolitik değişimler sırasında meydana geldiğine dikkat çeken Blin ve Chaliand, 19. yüzyılda ise, terörist eylemlerin çoğunun, iki büyük İmparatorluğun (Osmanlı ve Avusturya-Macar imparatorlukları) çökmesi sebebiyle ortaya çıktığını, bu şekilde Balkanlar’da ve Orta Doğu’da pek çok bağımsızlık yanlısı eylemlerin doğduğunu kaydetmişlerdir. Yazarlar, “Terörizm” kelimesinin, büyük terör döneminde, yani 1793-94 yıllarında, Fransız İhtilali sırasında ortaya çıktığını ifade etmektedirler.¹⁶

Siyasal hedeflere ulaşmak için kullanma anlamında ele alındığında terör tarih kadar eskidir. Ancak bu konuda sistematik ve ayrıntılı bir tarihçe ortaya koymak oldukça zordur.

İnsanlık tarihinde, ülkeler arası savaşlar kadar, bireysel ve örgütlü terörün de önemli bir rolü olmuştur. Tarihsel bir perspektiften bakıldığında, terörün ardındaki felsefe, kin ve intikam duyguları kadar, dini inançlar, ideolojiler ve milliyetçilikten beslenmiştir. Tarihteki ilk terörist gruplar, M.Ö. 73-66 yılları arasında yaşamış Sicariiler’dir. Romalılara karşı savaş veren Sicariiler, Filistin’de örgütlenmiş kişilerden kurulu dinsel bir tarikattır. Eldeki kaynaklara göre, Sicariiler katı kurallara bağlı olmayan taktikler kullanmakta, düşmanlarına gündüz ve özellikle kalabalık içinde, tatil günlerinde saldırmaktadırlar. Sicariiler fanatik milliyetçi fikirleri olan bir örgütlenmedir.¹⁷

Siyasi ve bireysel tarihi bir terör olayı; Marcus Lunnin Brutüs ve arkadaşlarının Roma İmparatoru Julius Sezar’ı öldürmeleridir. Bu olay tarihselliğinin yanında siyasi nitelik de taşır. Brutüs bir cumhuriyetçidir. Sezar’ı diktatörlük rejimini yıkmak ve Cumhuriyeti kurmak için öldürmüştür. Brutüs’ün yaptığı bu bireysel olay Roma İmparatorluğunu derinden sarsmış, uzun yıllar kendi aralarında komutanlar arası savaşlara neden olmuş, ama mevcut düzeni değiştirememiştir.¹⁸

Siyasi teröre örnek bir başka örgütlenme, Sicariiler’den tahminen bin yıl sonra Ortadoğu’da ortaya çıkan Assasin’ (Haşişi) lerdir. Bu örgütün kurucusu olan Hasan Sabbah, çağdaş anlamı ile terörizmin kurucusu olduğu söylenebilir. Selçuklu

¹⁶ <http://www.habervitrini.com/haber.asp?id=124467> (15.01.2006)

¹⁷ Gürol KORKMAZ, **Terör ve Medya İlişkileri**, Ankara, Emniyet Genel Müdürlüğü Basımevi, 1999, s. 21-22.

¹⁸ K.Özcan ÇELEBİCAN, **Roma Hukuku**, Ankara, AÜHF Döner Sermaye Yayınları, 1996, s. 15, alıntı Necmettin ÖZERKMEN, “Terör, Terörizm ve Terörün Küreselleşmesi”, <http://gapmyo.edu.tr/dergiwebs2/2.htm> (15.01.2006).

döneminde terörü “sistemli bir araç” haline getiren Hasan Sabbah (1094-1134), Selçuklu hakimiyetine karşıdır. Batını tarikatının kurucusudur. Korkunun düşünce ve mantık süreçlerini bozarak, insanları sürüleştireceğine inanıyordu. İnsan öldürmeyi bir sanat olarak görüyordu. Sabbah, örgütünün üyelerini dokuz aşamalı deneyim ve eğitim süzgecinden geçirerek seçiyordu. Katı disiplin içinde, verilen emre uyararak, düşünmeden ölüme atılmak temel ilkeydi. Elemanlarını uyuşturucu kullanarak kendisine bağlayan Hasan Sabbah, disipline uymadı diye, kendi oğlunu bile acımasızca öldürmüştü. “Kurtarılmış bölgeler” deyimini ve vur-kaç taktiğini terörizme kazandıran da O idi. Amacına ulaşmak için, Haçlı Ordusuna bile yardım etti. Kendi başlattığı terörü sürdürebilmek ve ona taban kazandırabilmek için, devleti de halka karşı benzer yöntemler kullanmak zorunda bırakmaya çalışıyordu. Amacı, devleti halkın gözünde “zalim” konumuna iterek, kendi yaptıklarını yasallaştırmaktı. En değerli vezirleri öldürüyor ve böylece, devletin kendi kendisini bile koruyamadığını halka göstermeye çalışıyordu. Günümüzden yaklaşık 9 yy. önceki terörizmin ilke ve yöntemleriyle çağdaş terörizm arasındaki benzerlikler çarpıcıdır.¹⁹

II. Dünya savaşı sonrasındaki terör dalgası 1960’larda başlamış ve çeşitli ülkelerde üç biçimde görülmüştür.

Birincisi; İrlanda, Kanada ve İspanya’daki gibi ayrılıkçı terörizm,

İkincisi; Latin Amerika ülkelerindeki şehir ve kır gerillacılığı,

Üçüncüsü ise Kuzey Amerika, Batı Avrupa ve Japonya’da ortaya çıkan yeni sol akımlarla başlayan “şehir terörü” dalgasıdır.

Buna göre, ayrılıkçı terörü İrlanda’da İRA, İspanya’da ETA terör örgütleri temsil ederken, Latin Amerika’daki gerilla terörünün ilk örnekleri kır gerillası olarak Bolivya’da Che Guevara, şehir gerillası olarak Brezilya’da Carlos Marigheilla liderliğindeki örgütler tarafından ortaya konmuştur. Ayrıca “yeni sol” olarak anılan, teorisyenliğini Herbert Marcuse, Frantz Fanon ve Che Guevara’nın yaptığı akımın etkisiyle Almanya’da Baadar Meinhof, ABD’de Kara Panterler, Japonya’da Birleşik Kızıl Ordu ve İtalya’da Kızıl Tugaylar gibi terör örgütleri ortaya çıkmıştır. 20. yüzyılda terörizm sağ ve sol mücadelelerin ana yöntemi haline gelmiştir; Naziler, Faşistler ve Komünistler tarafından uygulama alanları genişletilmiş ve devlet ideolojisini benimsetme aracı olarak uygulanmıştır.²⁰

¹⁹ <http://tr.wikipedia.org/wiki/Ter%C3%B6r> (08.01.2006)

²⁰ Necmettin ÖZERKMEN, “Terör, Terörizm ve Terörün Küreselleşmesi”, <http://gapmyo.edu.tr/dergiwebs2/2.htm> (15.01.06)

Son yıllarda terör devletler arasındaki üstü örtülü güç savaşına da alet olmaktadır. Örneğin yıllardır Türkiye'nin başını ağrıtan ekonomik olarak da önemli kayıplara neden olan PKK terör örgütünün günümüzde dağ kadrosunu oluşturan ve sayıları 5000 olarak varsayılan militanların; eğitim, lojistik, barınma, sağlık ve benzeri giderleri için gereken yıllık gider tahmini 200 milyon dolardır. Bu büyüklükteki bir finansmanın başka bir devlet haricinde bu örgüt tarafından karşılanmasının imkanı yoktur.²¹

1.3. TERÖRİZMİN NEDENLERİ

Bir çok farklı yönü olmakla beraber terör ve terörizm toplumsal bir olgudur. Terörizmin ortaya çıkmasına neden olan bir çok faktör olması nedeniyle de bu konuda açık, kesin tespitler yapmak oldukça zordur. Her toplumsal olgu gibi terörizmin ortaya çıkması birey boyutuyla psikolojiyi, devlet boyutuyla siyaseti, sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel boyutuyla sosyolojiyi ve insan kalitesiyle eğitimi ilgilendiren çok boyutlu bir sorundur. Öte yandan günümüzde küreselleşme ile beraber jeo-stratejik boyutu ile uluslar arası hukuk boyutunu da içine alan küresel bir olgu haline gelmiştir.

Terörü ele alırken, terör eylemlerini ve terörist grupları oluşturan kişilerin genel mantık yapılarını, yaşadıkları çevreyi, ailelerini, ortak yönlerini, psikolojik yapılarında belirli bir bozukluk olup olmadığını ve onları bu eylemlere iten faktörlerin neler olduğunu ele almak gerekir. Çünkü terörist eylem, bir toplumun değerlerine, normlarına, menfaatine, beklentilerine varlığına, bütünlüğüne ve bu bütünlüğün devamına ters düşen, masum insanların öldürülmesine varıncaya kadar topluma zarar veren çeşitli faaliyetleri içine alan; ilgili toplumda devlet güç ve otoritesini zaafa uğratarak o toplumu içten çökertme hedefine yönelik bir sosyal sapma davranışıdır.

Terörist, toplumun içinden çıkmakta ve yine o toplum adına, topluma ve onun oluşturduğu devlete karşı faaliyette bulunmaktadır. O halde teröristi harekete geçiren veya kişileri terörist olmaya iten sebepler nelerdir? Bu bağlamda terör olgusunu yalnızca iç ve dış düşmanların varlığına bağlamak yeterli olmayabilir. Terörü toplumun ekonomik ve sosyo-kültürel yapısından da ayırmamak gerekmektedir. O halde terörün nedenlerini aşağıdaki gibi sıralayabiliriz;

²¹ Ercan ÇİTLİOĞLU, **Gri Tehdit Terörizm**, Ankara, Ümit Yayıncılık, 2005, s.177.

- Ekonomik nedenler
- Sosyo-kültürel nedenler
- Eğitim sistemindeki yetersizlikler
- Psikolojik nedenler
- Coğrafi nedenler ve etkenler

1.3.1. Ekonomik Nedenler

Ekonomik şartların zorluğu, insanları maddi yönden etkilediği gibi psikolojik ve moral yönden de etkiler. Bu nedenle, toplumdaki dengesiz gelir dağılımı, terör odakları için yararlanılması gereken önemli bir unsur haline gelir.

Örneğin; Türkiye’de 1997 yılı içerisinde, polis sorumluluk bölgesinde meydana gelen terör olaylarına karışan ve yakalanan şüphelilerden %44,5’inin düşük gelir grubundan, %24’ünün orta gelir grubundan, %21,5’inin iyi gelir grubundan ve %10,1’inin çok yüksek gelir grubundan olduğu görülmektedir.²²

Komünizm propagandasının alfabesi, yoksulluğun sömürülmesiyle başlar. Komünist ideologların en çok istismar ettikleri konu ekonomik durumdur. Ekonomik ve sosyal hayattaki hızlı gelişmeler birçok olumlu sonuçlar doğurmakla birlikte hassas dönemde bulunan gençlik kesiminde uyumsuzluk ve dengesizliklere de yol açabilmektedir. Ülkemizdeki temel koruyucu müesseselerin eksikliği veya yetersizliği de bu uyumsuzlukları artırıcı rol oynamaktadır. Ekonomik gelişme ve büyüme sosyal bütünleşme ile desteklenmiyorsa sistem aksayabilmektedir.

Sonradan bir takım sosyal değişme ve gelişmelere bağlı olarak ortaya çıkan olgular da kişilerin sahip olduğu ekonomik durumu olumsuz etkileyerek terör örgütlerinin kullanabilecekleri potansiyel hedef haline gelebilmektedirler. Bunlar; hızlı nüfus artışı, göç ve kentleşme, siyasal yaşama yeni grupların katılması, toplumun ekonomik üretim biçiminin değişmesi...vb. olabilmektedir.

1.3.2. Sosyo-Kültürel Nedenler

Kültürel değişim sosyal yaşamda da birtakım değişimler meydana getirmekte, daha doğrusu sosyal yapıda kültürel değişim ile paralel olarak değişmektedir.

²² Halil DAĞ, “Terör Suçlarının Analizi”, **Polis Dergisi**, Ankara, Sayı: 40, Nisan-Mayıs-Haziran 2004, APK Dairesi Başkanlığı Yayın No: 231, s. 200

Toplumda geçerli olan değer yargıları ve bunların benimsenişi zaman içerisinde değişikliğe uğramakta, söz konusu değerler çağın ihtiyaçlarına göre değişmektedir. Ancak sosyal yapıdaki ve değerlerdeki değişim çok hızlı olursa ve toplumun genelini kapsayacak özellik taşımazsa, problemler baş göstermekte, sosyal dengenin bozulması gündeme gelmektedir. Toplumda bir kesimin ak dediğine diğer bir kesim kara diyorsa, orada bir sosyal çatışma meydana gelmektedir.

Sosyal değerlerdeki değişim ne ölçüde olursa olsun, toplumun genelini ilgilendiren ve sosyal bütünleşmenin temelini oluşturan değer yargılarında uzlaşmanın sağlanmış olması gerekmektedir.

Şiddet yanlıları veya teröristler, hızla değişen sosyal değerlerden istifade ederek, ard arda verilen sloganlar ile kitlelerde şaşkınlık yaratmakta, toplumda çeşitli gruplar arasındaki ayrılıklar körüklenmekte, neticede sosyal psikolojide korku hipnozu olarak adlandırılan toplumu pasif, aldırılmaz, reaksiyon vermez hale getirmektedirler. Toplum, içine girdiği psikolojik havada telkin edilmek istenen fikirleri pasif bir itaatkarlıkla kabullenmiş görünmektedir. Sosyal değerlerdeki veya normlardaki hızlı değişimler toplumda artan sapmalara, uyuşmazlıklara sebep olmakta, sosyal problemleri ortaya çıkardığı gibi hem teröristleri ve şiddet yanlılarını beslemekte, hem de onların toplumu etkilemelerine sebep olmaktadır.

Terörist gruplar, genellikle kitleleri küçümserler ve onları eğitmek, doğru yola ulaştırmak için kendilerinin ortaya çıktığı iddiasındadırlar. Ancak, bunun kısa sürede gerçekleşmesinin imkansızlığı, bu grupları şiddet eylemlerine itmektir. Terörist grupların aldığı tavır, halk kitleleriyle aralarında doğan ayrımı çoğu kez bir uçurum boyutuna vardırılmaktadır. Bu uçurumun sürmesi, onları halka karşı daha güvensiz yapmakta, yalnızlıkları onları daha fazla şiddete itmektir. Kitleleri örgütleyip halkı bildikleri mücadelelere çekemeyen terörist gruplar, egemen güçleri ayakta tutan müesseselere ne kadar hınçla saldırırlarsa, o kadar daha fazla onay görecekları inancıyla, şahsi veya grup terörizmine yönelmektedirler.

Ayrıca günümüzde yaşanan hızlı kentleşme de, toplumda çok hızlı değişime sebep olmaktadır. Bu süreçte toplumda yeni bir yapı, değişik bir hayat tarzı ve kültürü oluştuğu görülür. Kent kendi başına şiddetin kaynağı değildir. Bununla birlikte, Türkiye’de bölgeler arasındaki, kırsal alanlar ve kentler arasındaki dengesizlikler ve kentler içinde de gelir ve yaşam düzeyi dengesizlikleri, kısacası çarpık kentleşme şiddet olaylarını beslemektedir.

Bu konuda bir örnekleme yapacak olursak; *Yukarıda verilen ve ekonomik durumları incelenen aynı şüphelilerin ailelerindeki kardeş sayısına bakıldığında; %1,3'ünün bir kardeşe, %6,1'inin iki kardeşe, %14,6'sının üç kardeşe, %11,4'ünün dört kardeşe, %13,3'ünün beş kardeşe, %10,6'sının altı kardeşe, %10,7'sinin yedi kardeşe, %11,1'inin sekiz kardeşe, %5,6'sının dokuz kardeşe ve %15,1'inin on ve yukarı sayıda kardeşe sahip oldukları görülmektedir.*²³

Bu örnek bize terör suçuna karışan şüphelilerin, yoğunlukla çok çocuğa sahip ailelerden geldiğini, bu sosyo-kültürel yapının terör örgütlerince daha çok istismara uğradığını göstermesi bakımından çarpıcıdır.

Genel itibari ile teröristler faaliyetlerini daha çok en iyi bildikleri yerde yapmaktadırlar. Saldırmak, kaçmak, saklanmak, malzeme temin etmek için bu şarttır. Bu açıdan bakınca ömürlerinin büyük bir bölümünü ya da tümünü kentlerde geçirmiş olan bireylerin eylem alanı olarak kentleri seçmeleri doğaldır. Bazı terörist gruplar ise belirli kentleri faaliyet alanı olarak kullanmaktadır. Bu seçim yalnızca teröristlerin yaşadıkları yer olması açısından değil, kentlerin sosyal değişimin en hızlı olduğu ve siyasal yabancılaşma olgusunun en yoğun biçimde belirlediği yaşam odakları olmasındandır.

1.3.3. Eğitim Sistemindeki yetersizlikler

Gençlik; terör örgütlerinin insan kaynaklarını takviye etmedeki hedef kitesidir. Gençlik çağları; sıcak yaz günlerinden sonra toprağın yağmura muhtaç olduğu kadar, bilgiye, öğrenmeye istek duyduğu çağlardır. İşte her açıdan önemli olan bu çağlar doğru şeylerle tatmin edilemezse istismar odakları bu boşluğu dolduracaktır. Yakın tarihimizde yoğun olarak yaşanan ve günümüzde de zaman zaman görülen, ülkemiz üzerinde kirli emeller besleyen güçler tarafından yönlendirilen üniversite gençliğinin karıştığı terör olayları düşündürücü bir örnektir.

Bu dönemi çok iyi değerlendiren terör örgütleri, gençlerin tecrübesizlikleri ve heyecanlarından istifade ederek gelişmelerin önünde engel olarak gördükleri dini ve milli duyguları zayıflatmak ve giderek yok etmek suretiyle düşünce alanında bir boşluk yaratırlar. Hemen söylemek gerekir ki, eğitim insanları ve toplumları, düşüncelerini değiştirebilecek olan unsurların başında gelmektedir. İnsanları özlenen eşitliğe eğitimle götürme imkanı vardır.

²³ Halil DAĞ, "Terör Suçlarının Analizi", s. 201.

Ülkemiz eğitim sisteminin yanlış ve yetersiz olduğu, eğitilmiş oldukları kabul edilen üniversite gençlerinin terör odaklarının hedef kitlesi olmasından rahatlıkla anlaşılmaktadır. Bunun yanında hiç yada yeterli eğitim alamayan gençlerinde azımsanmayacak sayıda olması bu konudaki eksikliğin bir delilidir. Aşağıdaki örnek düşündürücüdür:

EGM APK Dairesi Başkanlığı verilerine göre; 1997 yılı içerisinde, polis bölgesinde terör olaylarına karışarak yakalanan 1000 şüphelinin eğitim durumları şöyledir: Okuyup-yazması olmayanların oranı % 7,8, sadece okur-yazar olanların oranı % 6,8, ilkokul mezunu olanların oranı % 34,9, ortaokul mezunu olanların oranı % 12,3, lise mezunu olanların oranı % 24,5 ve yüksek okul mezunu olanların oranı %13,7'dir.²⁴

1.3.4. Psikolojik Nedenler

Kişisel becerisi, yetisi, yeteneği yetersiz olan insanlar, içinde buldukları toplumsal durumu, konumu, rolü, yeri beğenmezler. Toplum tarafından engellendiklerini, ilgi, sevgi, saygı görmediklerini düşünürler. İlgi görmek, saygınlık kazanmak, kendilerini gerçekleştirmek için, saldırgan davranışlara ve şiddet eylemlerine değer ve yer veren davranış kalıplarını ve örneklerini kullanırlar. Saygınlık kazanacak, kendini gerçekleştirecek doğru, güzel, iyi, olumlu, yaratıcı, üretici yol ve yöntem bulamayan insanlar, ruhsal çatışmalarını, kaygılarını, korkularını, öfkelerini, can sıkıntılarını saldırgan davranışlarla, şiddet eylemleriyle gidermeye çalışırlar. Gerekli gereksiz saldırı ve şiddet olayları yaratırlar ya da ilgili ilgisiz bu tip olayların içinde yer alırlar.

Toplumda azınlık durumunda olduğunu, kendilerine farklı davranıldığını algılayan ya da böyle olduğunu sanan insanlar başkalarına güven duymazlar. Bu insanlar güvensizlik duygusunun etkisi altında kimi kez doğru, kimi kez hatalı değerlendirmeler sonucu, toplumun, yöneticilerin, güvenlik güçlerinin, kendilerine karşı art niyetli, ön yargılı, haksız ve yanlış davrandıklarını düşünürler. Bu nedenle onlara güvenmezler. Güvensizlikten kaynaklanan katı, sert, saldırgan içerikli davranış kalıplarını benimserler. Bu tip davranış kalıplarına alt kültürlerinden kaynaklanan ortak değerlere yüklerler. Bu davranış kalıplarını saygınlık simgesi olarak kabul ederler. Değerlerini, saygınlıklarını korumak için şiddet eylemi biçimi

²⁴ Halil DAĞ, "Terör Suçlarının Analizi", s. 200.

olarak benimserler. Din, mezhep, tarikat, etnik kökenden kaynaklanan terör örgütlerinde bulunan genç militanlar saldırgan davranışlar ve şiddet eylemlerinde bulunarak bağlı oldukları alt kültüre şan, şeref ve üstünlük sağladıklarını sanıp insan ve çevreyi yakıp yıkıp yok ederler.

Terör örgütlerinin eleman kaynağının 15-25 yaş arası gençler olduğunu görmekteyiz. Bu dönem psikoloji ve psikiyatri kaynaklarında geçiş dönemi (adolesans) olarak ifade edilmektedir. Çocukluktan erişkinliğe geçiş dönemi olarak ifade edilen bu dönem 13-14 yaşları ile 22-25 yaşları arasını kapsar. Bu geçiş dönemi sırasında olması gereken hususlardan biri de benimseme duygusunun pekişmesidir. Bu kavram kişinin geçmişinin devamı ve bir gruba ait olma duygusunun bir karışımıdır. Kişinin kendi özünü ve cemiyet içindeki yerini bulması manasına gelir. Bu yılların esas sorularını, “ben kimim?, madde, varlık, evren nedir?, benim yerim neresidir?” gibi sorular teşkil eder.²⁵

Değişebilirlik ve birbirine zıt duygular bu çağın özellikleridir. Bazı kere de aşırı derece isyankardırlar. Politik ve sosyal olaylar uğruna kendilerini adayabilirler. Bu yaştaki çocuklar dengesizdirler, kolayca kontrollerini kaybedebilirler. Konuşma yerine bağırabilirler. İtaat etmektense dövüşmeyi tercih ederler.

Geçiş dönemi gençlerinin yanı sıra, beyin gelişmesi yeterli olmayanlar da terörde kullanılmaktadır. Bazı kişilerde, beyin gelişmesindeki eksiklik sonucu olan zeka geriliği öfkenin kontrolünü sağlayan aile ve kültürel değerlerin benimsenme yetersizliğine yol açabilir. Böylece bu çocuklar (yetişkin ve genç erişkin de olabilir) diğer kişilerden intikam alma vasıtası olarak çeşitli acımasız ve yıkıcı davranış bozuklukları geliştirebilirler.

Bir başka grubu oluşturan en etkili terör elamanları ise sosyopat ya da psikopat diye ifade edilenlerdir. Anti-sosyal psikopatlar bütün düzenlere ve disiplinlere karşı isyankar olarak hiçbir engel ve özür tanımak istemezler. Kendilerine doğru yolu gösterenlere bile kin beslerler. Psikopat zevk için suç işler. Sert, hoşgörüsüz, katı yürekli ve kavgacıdırlar. En ufak bir utanma ve çekinme hisleri yoktur, istediğini istediği anda elde edebilmek için yapamayacağı kötülük yoktur. Psikopat, daima sosyal hayat ve toplum kanunlarına ve adetlerine uymayan, zekaca herhangi bir kusur göstermemesine rağmen, karakter ve ahlak bakımından büyük

²⁵ http://www.diyarbakir.pol.tr/teror/teror_nedenleri.htm (15.01.2006)

bozuklukları olan kimsedir. Psikopatlarda sık rastlanan bir husus da, bu tür kişilerin çeşitli keyif verici maddelere karşı bağımlılıklarıdır.

1.3.5. Coğrafi Nedenler ve Dış Etkenler

Terör örgütleri üyelerinin bir çoğunun benzer yönleri, ortak coğrafi özellikleridir. Bu durum, bölücü terör açısından daha da belirgindir. Yaşadıkları coğrafya sebebiyle, merkezden uzak olan ve yaşam statüleri sanayisi gelişmiş bölgelere oranla daha aşağıda kalan insanların bazıları, toplumsal yada ekonomik dağılımın kendilerine eşit olarak sirayet etmediğine ve bu sonucun bilinçli politika nedeniyle oluştuğuna inanırlar.

Terör örgütleri, önce sanayisi yeterince gelişmemiş ve ekonomik koşulları oturmamış coğrafyada yaşayan halkı, içinde buldukları koşulların sorumlusunun devlet idaresi olduğu yönünde bir telkinle, devlet otoritesine karşı kıskırtmaktadır. Bu coğrafyalarda yaşayan halkın eğitiminin eksik, siyasal bilincinin ise yetersiz olduğunu bilen terör odakları, propaganda ve yanıltma taktikleri ile bu kimseleri otoriteye karşı tavır alması yolunda ikna etmeye çalışır.

Bu ikilem arasında kalan vatandaş bazen teröre destek verebilmektedir. Aslında terörün nedenlerinden sayılan coğrafi neden yukarıda sayılan eğitim, ekonomik, sosyo-kültürel ve psikolojik nedenlerle de yakın bir etkileşim içerisindedir. Özellikle uluslararası boyuttaki terörizm açısından coğrafi nedenler daha çok önem taşımaktadır. Türkiye dünyanın başka bir coğrafyasında olsaydı terörle bu kadar yüz yüze kalmazdı. Ancak Ortadoğu, Asya ve Avrupa arasındaki mevcut sıcak bölge bir çok açıdan kurtlar sofrasıdır. Bu nedenle uluslararası çıkar ilişkileri de terörizmin nedenleri arasında sayılabilir.

1.4. TERÖRİZMİN AMAÇLARI

Terör ve terörizmin temel amaçları, faaliyette buldukları ülkelere ve kendilerini yönlendiren odaklara göre farklılıklar gösterebilir. Ancak günümüzde terörizmin en büyük hedefi demokrasilerdir. Hemen hemen bütün terör örgütleri hedeflerinin önündeki en büyük engelin, kamuoyunun demokratik değerlere verdiği destek olduğunu çok iyi bilmektedirler. İşte bu yüzden öncelikli olarak şiddet ortamını artırarak vatandaşların demokratik değerlere ve demokratik hükümetlere verdikleri desteği sarsmak, hükümetleri kontrolsüz güç kullanmaya zorlamak ulaşılmak istene hedef konumundadır.

Terör örgütleri, demokratik güçleri, güç kullanmaya zorlayarak bir yandan kendi lehine halk desteğini artırırklar, bir yandan da güvenlik güçlerinin demokratik yöntemlerden saparak otoriter yollara yönelmesine ve vatandaşların demokrasiye olan inançlarının zayıflamasına çalışırlar. Çünkü meşru kuvvetlerin kullandıkları gücün kontrolü bazen kaybedilebilmekte ve masum vatandaşları da etkileyebilmektedir.

Bilinen yaklaşımlar çerçevesinde terörizmin amacını; hedef alınan rejimi, sistemi, şiddet yolu ile yıkarak, yerine kendi ideolojileri doğrultusunda yeni bir yönetim tesis etmek olarak belirtebiliriz. Bu yaklaşım terör olaylarının hukuki davalarında açık bir şekilde belirtilmektedir. Terör örgütleri, savundukları ideolojiye bağlı olarak, haksızlık ve zulüm olarak gördükleri yönetim ve yöneticileri bertaraf etmeyi, böylece daha mutlu ve adaletli bir hayat tarzını amaç edindiklerini ileri sürmektedirler.

Ancak terörün uzun vadede amacının mevcut siyasi rejimi yıkarak ve kendisinin arzu ettiği siyasi rejimi tesis etmek ise, kısa vadede de bazı hedeflerin bulunması gerekir. Terörizmin, birbiriyle iç içe geçmiş bulunan kısa dönem amaçlarını şu şekilde özetlemek mümkündür:

- Öncelikle hedef alınan rejimi ve siyasi iktidarı yıpratmak, mevcut otoriteyi sarsmak.
- İç ve dış kamuoyunda davalarının duyurulmasını sağlamak ve dikkatleri savundukları davanın üzerine çekmek.
- Oluşturdukları şiddet ortamı ile, toplumun direnme gücünü kırarak kendi davalarına karşı olumsuz duyarlılıkları ortadan kaldırmak ve kitleleri itaate zorlamak.
- Kısmi güç ve otorite sağladıkları toplumda kendilerine taraftar katılımı ve kitle desteği sağlamak.

Terörizmin, bazı güçler tarafından, birtakım siyasi ve ekonomik çıkarlar sağlamak için araç olarak kullanıldığı dikkate alındığında ise, amaç oldukça farklı olmaktadır. Bu gibi durumlarda terörizmin amacı; ekonomik yada siyasi bir kazanım elde etmek için, hedef alınan ülke ve toplumda, belirli ortamların oluşmasına aracılık etmektir.

Özellikle ekonomik açıdan konuya yaklaşıldığında, terörle mücadelenin oldukça yüklü bir maliyetinin bulunması, zaten kıt kaynaklara sahip ülkelerin,

ülkenin gelişimi ve ekonomisine yönelik harcaması gereken paraları terörle mücadele alanına kaydırma zorunluluğu, terörün bir amacının da, ekonomik açıdan ülkenin kaynaklarının verimli alanlarda kullanılmasını engellemek olduğu, gerçeğini ortaya çıkartmaktadır. Terör örgütlerinin eylem stratejileri arasında ekonomik hedeflerin bulunması, bu alandaki eylemler ile mevcut rejimin tıkanmasını sağlayarak halkın daha fazla tepki göstermesine zemin hazırlamak ve böylece hedefledikleri bilince sahip olmalarını hızlandırmak şeklindeki yaklaşımları konuya açıklık getirmektedir.

Bazen terör, aynı topraklar üzerinde yaşayan ve aynı kaderi paylaşan, farklı etnik yapıya sahip olduğu iddia edilen unsurların, karşı karşıya getirilmesini sağlayarak, ülke bütünlüğünü ve huzurunu bozmak, şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Etnik yapının istismarı zaman içinde teröre kaynak teşkil etmektedir. Yapay veya doğal, oluşan etnik yapı teröre kaynak teşkil ettiğinde bu unsura karşı, toplumda zamanla oluşmaya başlayan tepkiler, yavaş yavaş dışa vurulmaktadır. Terör eylemleri sonucu açığa çıkan toplumsal duyarlılık, toplumun, terörün kaynağını teşkil eden unsura karşı, ayırım gözetmeksizin, bilinçsiz bir şekilde tepki duyması sonucunu doğurmaktadır. Böylece muhtemel bir iç çatışmanın ilk sinyalleri de verilmeye başlanmış olmaktadır.

Toplumlarda farklı kültürel altyapı ve dünya görüşüne sahip grupların, terör aracını kullanarak, karşı karşıya getirilmek suretiyle çatıştırılmaya çalışılmaları, dolayısıyla toplumun birlik ve bütünlüğünü, düzenini bozma, terörün dikkati çeken bir başka amacı olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye’de Alevi-Sünni, laik-anti laik gruplaşmaları ve bu gruplaşmaların çatışmaya itilmek istenmeleri, bu amaç doğrultusunda ortaya çıkan sonuçlar olarak değerlendirilmelidir.

Terörizmin, kitlelere yönelik hedef gözetmeyen şiddet eylemlerinde ise toplumun güven duygusunu ortadan kaldırılarak, halkın can derdine düşmesi amaçlanmaktadır. Böylece kitlelerin terörizme karşı duyarlılıklarının yitirilmesi ve güvenlik açısından devlet ile toplum arasında büyük bir uçurumun meydana getirilmesi hedeflenmektedir. Türkiye’de 1980’li yıllardan sonra ortaya çıkan ve halen devam eden etnik kimliklere dayalı terör olayları nedeniyle 1985-2000 yılları arasında 30-35 bin insanımızın hayatını kaybetmesine neden olduğu her fırsatta söylenmektedir. Ortalama olarak düşünecek olursak, yılda yaklaşık 2300 kişi etmektedir. Bu da günde altı, yedi kişinin öldüğü ve haberlerde sadece bu ölümlerin sunulduğu bir toplumda yaşamının insanların psikolojik yapılarında meydana getireceği tahribatın boyutları düşündürücüdür.

Artan-eksilen oranlarda, her gün terörle karşı karşıya kalınan bir ülkede halk, teröre ve terör örgütlerine karşı tepkisini farklı şekillerde ortaya koymaya başlar. Bu tepki bazen tamamen bir tepkisizliği doğurabildiği gibi, bazen de halkı, teröre karşı şiddet hareketlerine itebilmektedir.

Teröristler kendi amaçlarına uygun tepkiler oluşturmaya çalışırlar. Teröristler için hareket değil hareketin oluşturacağı etki önemlidir. Bu nedenle, terör olaylarının bir çoğunda teröristin kurbanları ile arasındaki ilişki soyut bir haldedir. Terörist kurbanlarına karşı kayıtsız bir şekilde hareket etmektedir. Kurbanın kişiliği pek çok olayda önem taşımaz, önemli olan kurbanın temsili bir özellik taşımasıdır. Bu durum, terörizmin ahlak dışılığını gösteren önemli bir noktadır.

Terör örgütleri kamuoyuna seslerini duyurabilmek için propaganda (reklam) peşindedirler. Örgütsel faaliyetlerini gündeme getirebilecek, kendilerinin ve düşüncelerinin canlı kalmasını sağlayacak her türlü harekete katılmaktadırlar. Ülkemizde terör örgütlerinin bazı kişilerin cenazelerine sahip çıkması, çeşitli sebeplerle mağdur olan insanlara sahip çıkıyor görülmeleri, o kişiler ve olaylar üzerinden, kendi seslerinin duyurulmasını sağlamaya yönelik girişimlerdir. Bu açıdan bakıldığında terör örgütleri, amaçlarına hizmet edecek her türlü olayı istismar etmek peşindedirler.

Burada şu sonuç ortaya çıkmaktadır: Terör eyleminde önemli olan husus, girişilen operasyonun büyüklüğü değil, meydana getirdiği veya getireceği yankının büyüklüğüdür.²⁶

Doğu Ergil terörizmin amaçlarını şöyle sıralamaktadır;²⁷

- Halkı veya hedef bir topluluğu kokutmak,
- Yerleşik otoriteyi tahrip etmek, yerleşik otoritenin terörist ile masum kitle arasında ayırım yapmadan baskı yöntemlerine başvurmasını sağlamak,
- Otoriteye ve düzene karşı olan güçleri harekete geçirmek; yerleşik otoritenin güçlerini ve kurumlarını etkisizleştirmek ve işlemez kılmak,
- Kamuoyunu, kendi lehine ve düzene karşı etkilemek ve yönlendirmek,
- Siyasal güç odaklarını ele geçirmek ve varolan yönetimi devirmek.

²⁶ http://www.diyarbakir.pol.tr/teror/teror_amaci.htm (17.01.06)

²⁷ Doğu ERGİL, "Uluslararası Terörizm", **A.Ü.S.B.F. Dergisi**, cilt 47, sayı: 3-4, Ankara, Haziran, 1992, s. 140.

Terör, aslında bir anlamda tarihteki açık savaşların gizli bir biçimde yapılmasını da simgelemektedir. Zafer Cırhınlioğlu terör ve terörizmin genel özelliklerini şöyle sıralamaktadır,²⁸

- Siyasi amaçları vardır.
- Şiddet içerir korkuyu yaymak ister.
- Genellikle, masum insanları ve o toplumun stratejik önem sahip noktalarını hedef alır.
- Tarihseldir, tarih dışlandığında terör anlaşılamaz.
- Ulusal ve uluslar arası boyutu vardır.
- Karmaşık bir yapı içerir.

1.5. TERÖRİZMİN UNSURLARI

Türk Ceza Hukukuna göre bir eylemin suç sayılabilmesi, bundan dolayı kişilerin yargılanabilmesi ve cezalandırılabilmeleri için söz konusu eylemin bazı unsurları taşıması gerekmektedir. Yani suç olarak kabul edilen bir eylemin maddi, manevi, hukuka aykırılık ve kanunilik unsurlarını taşıması gerekmektedir.

Terör suçunun oluşabilmesi ve bir terörizmden söz edilebilmesi için anılan hareketin bazı özelliklerinin yani unsurlarının bulunması gerekmektedir.

12.04.1991 kabul tarihli ve 15.07.2003 tarihli, 4928 sayılı kanunla bazı değişikliklere uğrayan 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanununun 1.maddesinde terör ve terör örgütünün tanımı yapılmış ve bu tanımda ;

“Terör; cebir ve şiddet kullanarak; baskı, korkutma, yıldırma, sindirme veya tehdit yöntemlerinden biriyle, anayasada belirtilen cumhuriyetin niteliklerini, siyasi, hukuki, sosyal, laik, ekonomik düzeni değiştirmek, devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmak, Türk Devleti'nin ve Cumhuriyetin varlığını tehlikeye düşürmek, devlet otoritesini zaafa uğratmak veya yıkmak veya ele geçirmek, temel hak ve hürriyetleri yok etmek, devletin iç ve dış güvenliğini, kamu düzenini veya genel sağlığı bozmak amacıyla bir örgüte mensup kişi veya kişiler tarafından girişilecek her türlü suç teşkil eden eylemlerdir.

İki veya daha fazla kimsenin birinci fıkrada yazılı terör suçunu işlemek amacıyla birleşmesi halinde bu kanunda yazılı olan örgüt meydana gelmiş sayılır.

²⁸Zafer CİRHİNLİOĞLU, **Terör ve Toplum**, İstanbul, Gündoğan Yayınları, İstanbul, Kasım-2004, s. 32.

Örgüt terimi, Türk Ceza Kanunu ile ceza hükümlerini içeren özel kanunlarda geçen teşekkül, cemiyet, silahlı cemiyet, çete veya silahlı çeteyi de kapsar” denilmektedir. Buradan terörizmin şu unsurlardan oluştuğunu söyleyebiliriz:

- Şiddet kullanmak yani kanunda suç teşkil eden eylemde bulunmak,
- Kurulu bulunan siyasi düzeni (rejimi) yıkmak, zaafa uğratmak, ele geçirmek, yani demokrasinin yerine benimsedikleri ve doğru kabul ettikleri başka bir ideolojiyi hakim kılmak hedefini gütmek,
- Yukarıda bahsedilen amaçlar doğrultusunda iki ve daha fazla kişinin bir araya gelmesiyle örgüt oluşturmaktan bahsedilir.

1.5.1. Şiddet (Eylem) Unsuru

4 Kasım 1950 yılında imzalanarak, 3 Eylül 1953 yılında yürürlüğe giren Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 10. maddesinde : “düşünceyi açıklama ve haberleşme özgürlüğü düzenlenmiştir”. Bu sözleşmeye göre herkes düşüncesini açıklama hakkına sahiptir.

Ancak, bu hürriyetlerin kullanılması, ulusal güvenliği, toprak bütünlüğü, kamu güvenliği, düzenin korunması, suçun önlenmesi, genel sağlığın yada genel ahlakın ve başkalarının şöhret ya da haklarının korunması için, demokratik bir toplumda zorunlu önlemler niteliğinde olarak, gizli haberlerin açıklanmasının engellenmesi ya da yargı erkinin üstünlüğünün ve tarafsızlığının sağlanması bakımından, kanunla belirli işlemlere, koşullara, sınırlamalara ya da yaptırımlara tabi tutulabilir.²⁹

Günümüzde silahlı mücadeleden bir sonuç alamayan terör örgütleri, düşünce özgürlüğü, demokrasi, insanlar hakları gibi son yılların sihirli kelimelerinin arkasına saklanmakta ve kirli emellerini bu yolla gerçekleştirmek istemektedirler. Ancak yukarıda da belirtildiği gibi düşünce özgürlüğü sınırsız değildir.

Terörizmin hiçbir zaman vazgeçemeyeceği yöntemlerden birisi şiddettir. Düşünce özgürlüğü, insan hakları ve demokrasi gibi terimleri sadece zaman kazanmak ve kamuoyu nezninde taraf toplamak yada taraftarlarına mesaj vermek için kullanırlar. Şiddet terör örgütlerinin ekmeği, suyu gibidir adeta. Bu sayede dinamik kalabilirler ve propaganda güçlerini artırabilirler.

²⁹ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 10. Maddesine İlişkin İçtihat, T.C. Başbakanlık Basın-Yayın Genel Müdürlüğü, http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/kitaplar/avrupa/bolum_1.htm (18.01.06)

Şiddet, terörün hem ön şartı hem de aracıdır. Ülkemizde faaliyet gösteren terör örgütlerinin şiddet kullanma nedenleri; devletin otoritesini sarsma, devleti halka baskı yapmaya zorlama, kendinden yana olmayanları sindirme ve duyarsız hale getirme, toplumu “korku hipnozu” na uğratma, taraftarlarına moral verme, örgüt üyelerini eğitime, kaos yaratma, örgüt üyeleri üzerinde otorite kurma ve disiplin sağlama olarak belirtilebilir.³⁰

İdeolojik koşullar; örgütün hedeflerine ulaşabilmesi için şiddete başvurulmasını dayatmaktadır. Bulunduğu ülkedeki rejimi yıkmayı hedefleyen örgüt, “silahlı mücadele” adı verilen şiddet uygulamalarıyla kendini göstermekte, şiddet yoğunlaştıkça, korku içinde örgüte yaklaşan insanların sayısı artmaktadır.

Şiddet hareketleri, örgütün propaganda malzemelerinin en önemlilerindedir. Burada anlatılan şiddet, örgüt tarafından, halk adına yapıldığı iddia edilen zalimce eylemlerdir. Buna karşın terörist kendisini “devrimci, eylemci, özgürlük savaşçısı, halk gücü” gibi bir takım unvanlarla taltif etmektedir.

Terör örgütlerinin düzenledikleri eylemlerin temelinde örgütün propagandasını yapma ağırlık kazanmaktadır. Örgütler, kuruluşlarını tamamladıkları, teşkilat yapılanması açısından yeterli bir düzeye geldiklerinde sansasyonel nitelikli bir şiddet eylemi ile kamuoyuna varlıklarını duyurmayı hedeflerler.

1.5.2. İdeolojik Unsur

İdeoloji terör örgütlerinin adeta çatısını oluşturur. Bu sayede örgütlenirler ve ayakta kalabilirler. Hiçbir mefkure olmadan, inanç olmadan, adamak ve adanmışlık olmadan terör örgütünün var olması ve varlığını devam ettirmesi mümkün değildir.

İdeoloji kavramı, Türk Dil Kurumu sözlüğünde; “*Siyasi veya toplumsal bir öğretiyi oluşturan, bir hükümetin, bir partinin, bir grubun davranışlarına yön veren politik, hukuki, bilimsel, felsefi, dini, moral, estetik düşünceler bütünü*”³¹ olarak tanımlanmaktadır.

İdeoloji, belirli bir fikri bir düşünceyi ifade etmekle birlikte, bu düşüncenin doğruluk veya yanlışlık durumuna kesinlik kazandırmamaktadır. Düşünce ve fikirler dolayısıyla ideolojiler, kişilere toplumlara ve zamana göre farklı şekillerde algılanabilmektedir. Bu nedenle insanlar sonucu ne olursa olsun kendi savundukları

³⁰İdris GÜÇLÜ, “Ülkemizde Faaliyet Gösteren Din Eksenli Terör Örgütlerinin Şiddet Anlayışı Üzerine Bir İnceleme”, **Polis Dergisi**, EGM Basımevi Şube Müdürlüğü, APK Dairesi Başkanlığı, Yayın No: 247, Ankara, Temmuz-Ağustos-Eylül 2005, sayı, 45, s. 115.

³¹ TDK, **Türkçe Sözlük**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1998, s. 1047.

ve inandıkları ideolojilerin en doğru olduğunu kabul etmektedirler. Yaşanılan topluma ve fikirlere karşı olumlu ya da olumsuz bir tepki şeklinde ortaya çıkan terörizm ideolojisinin kendi içerisinde de bir bütünlük sağlayamadığı, çıkış noktası aynı olan ideolojilerin daha sonra çok basit farklılıklardan dolayı zıt kutuplara yönelebildikleri gözlenmektedir.³²

Terörizmin doğuşundaki esas dayanak sosyal çelişkilerdir. Terörizm, hedef aldığı kitlenin hoşnut olmadığı veya elde etmek istedikleri çıkarı umut olarak vaat etmektedir. Bu umut ve vaat kişileri bir arada toplayan ideolojiyi oluşturmaktadır. Bu ideoloji etrafında toplanan insanlar kendilerine göre bir sistem oluşturmaktadır. Bu sistem içerisindeki örgütlenmeler terörizmin alt yapısı oluşturulmaktadır.

Teröristin kendi anlayışı içerisinde kutsal bir amacı vardır. Amacını gerçekleştirmek için, kendisine engel teşkil eden veya daha doğrusu öyle gösterilen veya engel olarak algılaması sağlanan unsurları ortadan kaldırmak azmindedir.

Bu nedendir ki ideoloji, örgütlenmenin en önemli unsurunu teşkil etmekte, ideoloji nedeniyle terörist kolayca ölümü göze alabilmekte, her türlü yoksunluğa karşı hareketine sadık kalmakta, yerine göre çok olumsuz şartlara karşı koyabilme gücüne sahip olabilmektedir.

Son yıllarda terör örgütlerinin eylem türlerine baktığımızda intihar eylemlerin büyük bir artış gözlendiği görülmektedir. Öyle ki küresel anlamdaki eylemlerde bu tür yöntem daha sıklıkla kullanılmaktadır. 11 Eylül saldırıları ile 15 ve 20 Kasım 2003 tarihlerinde İstanbul'da 4 ayrı bombalı saldırı buna örnek gösterilebilir.

İntihar saldırısını düzenleyecek olan teröristin hazırlanması kolay bir iş değildir. Onları motive eden şey ideoloji unsurudur. İdeolojiler, uğrunda ölümün göze alınacağı idealleri meydana getirirler. Teröristleri intihar saldırılarına motive eden tek unsur "ideoloji" değildir elbette. Kendini kanıtlama, uyuşturucu kullanma, infaz edilme korkusu vb. unsurlar da etkilidir.

Terörizmde ideoloji bir tür meşruiyet kaynağı, çıkış noktası ve rehber işlevi görmektedir. Bu nedenle ideoloji terörizm olgusunun en önemli unsurunu oluşturmaktadır. Teröristlerin ölümü göze alabilmek ve göz kırpmadan masum insanları öldürebilmesi için bir ideolojiye ihtiyaçları vardır. İdeolojinin etkinliği oranında terörizm faaliyetlerinde bir süreklilik ve yaygınlık söz konusudur.

³² Kasım VAROL, **Terörün Kalkınmaya Etkisi** (Yayınlanmamış Tez Çalışması), Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü Kamu Yönetimi, Yüksek Lisans Programı, Ankara, Kasım 2004, s.22.

Terörizmin ideolojik temelleri arasında Marksist-Leninist, milliyetçi, ayrılıkçı, faşist, yayılcı ve dini ideolojiler sayılabilir.³³

“Terörist”, kendi gözünde bir savaşçı, bir devrimci, bir mücahit; kendince “meşru” olan bir gayeye hayatını hiçe sayarak başını koymuş olan bir “kahraman”dır. Polisin, basın, mahkemelerin, kamuoyunun onu katil olarak görmesi, kendi algılama ve olayları değerlendirme biçimini (en azından, eyleminin sonuçlarıyla ilk yüzleştiği ana kadar) değiştirmez. Teröristin deklare amacı ne olursa olsun, bütün ihtişamıyla ölüm, amaca giden süreçte en yakın yoldaştır.

Sosyolojik açıdan bu yoldaşlık, kritik bir noktaya kadar uzanabilir ise; söz konusu olgunun özünde bir değişiklik yaşanmasa da, algılanışı farklılaşabilecektir: Hiçbir terörist, kendisini terörist olarak nitelemez.

İnsan psikolojisinde her zaman bir yere ait olma, önemli olduğunu hissetme ve bunun kendisine hissettirilmesi ihtiyacı bulunmaktadır. Terörist gruplara katılan kişilerse, bu duyguların hepsini belki de ilk kez bu topluluk içerisinde yaşayanlardır.

Teröristlerin içsel düşüncelerini daha geniş alanlara yansıtma eğilimi, kendi problemlerini çözmekten çok daha büyük hedefler ve büyük değişiklikler aramaları anlamına gelir. Bu psikolojik durum, “Orman Yangını Sendromu” adı verilen, bir kişinin ellerini ısıtmak için tüm ormanı ateşe vermesi durumuyla tanımlanabilir.³⁴

Bütün bunlardan, ideolojilerin terörizm için var olduğu gibi bir sonuç da çıkarılmamalıdır. İdeoloji terörizmin kullanmak zorunda olduğu bir unsurdur.

Martha Crenshavv hangi ideolojiden olursa olsun terörist için dünyanın ikiye ayrıldığını söylüyor; “iyi” ve “kötü”, iyiyi terörist örgüt temsil eder. Kötü ise devlet ve onu destekleyen toplumsal sınıflardır. Kötü, çok daha güçlüdür; “*Teröristler, kendilerini, üstün bilinç ve duygu sahibi seçkinler olarak görürler, öyle ki, bu seçkin kitle, yalnızca gerekli ve yasal şiddete başvurmakta ve son zafer kendilerine tarihin güçlerince garanti edilmektedir. Ahlaki hedefler, sol için halkın özgürlüğü, sağ içinse düzenin, geleneksel ve yaşamsal değerlerin onarılması, yerine konmasıdır. Her iki kanadın ortak ahlaki görevleri, çürümüş bir devlet ve toplumu tasfiye etmektir... Tanım gereği, kurbanlar sistemin ajanlarıdır*”.³⁵

1.5.3. Örgüt Unsuru

İnsanlar günlük yaşantılarında örgütle, örgütlenmelerle o kadar iç içe yaşarlar ki çoğu zaman bunun farkına bile varmazlar. Basit anlamda da olsa aile ve arkadaş

³³ “Terör Örgütleri ve Propaganda”,

www.pressturk.com/haberler/1068933311.php - 12k (19.01.06)

³⁴ <http://www.absshell.net/phpBB2/viewtopic.php?t=11941&view=previous&sid=16ad74794df91700714b4641ee4fa5be> (19.01.06)

³⁵ Ahmet Taner KİŞLALI,

http://www.1001kitap.com/Guncel/Ahmet_Taner_Kislali/siyasal_sistemler/ss1_12.html (19.01.06)

grubu bile birer örgüttür. Bunların biraz daha karmaşık ve profesyonel hali ; iş ortamı, meslek gruplarının oluşturduğu odalar, siyasi partiler ve çoğaltabileceğimiz çok sayıda örnektir. Çünkü ortada ortak bir amaç ve organizasyon vardır, iş bölümü vardır.

Türk Dil Kurumu sözlüğün de örgüt; “*Ortak bir amaç veya işi gerçekleştirmek için bir araya gelmiş birlik, teşekkül, teşkilat*”³⁶ şeklinde tanımlanmaktadır.

Örgüt günlük hayatımızda en sık kullandığımız kelimelerden birisidir. Yasal ve yasal olmayan örgütler ayrımıyla bu alandaki sınırları çizeriz. Hangisi olursa olsun örgüt, mensubu için her şeydir. Örgüte iletilir, örgütten beklenir, örgüte bağlılıktan söz edilir. Terörist eylemini örgüt kararıyla gerçekleştirir. Esnaf mensubu olduğu meslek odası örgütünün kararına göre hareket eder.

3713 sayılı terörle mücadele kanununun 1.maddesi, iki veya daha fazla kimsenin kanunda yazılı olan terör suçunu işlemek için bir araya gelmesiyle örgütün oluştuğunu işaret etmektedir.

Terör açısından örgüt, yukarıda ifade edildiği gibi, kanunlarda terör suçu olarak belirtilen suçları işlemek amacıyla meydana gelmiş bir oluşum veya organizasyondur.

Terörist örgütlenmeler yasal olmayan örgütlenmelerdir. Bir terör örgütünün başarıya ulaşabilmesi için illegal bir yapı içerisinde örgütlenmesi vazgeçilmez bir unsurdur.Temel özelliği, azami gizlilik esasları içerisinde yürütülmesidir.

Örgütlenme üç ana unsuru içermektedir. Bunlar; Merkezi yapı (lider kadro), silahlı birim (askeri kanat) ve propaganda birimidir.

1.5.3.1. Merkezi Yapı (Lider Kadro)

Hangi dünya görüşünde terör örgütü olursa olsun örgütlenmesinde lider kadrosunun hakimiyeti söz konusudur. Lider kadrolarındaki kişiler o örgütün her şeyidirler. Genellikle davalarında kendilerini çok iyi yetiştirmiş ve karizmatik ve güçlü kişilik özelliklerini taşırlar. Lider kadro, genel planlama, yönetim, strateji belirleme ve hareketin politik rehberliğinden sorumludur. Ancak bu özellik çoğu

³⁶ İsmail PARLATIR, Hazma ZÜLFİKAR, Nevzat GÖZAYDIN, **Türk Dil Kurumu Yayınları: 603**, s. 578.

zaman örgütün en zayıf yönü olur. Çünkü lider tasfiye edildiğinde örgütün dağılma sürecine girmesi son derece kolaydır.

Terör örgütü liderleri, mutlakçı bir görüşe sahip, otoriter, taviz vermeyen, katı inanca çalışan ve herkesin sadakatinden şüphe eden bir yapıdadırlar. Bu şüpheye bağlı olarak liderler, liderlik konumunu sorgulayan veya liderliğine aday özellikler taşıyan kişilere karşı oldukça sert ve acımasız bir tutum sergilemektedirler.

Liderler, kendi psikolojik durumlarını örgüte ve eylemlere yansıtmaktadırlar. Genelde terör örgütleri, liderlerinin şahsı ile bütünleştiklerinden, örgüt bir anlamda liderin kendini dışı vurabildiği bir araç olarak görünmektedir. Neredeyse bütün terör örgütleri liderlerinin şahsı ile birlikte anıldıklarından, liderin tasfiyesi ile birlikte hizipleşmeler ve bölünmeler de kaçınılmaz hale gelmektedir.

1.5.3.2. Silahlı Birim (Askeri Kanat)

Terörizm denildiğinde akla, silahlı şiddet eylemleri gelmektedir. Terör örgütlerinin en büyük propaganda aracı şiddet yani silahlı eylemlerdir. Bu eylemleri de örgütün askeri kanatları yapar. Silahlı birimlerin varlığı, terör örgütlerinin faaliyetlerinin temel noktasını teşkil eder. Örneğin; PKK, 1984 yılında silahlı kanadı HRK (Kürdistan Kurtuluş Birliği)'ni kurmuş, 30 Ekim 1986 yılında bu kanadın adını değiştirerek ARGK (Kürdistan Kurtuluş Ordusu)'nu kurmuştur. 2000 yılında yine isim değişikliğine giderek askeri kanat olarak HPG (Halk Savunma Birliği)'ni kurmuştur.³⁷

Özellikle PKK Terör örgütünün gerçekleştirdiği silahlı eylemler örgütlerin askeri kanatlarının kendileri için ne kadar önemli olduğunu anlayabiliriz. Çünkü terör dendiğinde Türk insanın aklına, korku, panik, kaos, vahşet, öldürme, şehit, gazi, yol kesme... gibi daha çok fazla olumsuzluk anlamı içeren kavramlar gelmektedir. PKK, 20 yıldır hep şiddet olayları ile gündemde kaldı.

Örneğin; 2001 yılında olağanüstü hal bölge sorumluluk alanındaki 11 ilde tam 199 silahlı terör eylemi gerçekleşmiş ve bu olaylarda 111'i ölü, 248'i sağ olmak üzere toplam 410 PKK'lı militan ele geçirilmiş ayrıca PKK ile bağlantılı oldukları gerekçesiyle Haklarında soruşturma yapılan 2 bin 193 kişiden 709 kişi

³⁷ Atilla BAYRAM, "1999 Sonrası PKK/Kongra-Gel Terör Örgütünde Kimlik Arayışları ve Konya'daki Durumu", **Polis Dergisi**, EGM,APK Dairesi Başkanlığı yayını No:231, sayı:40, Ankara-2004, s. 115

tutuklanmıştır. Terörle mücadele sırasında 22 güvenlik görevlisi şehit olmuş, 56'sı yaralanmış, sivil vatandaşlardan 9 kişi hayatını kaybetmiş ve 29 kişi yaralanmıştır.³⁸

Bu örnekten de anlaşılıyor ki; Türkiye'de terör şiddeti geçmiş yıllarda çok büyük boyutlarda yaşanmıştır. Günümüzde bu durumun hala devam ettiğini söylemek mümkündür.

1.5.3.3. Propaganda Birimi

Propaganda birimi terör örgütünün inandığı ideolojiyi yaymakla ve taraftar toplamakla görevlidir. İç ve dış kamuoyunda seslerini duyurmaya çalışırlar. Kamuoyuna davalarında haklı olduklarını devletin kendilerini demokratik haklardan mahrum bıraktığını öne sürerler. Sürekli olarak barış, kardeşlik, özgürlük, demokrasi ve insan hakları gibi masum söylemler geliştirirler. Taraftar toplamak için mevcut düzenin insanlara mutluluk ve refah veremediğinden bahsederek insanları ajite etmeye çalışırlar.

Örgütler taban oluşturmak ve ideolojilerini geniş kitlelere duyurabilmek amacıyla propaganda faaliyetlerine büyük önem vermektedirler. Bu bağlamda, legal ve illegal alanda oluşturdukları çeşitli yapılanmalar ile toplumun her kesimine yönelik propaganda faaliyetlerini yoğunlaştırırlar.³⁹

Terör örgütleri legal ve illegal olarak örgütlenirler. İlegal örgütlenmeler gizlilik esasına dayanır. Bu tür örgütlenmelerde genelde hücre tipi örgütlenmeler yaygındır. Yani hiyerarşik yapıya göre bir militan bütün yönetim kadrosunun kimlerden oluştuğunu bilemez. Legal yapılanmada ise, terör örgütü yanlısı faaliyetlerde bulunmak için bulunduğu ülkenin yasalarına uygun olarak teşkilatlanma esastır.

Legal olarak faaliyet sürdüren yapılar, yanlısı olduğu terör örgütünün ideolojisini yaymak, adı geçen terör örgütünün propagandasını yapmak, bu örgüte taraftar toplamak için çalışırlar. Çoğu zamanda örgütün yönetim kadrosunun daha alt kademedeki üyelerine mesajları, eylem stratejisi ve talimatı bu legal kuruluşlar tarafından verilmektedir. Son zamanlarda PKK Terör örgütünün militanlarına eylem talimatlarını ve hedeflerini Danimarka'dan yayın yapan Roj Tv aracılığıyla şifreli olarak verdikleri bilinmektedir.

³⁸ “PKK’ nın Adını Değiştirmesi Simge İsmi Ümit’i Unutturabilecek mi?”, **Star gazetesi** (10 Şubat 2002), , http://www.pkkgercegi.net/2002_02_10.htm (21.01.06)

³⁹ Sabri DİLMAÇ, “Global Tehdit: Terörizm ve Türkiye’ ye Etkisi”, http://www.egm.gov.tr/apk/dergi/40/makaleler/Sabri_DILMAC.htm (19.01.06)

Legal yapılar, yazılı ve görsel basın yayın organı, dernek ve bir sivil toplum örgütü olabilmektedir. Bunlar gündemdeki hemen hemen her türlü etkinliği kendi amaçları doğrultusunda kullanarak propaganda yapmaktadırlar. Karşıt görüşlü toplulukları provoke ederek kargaşa çıkarmak ve ülkeyi kaosa sürükleyerek kendilerinin istediği ortamı yakalamak isterler.

İstanbul Taksim Meydanında 1977 yılı 1 Mayıs kutlamalarında, kutlamayı provoke eden sol terör örgütleri yandaşlarının çıkardığı olaylarda, çoğunluğu ezilerek, bir polis memuru da silahla olmak üzere 36 kişi hayatını kaybetmiştir. Bundan sonraki yıllarda da 1 Mayıs, İşçi Bayramı olarak kutlanmaya devam edilmiş ancak bu gösterilerde bütün yasadışı örgütlerin flama, amblem, pankart ve liderlerinin posterleri taşınmış, sloganlar söylenmiştir.⁴⁰ Günümüzde de aynı yöntemle faaliyetler devam etmektedir.

1.6. YAKIN ZAMANDA TÜRKİYE'YE YÖNELİK TERÖR DALGALARI

İkinci dünya savaşında yerle bir olan Almanya ve Japonya çok kısa sürede kendilerini toparlayarak başarılı kalkınma hamleleri göstermeye başlamışlar ancak bu savaşa, sözde girmeyen Türkiye ise bırakın ekonomik kalkınma hamlelerini, henüz demokrasi ile tanışma fırsatı bile bulamamıştı. Hala tek parti sistemi ile yönetilen, Milletvekili Seçimlerinde “Açık oy, gizli sayım” sistemini uygulayan bir ülke konumunda idi.

Türkiye 1950’li yıllarda çok partili siyasi hayata geçişi ile birlikte, ekonomik alanda da hamlelerde bulunarak kalkınma yolunda gelişmeler kaydetmeye başladı. 1960’lara gelindiğinde de artık bundan sonra, çokça görmeye alışacağımız “Askeri Darbeler” dönemi başladı ve hem demokrasi hem de ekonomik olarak her seferinde başa dönüldü. Ne gariptir ki bu sahneler “Tarih tekerrürden ibarettir” sözünü doğrular biçimde her on yılda bir görülmüştür.

1960’lı yılların ikinci yarısından itibaren yurt içinde sağ-sol diye bilinen terör olayları kendini göstermeye başlamış, ülke yine kaosa sürüklenmiştir. Tabi bu kaosun ardından kaçınılmaz son “12 Mart 1971 Muhtırası”. Daha sonra 27 Ocak 1973’ten itibaren kendisini gösteren yurt dışındaki diplomatlarımızı hedef alan bir terör; “Ermeni Terörü”.

⁴⁰ Zururi KÜÇÜKKAYA, “1 Mayıs ve Kitle Eylemleri Nelere Malolmuştur ?”, **Polis Dergisi**, APK Daire Başkanlığı Yayınları, EGM Basımevi Şube Müdürlüğü, Ankara, Sayı : 27, yıl ; 2001, s. 2

Bu arada yurt içinde de sağ ve sol terör örgütlerinin eylemleri son hızla devam ediyordu. Sonra tahmin edeceğimiz gibi 12 Eylül 1980 askeri darbesi ve bu tarihlerde fikri felsefelerini tamamlayarak kuruluş aşamasına geçmek üzere hareket eden etnik bölücü PKK terörü ve 1990'lı yıllardan itibaren insanlarımızın dini inançlarını istismar ederek gündeme gelen dini motifli terör örgütleri (İBDA-C, Hizbullah,Hizbüttahrir,...vs.) sahneye çıkmışlardır.

11 Eylül 2001 tarihinde bütün dünya ile birlikte El-kaide terör örgütünü sıklıkla duymaya başladık. Ülkemizde de bu örgütün 15 ve 20 Kasım 2003 tarihlerinde İstanbul'daki patlamalarla birlikte eylemleri görülmeye başlanmıştır.

1.6.1. Birinci Terör Dalgası (1968-1980 tarihleri arasındaki İdeolojik Sağ-Sol Anarşizmi)

Terörizm, tarihin her döneminde devletler ve toplumlar için bir tehdit unsuru olmuştur. Ancak son yarım asırdır bu tehdidin boyutları ve acı sonuçları korkunç düzeylere çıkmıştır. Dünyada terörden en çok etkilenen ülkelerden biri de Türkiye'dir. Türkiye 1950'li yıllardan sonraki her dönemde terörün bir başka yüzü ile tanışmıştır. Bunlardan ilki İdeolojik sağ-sol çatışmasıdır.

15 Haziran 1968 tarihinde Amerikan 6. Filosunun İstanbul'a gelmesi sırasında "Devrimci Öğrenci Birliği (DÖB)"nin eylemlerde bulunması ve Ankara Amerikan Haberler Merkezi'ne yapılan silahlı saldırı ile birlikte başlayan dönemin aşırı sol hareketleri ve bunun karşısında gelişen milliyetçilik ve mukaddesatçılık sloganı ile ortaya çıkan grupların 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi'ne kadar ki karşılıklı mücadele dönemlerine "İdeolojik Anarşizm" dönemi denebilir.

Anarşizm ile terör kavramları aynı anlamları taşımazlar. Terörizmle ilgili ayrıntılı açıklamalar yukarıda yapılmıştı. Türk Dil Kurumu yayınları sözlüğüne göre anarşizmin tanımı şöyledir; "*1. Her türlü kural ve otoriteye karşı olma, kural tanımazlık, 2. Tarihi şartlar ne olursa olsun devlet otoritesinin ortadan kaldırılmasına çalışan öğretisi*".⁴¹

Görüldüğü gibi terörle anarşi aynı anlamda kullanılmamaktadır. Ancak bu iki kavram birbirine çok bağlıdır. Anarşi olmadan terör ortam bulamaz. Anarşi, sadece terörün değil, teröre ortam hazırlayan istikrarsızlığın ve bunalımın da kaynağıdır.

⁴¹ İsmail PARLATIR, Hazma ZÜLFİKAR, Nevzat GÖZAYDIN, **Türk Dil Kurumu Yayınları: 603**, s. 46.

Terör anarşinin oluşturduğu uygun zeminde gelişir. Dolayısı ile terörle mücadelenin birinci şartı, anarşik ortamın ortadan kaldırılması olmalıdır. Hukuk hakimiyeti sağlanmalı, devlet otoritesi tesis edilmeli ve özellikle vatandaşın demokrasiye ve devletine olan inancını yüksek tutmalıdır.

1960'lı yılların ortalarından başlayarak 1980 Askeri Darbesine kadar olan dönemde, sağcı ve solcu olarak adlandırılan özellikle üniversiteli gruplar sonunda kazananın olmadığı bir kavgaın içine sürüklenmişlerdir. Her iki tarafta yer alan genç insanlar yıllar sonra, kendilerinin bu dönemlerde değişik güçler tarafından kullanıldıklarını ancak bunu yıllar sonra anlayabildiklerini itiraf etmektedirler.

Türkiye'de 1980 öncesindeki terör hareketleri mevcut rejimi değiştirmeyi amaçlamaktadır. Özellikle Sol Örgütler kurtuluşun Marksist-Leninist Komünist yönetim sistemlerinde olduğuna inanarak eylemlerde bulunmuşlardır. Bunun karşısında da Milliyetçi ve Mukaddesatçı akımlar oluşmuş, ülkeyi bu Komünizm tehlikesinden yasa dışı anarşik eylemler uygulayarak korumaya çalışmışlardır. Çatışmalar öyle bir hal almıştı ki, neredeyse ülkenin en küçük yerleşim yerleri dahi sağcı ve solcu olarak ikiye ayrılmıştı. Sonraki dönemdeki terör hareketleri ise daha çok etnik ayrılıkçılığa dayalı bölücü özelliği taşımaktadır.

Soğuk savaşın en canlı olarak yaşandığı 1960'lı yıllarda, Doğu Blokunun yoğun bir şekilde "Komünizm" propagandasından Türkiye'de önemli ölçüde etkilenmiş ve sol görüşlü öğrenci hareketleri yaşanmaya başlanmıştır.

Olaylar 12 Mart 1971'e kadar, sol ağırlıklı olarak silahla, öğrenci ve işçi hareketleriyle destekli eylemler şeklinde gelişmiştir.

Ülkedeki hemen hemen her üniversitedeki fikir kulüplerinin Dev-Genç şeklinde örgütlenmesini, Türkiye İhtilalci İşçi ve Köylü partisi, Türkiye Halk Kurtuluş Partisi Cephesi ve Devrimci Doğu Kültür Ocakları gibi Marksist-Leninist ve Maoocu grupların teşkilatlanması izledi. Amaçları Türkiye'de Komünizm rejimini hakim kılmaktı.

1974 yılında çıkarılan af sonucu THKO'cu, THKP-C üyeleri daha iyi yetişmiş, daha fazla militanlaşmış olarak toplum içine geri döndüler ve terörü takviye ettiler. Terörizm; bizzat kendileri kanunlara başkaldırı olan, anarşistlerin kaynağı gecekondularda, gecekondu bölgelerinde uygun ortam bulmakta gecikmedi. Otomatik silahların sokak arası çatışmalarda kullanılması 1975 yılında yaygınlaşmaya başladı. 12 Eylül öncesinde solcu polisler Pol-Der, sağcı polisler Pol-Bir olarak bölünmüşlerdi.

Türkiye’de 1980 ve öncesinde yıkıcı unsurlar tarafından uygulanan terörist eylemlerin 3 önemli safhadan geçtiği genel olarak kabul edilebilir: Başlangıç safhası (sokak gösterileri, 1965 yılına kadar); örgütlenme safhaları (1965-1970), eylem safhası (1971-1979). Bu terör, soğuk savaş dönemi terörüdür ve büyük ölçüde Doğu Bloku kaynaklıdır. 12 Eylül 1980 öncesinde Türkiye’de teröre yönelik eylem yapan 45 sol örgüt, 7 tür sağ örgüt, 15 tür bölücü örgüt tespit edilmiştir.⁴²

Sol örgütler bu dönemde legal ve illegal olarak örgütlenmişlerdir. 1961 Anayasasının getirdiği geniş hürriyetler legal yapılanmalar için uygun ortam hazırlamıştır. 1960 ve 1970 döneminde aşırı solun etkinliğinde kurulan yasal örgütler şunlardır.⁴³

- Siyasi parti olarak TİP (Türkiye İşçi Partisi)
- İşçi kuruluşu olarak DİSK (Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu)
- Öğrenci örgütü olarak FKF (Fikir Kulüpleri Federasyonu)
- Öğretmen örgütü olarak TÖS (Türkiye Öğretmenler Sendikası)

Tüm bu faaliyetler 1968-1969 yıllarında büyük kentlerde kalabalık öğrenci hareketleri olarak kendini göstermiş bunu DİSK’in işçi olayları takip ederek zemini devrim için uygun hale getirmeye çalışmışlardır.

Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerimiz ile İran, Irak ve Suriye topraklarının bir kısmını içine alan bir Kürt Devleti kurmak amacıyla Sait Elçi, Faik Bucak, Ömer Tarhan ve arkadaşları tarafından 24 Ocak 1965 tarihinde yasadışı TKDP (Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi) kurulmuş ve Kürtçülük faaliyetleri boyut kazanmaya başlamıştır.

Yine 1969 yılında Doğu ve Güneydoğulu Kürtçülük ideolojisine sahip Musa Anter, Tarık Ziya Ekinci, Naci Kutlay, Sait Elçi, Canip Yıldırım, Tahsin Ekinci, Hüseyin Musa Sağnıç tarafından legal alanda Kürtçülük faaliyetlerini devam ettirmek üzere (Devrimci Doğu Kültür Ocakları) DDKO kurulmuş ve Ankara, İstanbul ve Diyarbakır illeri ile, Silvan, Ergani, Batman, Kozluk, Beşiri ve Kulp ilçelerinde şubeleri açılmış, 1971 yılında ise zararlı faaliyetlerinden dolayı kapatılmıştır.

⁴² Suat İLHAN, “Terör Neden Türkiye”,

<http://www.cagdastoplum.org/yayinda/ekitap/teroredenturkiye.htm> (23.01.06)

⁴³ YÖK Çalışması , “Türkiye’de Anarşi ve Terörün Sebepleri ve Hedefleri”, Konferans, Ankara, 1985, Alıntı, Olcay ATAR, **Türkiye’de Terörizmin İdeolojik Kökenleri**, http://www.egm.gov.tr/apk/dergi/36/web/kriminoloji/olcay_atar.htm (23.01.06)

Bu dönemde Dev-Genç içindeki gruplardan Deniz Gezmiş ve arkadaşları tarafından THKO (Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu), Mahir Çayan ve arkadaşları tarafından THKP/C (Türkiye Halk Kurtuluş Partisi/Cephesi) ve Doğu Perinçek ve arkadaşları tarafından TİİKP (Türkiye İhtilalci İşçi Köylü Partisi) adlarında yasadışı örgütler kurulmuştur.

12 Mart Muhtırasıyla birlikte ülke genelinde ilan edilen sıkıyönetim döneminde, yukarıda sayılan yasadışı örgütlerin bir çok yöneticisi yakalanarak cezaevine konmuştur. Daha sonra bu örgütlerde fikir ayrılıkları meydana gelmiş ve bölünmeler sonucunda çok sayıda örgüt kurulmuştur. Bunların bazıları şunlardır :

THKP/C (Türkiye Halk Kurtuluş Partisi/Cephesi)'den kopmalar sonucu kurulan örgütler : 1973'te Acilciler, 1975'te Marksist-Leninist Silahlı Propaganda Birliği/ Devrimci Kurtuluş (MLSPB/DK), 1976'da Eylem Birliği (EB), 1976'da Kurtuluş, 1976'da Devrim Savaşçıları (DS), 1976'da M-L Devrimci Halkın Yolu (DHY), 1977'de Devrimci Yol (Dev-Yol), 1978'de Devrimci Sol (Dev-Sol),...gibi.

THKO (Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu)'den kopmalar sonucu kurulanlar : 1975'de Türkiye Devriminin Yolu (TDY), 1978'de Emeğin Kurtuluşu Yolunda Işık (EKYI), 1979'da Türkiye İhtilalci Komünistler Birliği (TİKB), 1980'de Türkiye Komünist Emek Partisi (TKEP),...gibi.

TKP (Türkiye Komünist Partisi)'nden kopmalar sonucu kurulanlar: 1978'de Türkiye Komünist Partisi/Birlik (TKP/B), 1980'de İşçinin Sesi-Londra Kanadı,

TKDP (Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi)'nden kopmalar sonucu kurulanlar: 1970'de Tekoşin, 1970'de Denge Kawa, 1972'de Şıvancılar, 1975'te TKSP (Türkiye Kürdistan Sosyalist Partisi), 1976'da KAWA-YPK (Kürdistan Proleterya Birliği-Yekitiya Proleterya Kürdistan), 1976'da PRK-KKP (Rızgari-Partiya Rızgariye Kürdistan-Kürdistan Kurtuluş Partisi), 1978'de PKK (Partiye Karkaren Kürdistan),...gibi.

Bu arada Ülkücüler, Akıncılar ve bu gruplar içinden Türkçü İntikam Tugayı (TİT), Esir Türkleri Kurtarma Ordusu (ETKO) ve Şeriatçı İntikam Tugayı (ŞİT) gibi yasadışı ancak karşı cephe'den kuruluşlarda oluşmuştur.⁴⁴

1.6.2. İkinci Dönem Terör Dalgası (1973-1985 yılları Ermeni Terörü)

⁴⁴ "Türkiye' de Terör ve Terörün Gelişimi", <http://www.polisiye.com/devam.asp?yazid=412> (23.01.06)

Osmanlı Devlet'i zamanında bağımsız bir Ermenistan hayaliyle sesini duyurmaya başlayan Ermeni Terörü başarısız olunca kendisini “İntikam ve Adalet hareketi” olarak tanımlamaya başlamıştır. Bugüne kadar ki terör olayları incelendiğinde Ermeni terörünün ilk özelliğinin dış kaynaklı olduğu gözlenir. Nitekim gerek Taşnaklar, gerekse Hınçaklar hedeflerini Osmanlı toprakları üzerinde gerçekleştirmek istemelerine karşın biri Cenevre’de, diğeri ise Tiflis’te kurulmuştur.⁴⁵

1960’lı yılların ikinci yarısından itibaren, dünyanın çeşitli ülkelerinde bulunan Ermeni grupların, Türkiye aleyhine başlattıkları sözde “Ermeni Soykırımı” kampanyaları ile varlığını hissettirmeye başlayan Ermeni sorunu, 1973’den sonra “kanlı Ermeni Terörizmi” ne dönüşmüştür.

Bu tarihten itibaren Türkiye’ye yönelik Ermeni faaliyetleri, “Dört T” planı çerçevesinde uygulamaya konulmuştur. Bu plan, sözde Ermeni sorununun tüm dünyada tanıtılması (terörizm ile), tanınması (soykırımın kabulü aşaması), tazminat alınması (Türkiye’den) ve toprak elde edilmesi (Türkiye’den) aşamalarını içermektedir.⁴⁶

Sözde soykırım iddiaları ile yurt dışındaki bazı Ermenileri kullanmak suretiyle 27 Ocak 1973 tarihinde Los Angeles Başkonsolosu Mehmet Baydar’ı ve yardımcısı, Bahadır Demir’i şehit ederek cinayetlerine başlayan Ermeni Terörü, dış temsilciliklerimizde görevli 34 vatandaşımızı şehit etmiş, 15 vatandaşımızı da yaralamıştır. Bunlardan 12 Suikast olayının faileri yakalanarak az veya çok cezalandırılmış, Lizbon Büyükelçisi ile oğlunun yaralandığı, eşinin öldüğü 1983 yılındaki suikastla ilgili beş terörist ölü ele geçirilmiş, iki olayda teröristler beraat etmiş, geri kalan olaylar ise faili meçhul olarak kalmıştır.⁴⁷

Suikastlardan beşi Paris’te (Sadece 24.09.1981 tarihinde Güvenlik ataşesi Cemal ÖZDEN’in şehit olduğu ve başkonsolosumuzun yaralandığı olayda Asala Terör Örgütü mensubu olan failer yakalanmıştır). Üçü Atina’da üçü Viyana’da, üçü Vatikan ve Roma’da Ermeni teröristlerce ayrı ayrı tarihlerde gerçekleştirilmiş ve biri

⁴⁵ İhsan BAL, “Ermeni Terörü ve Dış Bağlantıları”, **Turkish Weekly**, <http://www.turkishweekly.net/turkce/makale.php?id=81> (21.01.06)

⁴⁶ <http://www.tsk.mil.tr/uluslararasi/ermenisorunu.htm> (22.01.06)

⁴⁷ Gökhan AYDINER, “Dünyada ve Türkiye’de Terör”, **Polis Dergisi**, EGM, APK Dairesi Başkanlığı yayını No: 231, sayı: 40, Ankara-2004, s. 5.

hariç hepsi faili meçhul kalmıştır. Olayların meydana geldiği tarihlerde bu devletlerin en azından pasif kalışı üzerinde dikkatle durulması gereken ibret verici bir durumdur.⁴⁸

Yukarıda da söz edildiği gibi Ermeni Terörü'nün ilk önemli özelliğinin dış kaynaklı olmasıdır. Eylemlerin çoğunun Avrupa ülkelerinde meydana gelmiş olması, özellikle ASALA (Ermenistan'ın Kurtuluşu İçin Ermeni Gizli Ordusu) Terör Örgütünün işlediği cinayetler sonrasında geride hiçbir iz bırakmadan kaçabilmeleri bir gizli servis desteğini akıllara getiriyor.

1973 yılında başlayan Ermeni Terörü, dış dünyanın geciken tepkileri üzerine 1985 yılında son bulmuştur. Ancak ne gariptir ki yine bu yıllarda PKK Terör Örgütü (bu sefer yurt içinde) silahlı eylemlerine başlamıştır. Sanki bir örgüt görevini tamamlamış ve farklı yöntemler uygulayan başka bir örgüte bayrağı teslim etmiş gibidir.

Nitekim, bölücü terör örgütü PKK, 21-28 Nisan 1980 tarihini “Kızıl Hafta” olarak ilan etmiş ve 24 Nisan tarihini sözde Ermenilerin katledilme günü olarak anarak, toplantılar yapmaya başlamıştır. 8 Nisan 1980 tarihinde Lübnan'ın Sidon kentinde PKK ve ASALA terör örgütleri ortak basın toplantısı düzenlemişler ve toplantı sonucu bir deklarasyon yayınlamışlardır. Ancak bu olayın tepki çekmesi üzerine ilişkilerin illegal alanda gizli olarak sürdürülmesi kararlaştırılmıştır. Toplantı akabinde, 9 Kasım 1980 tarihinde Strazburg Türk Başkonsolosluğu'na, 19 Kasım 1980 tarihinde ise Roma Türk Hava Yolları bürosuna yönelik olarak düzenlenen saldırılar, PKK ve ASALA terör örgütleri tarafından ortaklaşa üstlenilmiştir. Bölücü terörist Abdullah Öcalan, Ermeni Yazarlar Birliği tarafından “Büyük Ermenistan hayali fikrine olan katkılarından dolayı” onur üyeliğine seçilmiştir. Ermeni Halk Hareketi'nin bünyesinde, bir çok Avrupa ülkesinde olduğu gibi bir Kürdistan Komitesi oluşturulmuştur.⁴⁹

1.6.3. Üçüncü Terör Dalgası (Etnik Bölücü Terör-PKK)

12 Eylül 1980 öncesinde 15 yıl süreyle yurt içinde yaşanan sağ-sol çatışması ve yurt dışında Türk diplomatlarının Ermeni Terörü'nün saldırılarına maruz kalması ile çok sayıda insanımızın şehit edilmesi, bozulan kamu düzeni, sağlanamayan

⁴⁸ Gökhan AYDINER, “Dünyada ve Türkiye’ de Terör” , s. 5-6.

⁴⁹ “Ermeni Sorunu (İddialar-Gerçekler), Ermeni Terörü”, http://www.kulturturizm.gov.tr/portal/turizm_tr.asp?belgeno=1650 (22.01.06).

emniyet ve asayiş sonunda Türk Ordusu'nun yönetime el koyması sonucunu doğurmuştur.

Halkın da destek verdiği bu hareket sonrasında yurt genelinde sükunet sağlanmış, eylemlere karışanlar bir bir yakalanarak cezaevlerine konmuş ve bazı siyasilerin siyaset yapmaları yasaklanmıştı.1983 yılında yapılan genel seçimler sonrasında da ülke yönetimi sivil idareye devredilmişti.

Genel seçimlerle iktidara gelen Anavatan Partisi ve başbakan Turgut Özal hükümetinin önderliğinde yeni bir döneme girilmiş, Türkiye, benimsenen Serbest Piyasa Ekonomisi modeli ile dışa açılmaya başlamıştır. Ülkede huzur ve sükunet ortamı sağlanmıştır.

Bütün bu gelişmelerden sonra bitti zannedilen terör, bu kez de başka bir yüzünü göstermeye başlayacaktır.

1978 yılının Kasım ayında Diyarbakır'ın Lice İlçesi'nin Fis (Ziyaret) köyünde kurularak (Bu aynı zamanda örgütün 1. kongresidir) Doğu ve Güneydoğu bölgemizde eylem ve faaliyetlerde bulunan PKK Terör örgütünün 12 Eylül harekatiyle sürdürülen operasyonlarda yakalanamayan mensupları yurt dışına kaçarak Suriye'ye yerleşmişlerdi. Suriye-Lübnan sınırında bulunan Beka Vadisi'ndeki kamplarda, uzun süren eğitim ve hazırlık dönemi sonunda, illegal yollarla sınırimızı geçen bir grup PKK militanının 15 Ağustos 1984 günü Eruh ve Şemdinli ilçelerine silahlı baskın düzenlemeleri, terörün bu kez etnik bölücü özelliği ile hortladığının işaretiydi.⁵⁰

Önceleri "Bir avuç çapulcu" olarak tanımlanan PKK, her geçen gün bölgedeki etkinliğini artırmış, hedef gözetmeksizin işledikleri cinayetlerle kanlı yüzünü kısa zamanda göstermiştir. Hedefi, var olan her şeydi ; bölge insanına hizmet eden öğretmen, sağlıkçı, asker, polis, memur, yatırımcı, tüccar, sanayici, köy korucuları, kendilerine destek vermeyen bölge insanından yaşlı, genç, kadın, çocuk, kamu hizmetlerinde kullanılan her türlü araç gereç ve tesisler, elektrik trafoları, PTT hatları, doğal ortamlar, ormanlar, kısacası hedefte Türkiye vardı.

15 Ağustos 1984'den 1990 yılına kadar PKK'nın Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerimizde gerçekleştirdiği eylem sayısı 2152 dir. Bunun 932 si silahlı saldırı, 803 ü saldırı ve saldırı sonu çatışma, 296 sı patlayıcı madde atma ve patlayıcı madde ile tuzak kurma eylemleridir. Bu gün itibariyle hayatını kaybeden insan

⁵⁰ "PKK Terör Örgütü", <http://www.yesil.org/teror/pkkamacstrateji.htm> (24.01.06)

sayımız 30-35 binlerle ifade edilmektedir. Ekonomik maliyeti milyarlarca Amerikan Doları, kaybedilen 20 yıl ve insanlarımızda oluşturduğu olumsuz psikolojik etki. PKK Terör örgütü Marksist-Leninist ideolojiyi benimsemiş, nihai amaç olarak da Güneydoğu ve Doğu Anadolu'yu içine alan, Suriye'nin doğusu, İran'ın batısı, Kuzey Irak ve Mezopotamya bölgelerinden oluşan Bağımsız Birleşik Kürdistan'ın kurulmasıdır. PKK; Mao'nun geliştirdiği, silahlı eylemler temelindeki "Uzun süreli Halk Savaşı" stratejisini benimsemiştir.⁵¹

PKK Terör Örgütü, yukarıda sayılan amacına ulaşmak için halk savaşının gerektirdiği; Stratejik Savunma, Stratejik Denge ve Stratejik Saldırı şeklinde bir yol izlemiştir. Aslında bunlar gerilla savaşı taktikleridir.

Stratejik Savunma (1984-1989): Güvenlik güçlerinin duruma hakim olmasından dolayı, stratejik olarak savunmada, taktik olarak saldırıda bulunulan aşamadır. PKK'nın Terörist eylemleri, askeri açıdan başarısız fakat politik ve psikolojik açıdan başarılıdır.

Bu dönemde oluşturulacak silahlı örgüt birimleri vasıtasıyla güvenlik güçlerini yıpratmaya yönelik eylemlere başvurup, devlet güçleri ile baş edebilecek konuma ulaşılması amaçlanmaktadır.

Stratejik Denge (1989-1991): Yürütülen yaygın eylemlerle kitleler siyasal mücadeleye çekilerek faaliyetin daha üst boyutlara ulaştırılması öngörülür. Silahlı faaliyetler ve eylemlerin yanında genel grev, boykot, işgal ve çeşitli düzeylerde toplumsal olaylara başvurulur. Hareketli savaş yöntemlerine geçilir. Ulusal kurtuluş mücadelesi verildiği propagandası ile başta Sosyalist ülkeler olmak üzere tüm işçi, devrimci güçlerin desteği sağlanır. Bu dönemin uzunluğu ve kısalığı bölge ve dünyadaki gelişmelere bağlı olarak değişim gösterebilir.

Stratejik Saldırı (1991-1996): Devlet güçleri ile denge durumuna geldikten sonra kırsal bölgelerin ele geçirildiği, kırsal ile şehirlerde başlatılan genel saldırı ile devlet güçlerinin tümünden imha edilmeye çalışıldığı dönemdir.

Ayaklanma ve saldırılarla devlet güçleri dağlardan ovalara kovulur, ovada devlet güçlerine büyük darbeler indirilir. Yer yer şehirlerde genel grev, genel boykot vs. eylemler geliştirilir. Bazı küçük kasabalar işgal edilir, ovalarda sıkışan devlet güçleri şehirlere çekilerek tümünden hareketsizleşir ve savunmaya çekilir.

⁵¹ "Türkiye' de Terör ve Terörün Gelişimi", <http://www.polisiye.com/devam.asp?yazid=412> (23.01.06)

Savaşabilecek tüm güçler silah altına alınır, genel bir saldırı hazırlığı yapılır. Kısa bir sürede kırlardan şehirlere saldırılır, aynı anda şehir merkezlerinde ayaklanmalar geliştirilir, böylece düşman güçleri içten ve dıştan kuşatma altına alınıp, imha edilmeye çalışılır.⁵²

PKK'nın ilk silahlı kanadı olan HRK başarılı olamayınca veya bazı yorumlara göre ise silahlı propaganda döneminden gerilla savaşı aşamasına geldiğinde onun yerine ARGK kurulmuştur. Bu iki silahlı birimde aynı modelle kurulmuştur (vietkong tarzı 3-6-9). Yani vur-kaç eylemlerini yapabilme kabiliyetine sahip küçük birimlerdir.

1991'deki Amerika'nın Irak'ın Kuveyt'e girmesi üzerine başlattığı 1. Körfez Harekatı ile Kuzey Irak'ta oluşan otorite boşluğu ile Irak ordusuna ait silahların PKK'nın eline geçmesi ile birlikte örgüt Stratejik Denge aşamasına geçmiştir. Bu dönemde Türk Güvenlik güçlerinin etkin kullanılmaması ve Kürt Milliyetçiliğın yükselişe geçmesinde dolayı PKK'ya katılımlar kitleleşmiştir. 1984'de militan sayısı 100 civarında iken 1988'de 1000 e, 1991 de 10.000 kişilik güce ulaşmıştır. 1992 de ise 15.000 kişilik bir güçten bahsedilmektedir.⁵³

PKK 1989 yıllarından itibaren Türkiye içinde eğitim kampları kurmaya başlamış ve askeri güç olarak ciddi boyutlara ulaşmıştır. Stratejik denge safhasında iddialı bir plan olan "Botan-Behdinan Savaş hükümeti" planı ortaya atılmıştır. Bu plan PKK'nın Türkiye-Irak sınırının her iki tarafında da hakimiyet sağlayacak bir egemenlik alanı ortaya çıkarmayı hedeflemektedir.

PKK 1992 yılında da sınır karakollarına saldırılarını sürdürmüş, bundan sonra Şırnak, İdil, Silopi, Uludere, ve Cizre'de Nevruz Bayramı'nı da kullanarak halkı ayaklanmaya teşvik edici prova eylemi gerçekleştirmiştir. Bunu ilçe baskınları izlemiş ancak bu dönemde Türk güvenlik güçlerinin başarılı operasyonları ve Ekim 1992'deki Kuzey Irak Operasyonu örgüte ağır bir darbe vurmuştur. Stratejik Denge'den Stratejik Saldırı dönemine geçmek isteyen terör örgütü önemli bir ders almıştır. Türkiye, Kuzey Irak'ta elde ettiği başarı sonrası, yurt içinde de terörle mücadele yöntemlerini geliştirmeye başladı. İlk önce sadece gündüz değil gecede operasyon yapabilme kabiliyetini geliştirdi. Geçici köy koruculuğu sistemine geçerek teröristin rahatça dolaşabileceği alanı daraltmayı denedi. Koruculuğa geçmeyen

⁵²"PKK Terör Örgütü", <http://www.yesil.org/teror/pkkamacstrateji.htm> (24.01.06)

⁵³Ümit ÖZDAĞ, "Terörle Mücadelede Varılan Nokta", **Doğu Anadolu' da Güvenlik ve Huzur Sempozyumu, Bildiriler**, 17-19 Aralık 1998 / Elazığ, Çağlayan A.Ş., İzmir-1999, s. 350

köyleri boşaltarak teröristin erzak imkanlarını kısmaya çalıştı. İlk olarak 1990 yılında dört tane olmak üzere alınan savaş helikopterlerini devreye sokarak terörle mücadelede önemli bir aşamaya gelindi.⁵⁴

1998 yılına gelindiğinde PKK ile askeri mücadelenin yanında diplomatik mücadeleye de girişen Türkiye'nin baskıları sonucu örgüt lideri Abdullah Öcalan'ın, barındığı Suriye'den çıkarılmasını ve değişik Avrupa ülkelerinde de barınmasına imkan vermemiş, sonunda 16 Şubat 1999 tarihinde Kenya'da kendisine teslim edilmesini sağlamıştır.

Öcalan'ın yakalanmasından sonra örgütte çözümler yaşanmıştır. Öcalan yargılanmasından sonra idama mahkum edilmiş ancak bu kararın uygulanmasına Öcalan'ın Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine müracaat etmesiyle durdurulmuş, sonraki dönemde de "idam cezası" kaldırıldığından ceza "müebbet hapse" çevrilmiştir.

Terör örgütü başının yakalanmasını takiben, 23 Ocak 2000 tarihinde İran, Irak sınırının kuzeyindeki Kandil bölgesinde yapılan VII. Kongre sonunda örgüt silahlı eylemlerine ara vererek tümüyle siyasallaşma sürecini başlattı. Örgütün silahlı militanları, kamplara çekildi. Siyasallaşma faaliyetleri çerçevesinde PKK terör örgütü, etnik dil ve kimliklerin anayasa güvencesi altına alınmasını, eğitim ve kültür haklarının tanınmasını, idam cezasının kaldırılmasını, genel af çıkartılarak bütün PKK mensuplarına siyaset hakkı tanınmasını gerçekleştirmek istiyordu. Avrupa Birliği uzun süre direndikten sonra 1 Mayıs 2002 tarihinde PKK'yı terör listesine alabildi. Ancak terör örgütü Ocak 202 tarihinde VIII. Kongresinde bazı batılı ülkelerin tavsiyesiyle ismini değiştirmiş ve KADEK ismini almıştı.⁵⁵

1.6.4. Dördüncü Terör Dalgası (Dinsel Öğeleri Kullanan Terör Örgütleri)

Türkiye'de yakın zamandaki terör dalgalarının dördüncüsü dinsel öğeleri kullanan terördür. Bu gruba giren örgütlerinde ortak amacı; mevcut düzeni yıkarak şeriat düzenini esas alan bir İslam Cumhuriyeti'ni tesis etmektir. Dolayısıyla bu amaçla faaliyet gösteren örgütler "yıkıcı teröre" hizmet etmektedirler.

⁵⁴ Ümit ÖZDAĞ, "Terörle Mücadelede Varılan Nokta", s. 351-352.

⁵⁵ Abdullah MANAZ, **Türkiye'ye Yönelik Terör Odakları**, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, Temmuz-2005, s.31.

Sol terörde olduğu gibi, zaman içinde Türkiye’de çok sayıda dini motifli terör örgütleri kurulmuştur. Örnek olarak; Hizbullah, İBDA/C, Kaplancılar, Vasat, Ceyşallah Örgütü, Hizbuttahrir...vb. söylenebilir.

Asıl konu bu tür terör örgütlerini incelemek olmadığından şimdi bu örgütlerden sadece bir kaçını daha yakından tanıyarak, genel karakterleri ortaya konmaya çalışılacak.

1.6.4.1. Hizbullah Terör Örgütü

Hizbullah, Arapça’da; “Allah’ın Partisi, “Allah’ ın Askerleri” anlamına gelmektedir. 1990’lı yılların başında Diyarbakır’da bulunan İlim ve Menzil Kitapevleri etrafında toplanma geniş bir tabana yayılma özelliği göstermekteydi. İlim Kitapevi’nin sahibi Hüseyin Velioğlu, Menzil Kitapevinin sahibi de Fidan Güngör’dü. Bu iki kitapevi aslında 1980’li yıllarda Vahdet isimli Kitapevi çatısı altında faaliyet göstermekte iken aralarında çıkan liderlik konusu ve çeşitli fikir ayrılıkları yüzünden birbirlerinden ayrı faaliyet yürütmeye başlamışlardı.1991 yılında PKK Terör örgütünün Doğu ve G.Doğu Anadolu insanın muhafazakar ve İslam’a bağlı özelliklerini kendi lehine kullanmak amacıyla Kürdistan Dindarlar Birliği, Kürdistan İmamlar Birliği, Kürdistan İslami Hareketi gibi illegal oluşumlara gitmiştir. PKK’ nın bu stratejisi bölgedeki bazı dindar grupların tepkisini çekmiştir. Buna karşılıklı PKK bu grupları baskı altına alabilmek dini gruplara özellikle de İlim Kitapevi çevresinde oluşan gruba karşı silahlı eylemlere girişmiş, bu grubun önde gelen önemli isimlerden bazılarını öldürmüştür.⁵⁶

Çatışmanın başladığı ilk dönemlerde şehir merkezlerinde güvenlik güçlerinin Hizbullahi grupları tam olarak tanıyamamış olması ve örgütle ilk defa karşılaşmasından dolayı bazı cinayet eylemleri aydınlatılamamıştır.

Hizbullah; tebliğ, cemaat ve cihat safhaları sonrasında Türkiye’deki Anayasal düzeni yıkararak şeriatle yönetilen İran benzeri bir İslam Devleti kurmayı amaçlamaktadır. Silahlı mücadeleyi tasvip etmeyen Menzil grubu zamanla çok güç kaybetmiş bunun yanında kendilerine Hizbullah ismini veren İlim grubu ise daha da güçlü konuma gelmiştir.

İstanbul Emniyet Müdürlüğünce 17.01.2000 tarihinde yasa dışı Hizbullah terör örgütüne karşı Beykoz’da bir hücre evine gerçekleştirilen operasyonda örgüt

⁵⁶ “Dünden Bugüne Hizbullah”, <http://www.kurtulus-nline.com/www/kurtulus200004/019.html> (25.01.06).

lideri Hüseyin Velioğlu ölü, örgüt üst düzey sorumlularından Edip Gümüş ve askeri kanat faaliyetlerinden sorumlu Cemal Tutar isimli şahıslar ise sağ olarak ele geçirilmiş, evdeki bilgisayar kayıtlarından örgütle ilgili çok önemli bilgilere ulaşılarak ülke genelinde yapılan operasyonlarda 1000 in üzerinde örgüt mensubu yakalanarak adli makamlara sevk edilmiş ve bir çok faili meçhul cinayet ve kayıp olayları aydınlatılmıştır.⁵⁷

Hizbullah'ın PKK ile mücadelesinin yanı sıra kendi içinde de ajan olarak değerlendirdiği bir çok mensubunu da yapılan sorgular sonunda infaz etmiştir. Hizbullah terör örgütü, Diyarbakır Emniyet Müdürü A.Gaffar Okkan ve beş polis memurunu 24 Ocak 2001 tarihinde haince bir saldırı ile şehit etmiştir. Olaydan sonra eyleme katılan 7 militan tesbit edilmiş ve zaman içerisinde yakalanmışlardır.⁵⁸

Şu anda etkinliğini yitiren örgüt marjinal seviyeye inmiştir.

1.6.4.2. İBDA-C (İslami Büyük Doğu Akıncılar-Cephesi) Terör Örgütü

İBDA fikriyatı, edebiyatçı Necip Fazıl KISAKÜREK ve O'nun şeyhi Seyyid Abdülhakim Arvasi taraftarı Akıncı gençler tarafından 15 Kasım 1975 tarihinde, Salih Mirzabeyoğlu (Salih İzzet Erdiş) öncülüğünde çıkarılan Gölge Dergisi çerçevesinde oluştu. 12 Eylül öncesinde çeşitli miting ve gösterilerde boy gösteren örgüt, silahlı çatışmalarda bazı militanlarını kaybetti. 1 Ağustos 1984'de fiili bir yapılanmaya giderek, kendilerine Necip Fazıl Kısakürek'in Büyük Doğu İdealine dayanarak İslami Büyük Doğu Akıncılar Cephesi (İBDA-C) ismini verdiler. Amaçları Osmanlı Devleti modelinde federatif yapılı bir İslam Devletini kurmaktır.⁵⁹

Diğer İslamcı gruplara sert muhalefet gösteren örgüt yanlıları, daha çok şehirlerde yaşıyor ve topluma yabancılaşan problemlili kişiliklerden oluşuyor. Örgüt "Kendinden Zuhur Diyalektiği" olarak ifade ettikleri bir tekniğin gereği olarak, hiyerarşik olmayıp bağımsız olarak yapılmıştır. 1980 öncesinde Ak-Doğuşular olarak tanınan örgütün diğer İslamcılardan ayrıldığı en önemli özelliği; geleneksel İslami dünya görüşüne göre daha net, somut ve radikal gibi gözükken bir dünya görüşüne sahip olmalarıydı. Sözde "Büyük Doğu Başyücelik Devleti" ni kurmak amacıyla terör faaliyetlerine geçen örgütün lideri olan "Kumandan" kod adlı Sali

⁵⁷<http://www.yesil.org/teror/hizbullah.htm> (25.01.06)

⁵⁸<http://www.polisiye.com/devam.asp?yazid=275> (25.01.06)

⁵⁹<http://www.kurtulus-online.com/www/kurtulus200004/064.html> (25.01.06)

Mirzabeyoğlu takma adlı Salih İzzet Erdiş, 29.12.1998’de İstanbul’da yakalanmış, 98 eylemden sorumlu tutulmuştur. Ayrıca İBDA-C örgütü Ahmet Taner Kışlalı suikastinden de sorumlu tutulmuş ve bu olayla ilgili örgüt üyesi 14 militan İstanbul’da yakalanmıştır. Örgüt lideri dava duruşmalarına mevcut Anayasal düzeni tanımadığı gerekçesiyle katılmamıştır.⁶⁰ Örgüt, lider kadrosunun büyük bir bölümü cezaevinde bulunduğundan marjinal seviyede bulunmaktadır.

1.6.5. Beşinci Terör Dalgası (Küresel Nitelikli El-Kaide Terör Örgütü)

Bu güne kadar tarihte hiçbir terör örgütü böylesine bir küresel boyuta sahip olmadı. Hiçbir terör örgütü ile mücadele adına ülkeler işgal edilmedi. Hiçbir örgüt dünyanın süper güçlerini karşısına almadı. Peki bütün bu özelliklere sahip El-Kaide Terör Örgütü’nün amacı nedir?. Lideri olduğu söylenen Usame Bin Ladin kimdir?. 11 Eylül tarihinden önce çoğumuzun adını bile duymadığı bu örgüt, nasıl oluyor da kısa bir süre içerisinde dünyanın gündemine oturuyor ve istediğı yerde eylem yapabilecek güce erişiyor.

“Esas, temel, düstur, nizam, yol, bir şeyin meydana gelmesine şart ve düstur olan husus”⁶¹ anlamına gelen “Kaide” nin başındaki “el” ise Arapça’da önüne geldiğı kelimenin belirlilik takısıdır.

El-Kaide Terör Örgütü’nün lideri olarak bilinen Usame Bin Ladin Oratadoğu’nun en büyük müteahhitlerinden Muhammed Avad Bin Ladin’in 54 çocuğundan 17. si olarak 1957 yılında Suudi Arabistan’da dünyaya gelmiştir. Muhammed Avad 1968 yılında bir kaza sonucu hayatını kaybettiğinde arkasında 11 milyar dolarlık bir servet bırakmıştı. Usame Bin Ladin, Cidde’deki Kral Abdülaziz Üniversitesi’nde eğitim almış, hocası Abdullah Azzam’dan ve Müslüman Kardeşler Teşkilatı’nın fikirlerinden etkilenmiştir. Azzam, Filistin’deki Yaser Arafat’ın yakın arkadaşı ve Filistin kökenlidir.

1979 yılında SSCB’nin Afganistan’ı işgal etmesi Ladin’in savaşçı ruhunu açığa vurması için iyi bir fırsat olmuştu. Ladin bu savaşta SSCB’ye karşı savaşması için CIA tarafından eğitilmişti. Bu dönemde Suudi Arabistan Gizli Servisi ile de irtibatı olmuştur. Hocası Abdullah Azzam ile birlikte savaştı. Azzam o sıralar Pakistan Gizli Servisi ile birlikte, Afgan işgali nedeniyle başka Müslüman ülkelerden

⁶⁰ <http://www.netbul.com/superstar/ozeldosyalar/sicakhaber/kimkimdir/salihizzeterdis.asp> (25.01.06)

⁶¹ Abdullah YEĞİN, **Osmanlıca-Türkçe Yeni Lugat**, İstanbul, Hizmet Vakfı Yayınları, Engin Ofset, 1989, s.315.

gelen gençleri SSCB'ye karşı eğitiyordu. Usame Bin Ladin Azzam'dan sonra bu eğitilen gençlerin başına geçti ve Afganistan' a yerleşti ve bu gençlerin oluşturduğu yapı El-Kaide Terör örgütünün de temelini oluşturdu.⁶²

Usame Bin Ladin Bir dönem ABD Gizli Servisi CIA ile birlikte çalışmış olmasına rağmen neden daha sonra en büyük düşman olarak ABD'yi seçmişti?. Önceleri ortak bir düşman olan SSCB'ye karşı aynı safta yer almalarına karşı daha sonra Sudan gibi Somali gibi ve Irak gibi Müslüman ülkelere karşı ABD'nin güç kullanması ve bu güç kullanımını sırasında bir çok müslümanın hayatını kaybetmesi, Ladin'de bir ABD düşmanlığı oluşturmuştu.⁶³

Dünyanın en tehlikeli küresel boyuttaki terör örgütü olarak kabul edilen EL-Kaide, kimilerine göre aslında yoktur. Bu isim bir düşünce, sembol, idol ve değişik amaçlar için faaliyette bulunan, özellikle ABD karşıtı diğer terör örgütlerinin sembolleştirdiği bir kavramdır.

Kimilerine göre ise bu, ABD'nin bazı kişileri kullanarak oluşturduğu, dünyanın enerji kaynaklarına sahip bölgelerini ele geçirmek, Büyük Orta Doğu Projesini gerçekleştirmek ve nihai olarak sonsuza kadar sürecek bir dünya hakimiyetinin önünü açmak için kullandığı bir araçtır.

Ruşen Çakır'a göre de; El-Kaide'nin temelleri, 1980 sonlarında Afgan cihadına katılan başka ülkelerden gelen gönüllü Müslümanlar arasında atıldı ve "Global Cihad" fikrinin mimarı Filistinli İlahiyatçı Dr. Abdullah Azzam'ın öldürülmesinin ardından yerine geçen Usame Bin Ladin, bu gönüllülerin bazılarıyla ayrı bir örgütlenmeye gitti. El-Kaide Birinci Körfez Savaşında Suudi Arabistan ve ABD'ye karşı tavrı almıştır.⁶⁴

Ancak emekli MİT mensubu Mahir Kaynak, Milliyet gazetesinde yayınlanan bir röportajında; "*El Kaide bir istihbarat servisinin yaptığı operasyonun kod adıdır. Bu yüzden bizim önce yapılan bu operasyonu deşifre etmemiz gerekir. Çünkü; El Kaide operasyonu ile dünyada bir siyasi sonuç yaratılmak isteniyor*"⁶⁵ demiştir.

Görünüşe göre bu konuda ki görüş ayrılıkları daha uzun bir süre sürecek. Sonuçta hangi taraf haklı olursa olsun ortada küresel bir terör tehlikesi var ve bu Türkiye'nin de güvenliğini ve ekonomisini olumsuz etkiliyor.

⁶² Fırat YALDIZ, "11 Eylül, El Kaide ve İstanbul", **Polis Dergisi**, EGM, APK Dairesi Başkanlığı yayın No: 231, sayı: 40, Ankara, 2004, s. 186-187.

⁶³ <http://sourtimes.org/show.asp?t=el+kaide+hakkında+bilinen+10+yanlis+sey> (29.01.06)

⁶⁴ <http://sourtimes.org/show.asp?t=el+kaide+hakkında+bilinen+10+yanlis+sey> (29.01.06)

⁶⁵ Mahir KAYNAK, **Milliyet Gazetesi**, 08.09.2005.

Örgütün lideri olan Usame Bin Ladin, 11 Eylül 2001 tarihinde ABD’de Dünya Ticaret Merkezi ve Pentagon’a yapılan terörist saldırılarından sorumlu tutulmaktadır. Bu eylemden önce 7 Ağustos 1998’de ABD’nin Tanzanya (Dar üs Selam) ve Kenya (Nairobi)’deki elçiliklerinin bombalanması ile ilgili aranmaktaydı. Bu bombalamalarda 224 kişi hayatını kaybetmişti.⁶⁶

11 Eylül’den sonra Usame Bin Laden’in yakalanması amacıyla ve bu örgüte destek verdiği öne sürülen Afganistan’daki Taliban yönetimini devirmek üzere bu ülke işgal edilmiş ancak Ladin yakalanmamıştır. Yapılan operasyonlar sonucunda ortadan kaldırıldığı sanılan El-Kaide örgütü, Amerikan Dışişleri Bakanı Colin Powel’in 13.05.2003 günü, Suudi Arabistan’ın başkenti Riyad’a yapacağı geziden bir gece önce bombalı saldırılar düzenlemiş ve 29 kişinin ölmesine neden olmuştur.⁶⁷

El-Kaide’nin tek hedefinin ABD ve Irak Savaşlarında O’na yardım eden ülkeler olduğuna inananlar büyük bir yanılgıya düşmüşler, 15 ve 20 Kasım 2003 tarihlerinde bu örgüt tarafından İstanbul’da 4 ayrı yere bombalı intihar saldırıları düzenlenmiş ve 59 kişi hayatını kaybetmiştir. Her ne kadar bu saldırıların meydana geldiği yerler; iki ayrı sinagog, İngiliz Büyükelçiliği ve İngiliz bankası HSBC olsa da, hayatını kaybedenler ve yaralananların çoğu Türk vatandaşıydı. Ayrıca Turizm sektörü başta olmak üzere ülke ekonomisinin de bu saldırılardan olumsuz etkilendiği aşıkardır.⁶⁸

4 Ağustos 2005 günü Antalya’da bir binanın bodrumunda çıkan yangın sonunda ele geçirilen sahte kimlik ve pasaporttan yola çıkan polis kısa bir süre sonra Diyarbakır havaalanında El-Kaidenin bölge sorumlusu ve bombacısı olan Suriyeli Luavi Sakra ve Cilvegözü sınır kapısında bir başka örgüt militanı yakalanmıştı. Terörist Sakra; yakalanmasaydı Akdeniz açıklarında İsrail yolcu gemilerine bombalı saldırılar düzenleyeceğini itiraf etmişti.⁶⁹ Görüldüğü gibi Türkiye’de en azından eylem alanı olarak El-Kaide Terör Örgütünün açık bir hedefi halindedir. Türkiye, Ortadoğu’daki karışıklık sürdüğü sürece daha başka örgütlerinde hedefi olmaya devam edecektir.

⁶⁶ http://www.rewardsforjustice.net/turkish/wanted_captured/index.cfm?page=Bin_Laden (29.01.06)

⁶⁷ Fırat YALDIZ, “11 Eylül, El Kaide ve İstanbul”, s. 186.

⁶⁸ http://www.fikiryazilari.net/terorun_cozumu/teror01.html (03.02.06)

⁶⁹ http://www.cnnturk.com/TURKIYE/haber_detay.asp?PID=318&HID=1&haberID=116925

İKİNCİ BÖLÜM

SOSYO-EKONOMİK KALKINMA VE TERÖRİZM İLİŞKİSİ

1. KALKINMA KAVRAMI

Kalkınma, özellikle XVIII. yüzyılda, İngiltere'deki Sanayi Devrimi ile birlikte kullanılmaya başlanan bir kavramdır.¹ Bu tarihten sonra devrimin etkileri tüm dünyada dalga dalga görülmeye başlamıştır.

Sanayi Devrimi, ekonomik anlamda, tarım toplumundan sanayi toplumuna geçiş sürecini başlatmıştır. O dönemde gelişmenin, zenginleşmenin ve daha iyi bir yaşam standardına ulaşmanın yolunun sanayileşmeden geçtiği kabul edilmekteydi. Bu inanış, önemli sorunları da beraberinde getirmiştir. Zenginleşme ve gelişme ortak bir sorun haline gelmiş, pazar ve hammadde bulma kaygıları, ülkeler arasındaki savaşlara ve sömürgeciliğe neden olmuştur. Sömürülen ülkelerde ki insanlar köleleştirilmiştir. Bu gün, gelişmiş diye adlandırdığımız ülkeler aslında 100-150 yıl öncenin sömürgeci ülkeleridir.

Kalkınma, sadece parasal anlamda zenginleşmeyi ifade etmez. Çevremizde bireysel anlamda da bunun örneklerini görmekteyiz. Çok parası olup da bunu herhangi bir yatırım alanında değerlendirmeyen, bu paranın, O'nun hayatında sosyal ve kültürel bir gelişime neden olmayan ve hatta yardıma muhtaç görüntüsü veren insanları görürüz. Kalkınma, ekonomik boyutu ile birlikte sosyal ve kültürel anlamda da gelişmeyi ifade eder.

Kalkınma kavramını; "*Bir ülkenin ekonomik, sosyal, kültürel ve teknolojik açıdan ilerlemesi*"² şeklinde tanımlayabiliriz.

Bir ekonomide, üretim ve kişi başına düşen gelirin artmasının yanında, sosyo-kültürel yapının da yenileştirilmesi ve geliştirilmesi gerekmektedir. Bu açıdan kalkınma kavramı sadece ulusal gelir ve büyüme oranı gibi sayısal büyüklükteki değişmelerle açıklanamaz. Kalkınma süreci, sahip olunan ekonomik zenginliğin

¹ 1750-1850 yılları arasında Friedrich Engels ve Arnold Tynbee tarafından İngiltere'yi tarım toplumundan sanayi toplumuna çeviren radikal değişikliğin tanımlandığı dönemdir. Birinci Sanayi Devrimi, dokuma tezgahları, buhar makineleri, demir çelik sanayindeki gelişmeler ve kok kömürünün kullanılmasıyla başlamıştır.

² <http://www.ekonomist.com.tr/apps/dictionary.app/dictionary.php?searchstring=K&dict=es.dict> (04.02.06).

yanında kurumlardaki köklü değişiklikleri, ekonomik ve toplumsal yapının yeniden düzenlenmesini, halkın değer yargılarında ve davranış kalıplarındaki değişimleri de içeren çok geniş kapsamlı bir süreçtir.

Her alanda gelişme ve kalkınma sadece zamana bağlı kalınarak elde edilecek bir kazanım değildir. Nasıl ki küçücük bir bitki, gelişimi için uygun hava, toprak ve su ortamını bulamazsa bırakın gelişmeyi, yaşama şansı dahi bulamaz. Bir toplumun kalkınabilmesi içinde uygun bir ortama ihtiyaç vardır. Bu gün bu ortamın adı; özgürlük, demokrasi ve insanların kendilerini güvende hissettikleri bir ortamdır.

Kalkınmanın en önemli ayağını iktisadi gelişme oluşturur. İbn Haldun, siyasi baskı ve zulmün, insanlardaki iktisadi faaliyette bulunma istek ve arzusunu körelterek iktisadi gelişmeyi engellediği görüşündedir. İbn Haldun, kişilerle siyasi otorite arasındaki ilişkinin, genel sosyal ve siyasi şartların kişilerin üretkenlikleri üzerindeki etkisinin önemini şöyle ortaya koyar:³

“Devletin ilk kuruluş dönemlerinde, yöneticilerle halkı birbirine bağlayan bağlar, ortak idealler ve değerler çok güçlüdür. Hükümdar ve diğer yöneticiler, halkın hak ve özgürlüklerine saygılıdır; onlara zulmetmezler. İdareciler halka merhamet ve şefkatle muamele ederler. Böylece halkın çalışma, başarıya şevk ve arzusu artar. Bu dönemlerde bir iktisadi faaliyette bulunma arzusu, teşebbüs ruhu, tüm halkı ve ülkeyi sarar; tüm üretici güçler kaynaklar harekete geçirilir. Devletin şefkatli ve iyiliksever olması sayesinde teb'a'nın amel ve ümitleri artar, neşe ile yurdun imarına çalışır ve bu imarın sebeplerini hazırlamaya girişirler. Bunun bir sonucu olarak, yurt bayındırlaşır ve genişlik husule gelir. Nesiller artar, nüfus çoğalır”.

Görüldüğü gibi demokrasi ve özgürlüklerin yaşandığı yerlerde kalkınma çok daha rahat bir şekilde sağlanmaktadır. Günümüzde de kalkınan ülkelerin yönetim biçimlerine bakıldığında demokrasi, insan hakları ve özgürlükler konularında diğer ülkelere örnek teşkil ettikleri görülmektedir. Baskıcı rejimle yönetilen, şiddetin her çeşidinin tüm hızıyla yaşandığı, özgürlüklerin istisna yasaklamaların asıl olduğu ülkelerde kalkınmadan söz edilemez. Böyle durumlar için yine İbn Haldun'un tespiti ders mahiyetindedir:⁴

³ İbrahim Erol KOZAK, **İnsan-Toplum-İktisat (İbn Haldun'dan Yola Çıkılarak Çok Yönlü Bir Tahlil Denemesi)**, Adapazarı, Değişim yayınları, İkinci Baskı, 1999,s.166-167.

⁴ İbrahim Erol KOZAK, **İnsan-Toplum-İktisat (İbn Haldun'dan Yola Çıkılarak Çok Yönlü Bir Tahlil Denemesi)**, s. 167.

“Zamanla yöneticiler lüks ve israfı sapıp masrafları artınca halka karşı sert ve zalimce davranmaya başlarlar. Bu çeşit zulüm ve vergilerden özellikle ziraatle uğraşanlar zarar görür. Devlet mal ve mülklere el koyar, son derece ağır vergiler halkı perişan eder. İnsanlık onuruyla bağdaşmayan bu şartlar, kişileri zelil ve miskin bir duruma düşürür; onlardaki üretme kazanma azmini azaltır veya yok eder. Halk çalışmayı bırakır, tarlalar ekilmez olur; ülke sosyal, siyasi ve iktisadi yıkıma gider. Başka kavimler tarafından istila edilen milletlerde de aynı durum gözlenir. Psikolojik yıkıma uğrayan bu insanlar, sadece çalışma ve kazanma azimlerini yitirmekle kalmazlar; yaşama sevinçlerini de kaybedebilirler. O kadar ki artık nüfusları artmaz olur yemekten içmekten bile kesilirler. Sonunda dünya üzerinde varlıkları silinir”.

İbn Haldun XIV. asırda yaşamış İslam ve Dünya düşünürlerinden birisidir. Tespitleri yaşadığı dönem için olmasına rağmen bu gün bile geçerliliğini tüm tazeliği ile korumaktadır.

Bir ülkede, özgür ve demokratik bir ortamın sağlanması, ancak bireyin ön plana çıkarılması ve sürdürülebilir bir kalkınmanın gerçekleştirilmesi ile mümkün görülmektedir. Sürdürülebilir kalkınma, insan ile doğa arasında denge kurarak, doğal kaynakları tüketmeden, gelecek nesillerin ihtiyaçlarının karşılanmasına imkan verecek şekilde, bu günün ve geleceğin yaşamını ve kalkınmasını programlama olarak ifade edilebilir.

Sürdürülebilir kalkınma, insan odaklı yeni bir yaklaşım olup; insanların, kendileri tarafından ve kendileri için yaşam niteliklerini iyileştirmek amacıyla yaptıkları, diğer bir ifade ile bilinçli eylemler olarak tanımlanabilir. İnsanlarda varolan yeni bir şeyler bulma yeteneklerini geliştirmek, kendilerini, özellikle doğrudan ilgilendiren kararlara, uygulamalara ve değerlendirme süreçlerine aktif olarak katılmalarını sağlamak, kalkınmanın sürdürülebilir olması açısından son derece önemlidir.⁵

1.1. Büyüme ve Kalkınma Arasındaki Fark

Büyüme ve kalkınma kavramları sıklıkla birbirine karıştırılmakta, aynı anlamları ifade ettiği düşünülmektedir.

⁵ Kasım VAROL, **Terörün Kalkınmaya Etkisi (PKK Terör Örgütü Örneği)**, s.40.

Kalkınma, yukarıda da tanımlanmaya çalışıldığı gibi, salt üretimin ve kişi başına gelirin artırılması demek olmayıp, azgelişmiş bir toplumda iktisadi ve sosyo-kültürel yapının da değiştirilmesi, yenileştirilmesi ve geliştirilmesidir. Kişi başına düşen milli gelirin artmasının yanında, genel olarak üretim faktörlerinin etkinlik ve miktarlarının değişmesi, sanayi kesiminin milli gelir ve ihracat içerisindeki payının artması gibi yapısal değişiklikler kalkınmanın temel öğeleridir.

Büyüme ise, nitelikten çok nicelik bakımından ortaya çıkan bir değişiktir. Bir ekonominin büyümesi, mutlaka o ekonomide yapısal değişimi gerektirmez. Büyüme sadece ekonomik verilerin rakamsal bazda artmasını ifade eder.

Tanımlardan da yola çıkarak kalkınma sürecinin, azgelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için kullanılan bir kavram olduğu, büyüme süreci ise gelişmiş, azgelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için kullanılan bir kavram olduğu söylenebilir.⁶

Buradan başka bir kavramında farkına varmaktayız; “gelişme”, bazılarına göre büyüme ile, bazılarına göre de kalkınma ile eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. Ancak bu kavram daha çok kalkınmayı ifade etmektedir.

1.2. Kalkınmanın Amacı

Hükümetlerin kalkınma planlarını hazırlarken ulaşmayı umdukları en önemli hedef; iktisadi olarak zenginleşme temelinde, halkın yaşam standardını yükselterek daha uzun, daha mutlu hayat sürmelerini sağlamak, eğitim, sağlık, güvenlik gibi hizmet sektöründe çağdaş ülkeler seviyesini yakalayarak ülkenin uluslararası muvazenede saygınlığını, itibarını ve devamlılığını sağlamaktır.

Devlet Planlama Teşkilatının Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı raporunun giriş bölümünde açıklanan temel hedefler aynen şöyledir:⁷

“Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı ile istikrar içinde büyümenin sağlanması, uluslararası ticaretteki payımızın yükseltilmesi, piyasa ekonomisinin geliştirilmesi, ekonomide toplam verimliliğin artırılması, sanayi ve hizmetler ağırlıklı bir istihdam yapısına ulaşılması, işsizliğin azaltılması, sağlık hizmetlerinde kalitenin yükseltilmesi, sosyal güvenliğin yaygınlaştırılması, sonuç olarak refah düzeyinin yükseltilmesi ve

⁶ Ergül HAN, Ayten Ayşen KAYA, **Kalkınma Ekonomisi**, İzmir, Etam A.Ş. Matbaa, Dördüncü Baskı, Eskişehir, 2002, s.2.

⁷ **Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (Tanıtma Özel İhtisas Komisyonu Raporu)**, <http://ekutup.dpt.gov.tr/tanitma/oik519.pdf> (05.01.06)

yaygınlaştırılması hedeflenmekte, ülkemizin hedefleri ile uyumlu olarak yeni bin yılda Avrupa Topluluğu ve dünya ile bütünleşme amaçlanmaktadır”.

Planın ağırlık noktalarını ekonomik konular oluşturmaktadır. Kalkınmanın, iktisadi zenginlikle başlayacağı ve bu sayede devamlılığını sağlayacağı kabul edilmektedir. Türkiye gibi gelişmekte olan bir ülke için bu tercih çok doğrudur.

Bu kalkınma planında, tanıtıma da özel bir önem verildiği ve “Tanıtma Özel İhtisas Komisyonu Raporu” nun plana konulduğu görülmektedir. Bu raporda; son yıllarda yaşanan bilim ve teknolojik gelişmelerin ulaşım sektörünü de olumlu etkilediği ve uzaklık tanımının anlamını yitirdiği vurgulanmaktadır. Ayrıca 1980’li yıllardan itibaren küreselleşmenin dünya konjonktürüne damga vurduğu, toplumların bir birlerine yaklaştığı, demokrasi, insan hakları saygı, serbest piyasa ekonomisi, ulusal ve uluslararası etik ve saydamlığın, tüm dünya için ortak değer haline geldiğinden bahsedilerek bu çağdaş düzende hak edilen yere sahip olunabilmesi için tanıtım (siyasal tanıtım, ekonomik tanıtım, sosyo-kültürel tanıtım, turizm tanıtması, ülke tanıtması ve imaj) konusunda eylem planları ortaya konmuş ve bu işler için kullanılacak kaynaklar belirtilmiştir.

Genel olarak kalkınmanın amaçları şu şekilde sıralanabilir:

- Kişi başına düşen milli gelirin yükseltilmesi.
- Yeni istihdam sahalarının oluşturulması.
- Çalışabilir durumda olan iş sahalarının modernize edilerek geliştirilmesi ve genişletilmesi.
- Tarım sektöründeki gizli işsizliğin oluşturulan yeni iş sahalarına kaydırılması.
- Kalkınma planları içerisinde kültürel faaliyetlerin öneminin vurgulanması.
- Yabancı sermayenin ülkeye çekilmesi.
- Tüm insanların kalkınma politikalarına inandırılması.
- Eğitim, sağlık ve güvenlik hizmetlerinin etkin ve modern tekniklerle insanlara verilmesi.
- Ortalama yaşam sürelerinin yükseltilerek bebek ölümlerinin en aza indirilmesi.
- Bilim ve teknolojinin sunduğu en son yaşam standardına genelin ulaşmasının sağlanması.

1.3. Ekonomik Kalkınmayı Etkileyen Faktörler

Kalkınmanın ön şartları vardır. Öncelikle bu şartların yerine getirilmesi gerekir. Yani, kalkınmayı düşünen ülkede, halkın ekonomik kalkınmayı arzulaması, istemesi gerekir. Sosyal, ekonomik, politik ve kültürel müesseselerin ekonomik kalkınmaya mani olmamaları gerekir. Kalkınmayı etkileyen faktörleri ekonomik ve sosyal olarak ikiye ayırabiliriz.

1.3.1. Ekonomik Faktörler

Sanayinin gelişmemiş olması, modern teknolojinin yokluğu kaynakların rasyonel kullanımını etkilemektedir. Tasarrufların yetersiz olması, kredi kurumlarının organize edilmemiş olmaları, bankacılık sisteminin rantabl çalışmaması, ağır vergi yükünün varlığı yani vergi sisteminin bozuk olması, girişimciyi destekleyeceği , yatırıma teşvik edeceği yerde onu kaçırmaması ulaşım ağının gelişmemiş olması yani kısacası ekonomik faktörün olumsuz olması ekonomik kalkınmanın önündeki en önemli engeldir.

1.3.2. Sosyal Faktörler

Kamu idaresinin iyi çalışmaması , bilgisiz kişilerin çalışıyor olması, ekonomi anlayışının olmaması, rüşvet, kaytarmacılık, suiistimallerin olması, yetersiz eğitim, düşük kültür seviyesi gibi faktörlerde ekonomik kalkınmada önemli engellerdir.

1.4. Ekonomik Kalkınmanın Aşamaları

Ekonomik kalkınmanın başlatılabilmesi için ilk iş, ekonomik kalkınmaya engel olan faktörleri ortadan kaldırmak ve uygun bir zemin hazırlamaktır. Bu engelleyici faktörlerin reformlar yoluyla kaldırılabilmesine inanan görüş olduğu gibi reformlarla kaldırılmasının imkansız olduğunu savunanlarda vardır.

Reform taraftarlarına göre ekonomi eski düzenin olumsuz yönlerinden ayıklanarak gelişme yolunda yeni safhalar kat edebilir. Ekonominin tabii dinamikleri bunu başaracak güçtedir. Ekonomik alanda yapılacak reformların başında vergi reformu gelmektedir. Vergi reformuyla kalkınmaya sağlıklı finansal kaynaklar sağlanabileceği gibi, sosyal alanlarda yapılacak reformları da dolaylı bir şekilde gerçekleştirebilmek bakımından önemlidir. Kalkınmanın gerçekleştirilebilmesi için sadece vergi reformu da tek başına yeterli olmaz. Vergi reformunu destekleyici, kuvvetlendirici, daha başka safhalarda da reforma ihtiyaç duyulmaktadır.

Vergi reformundan sonra para ve kredi kurumlarının düzenlenerek ekonomik kalkınmaya katkıda bulunabilecek hale getirilmesi gerekir. Burada yatırım ve kalkınma bankalarına ihtiyaç vardır. Yatırım ve kalkınma bankalarının bir ülkenin ekonomisinde çok önemli yeri vardır.

Devletin daha sonra alt yapıya önem vermesi gerekmektedir. Organize sanayi bölgeleri teşvik edilmeli ve onlara gerekli olanaklar sağlanmalıdır. Daha sonra sosyal alanda reformlar yapılmalıdır. Bu işlemlerin yapılması kamu iradesine bağlıdır. Böyle olduğu içindir de güçlü bir kamu iradesine gerek vardır. Bu irade kalkınmayı desteklerken faaliyetleri takip etmeli, güçlü ve kararlı olmalıdır.

2. KALKINMANIN GÖSTERGESİ

Dünya üzerindeki ülkeler günümüzde sahip oldukları sosyo-ekonomik değerlere göre sınıflandırılmaktadır. Kimi zaman; geri kalmış, az gelişmiş, gelişmekte olan ve gelişmiş olarak adlandırılmakta, kimi zamanda sanayileşmiş ülkeler, tarım ülkeleri ve hammadde ülkeleri olarak daha çok dış ticaret kuramında sınıflandırılmaktadır. Bazen de gelişmemiş ülkeleri ifade etmek için, “üçüncü dünya ülkeleri” ifadesi kullanılmaktadır.

Ayrıca, Dünya Bankasının 2001 yılı itibariyle dünya ülkelerinin gelir düzeyini temel alarak yaptığı gruplandırma şöyledir.⁸

Düşük Gelirli Ülkeler: Kişi başına 745 dolar ve daha az GSMH'ya sahip 63 ülke.

Orta Gelirli Ülkeler: Kişi başına 746 dolar ile 9205 dolar arasında GSMH ya sahip 92 ülke. Bu grup Kişi başına düşen gelir 746-2975 dolar olan 54 düşük orta gelirli ülke ve 2976-9205 dolar olan 38 yüksek orta gelirli ülkeden oluşmaktadır.

Yüksek Gelirli Ülkeler: Kişi başına 9206 dolardan daha fazla GSMH ya sahip olan 52 ülke. Bu ülkelere sanayileşmiş ülkelerde denilmektedir. 23 ü OECD ülkelerinden oluşmaktadır.

Dünya Bankasının yukarıdaki sınıflandırmasında sadece gelir düzeyi baz alınmıştır. İktisadi gelişmişlik ölçütlerini daha gerçekçi kılmak için kişi başına düşen doktor, hemşire, öğretmen sayıları da verilebilir. Ancak ülkelerin, bölgelerin, illerin kalkınmışlık düzeyini ölçerken sosyal ve kültürel parametrelerde göz önünde bulundurulmalıdır. İşte böyle bir ölçüme “Beşeri Kalkınma İndeksi” denmektedir.

⁸ Ergül HAN, Ayten Ayşen KAYA, **Kalkınma Ekonomisi**, s. 4

Kalkınmayla ilişkilendirilen diğer iki kavram modernleşme ve sanayileşmedir. Büyüme-kalkınma kavramlarında olduğu gibi, kalkınma ve modernleşme kavramları da bazı yönleriyle birbirlerinin yerine kullanılmaktadır. Bazen de sanayileşme kavramı vasıtasıyla iki kavram birbirlerine eklemlenmektedir. Modernleşme kuramı çerçevesinde toplumlar, geleneksel toplum, az gelişmiş, gelişmekte olan ve gelişmiş toplum olarak sınıflandırılmaktadır.⁹

İktisadi kalkınma olgusunun temelini, bilgi toplumuna geçiş sürecine paralel olarak beşeri kalkınma oluşturmaktadır. Beşeri kalkınma insanların seçeneklerini artırma süreci olarak ta tanımlanmakta ve sonsuz tercihler yerine bunlardan sadece üçü üzerinde durmaktadır. Bunlar:

- Uzun ve sağlıklı bir ömür,
- Bilgi edinmek,
- Asgari geçim standardı için gerekli kaynaklara sahip olmak.

Beşeri Kalkınma İndeksi, bu üç boyutu da ifade eden indekslerin bir indekse indirgenmesiyle oluşturulmakta ve ülkelerin kalkınmışlık düzeyini gösteren önemli bir ölçüt olarak kabul edilmektedir.

Birleşmiş Milletler Kalkınma Teşkilatı (UNDP) tarafından her yıl yayınlanan beşeri kalkınma raporlarında, bir toplumun gerçek zenginliğinin, temiz ve sağlıklı bir çevrede yaşayan, sağlıklı ve özgün bir yaşam ortamından faydalanabilen vatandaşlar ile sağlanabileceği sıklıkla ifade edilmektedir. Beşeri kalkınmayı iki yönüyle ele alan bu yaklaşıma göre bilgi, beceri ve sağlık gibi niteliklere sahip olmak beşeri kalkınmanın bir yönünü, sahip olunan kaynak ve imkanların kullanılabilmesi de diğer yönünü ifade etmektedir.

Bu yaklaşıma paralel olarak, 1990 yılından itibaren her yıl yayınlanan Beşeri Kalkınma Raporları farklı konuları ele almaktadır. 1991 yılı raporu “beşeri kalkınmanın finansmanı”, 1992 raporu “kalkınmanın küresel boyutu”, 1993 raporu “katılımcı kalkınma”, 1994 raporu “insan güvenliği”, 1995 raporu “kadın-erkek eşitsizliği”, 1996 raporu “ekonomik kalkınma-beşeri kalkınma ilişkisi”, 1997 raporu “yoksulluk”, 1998 raporu “sürdürülebilir beşeri kalkınma”, 1999 raporu “globalleşme”, 2000 raporu “özgürlükler” başlıklarıyla yayınlanmıştır.¹⁰

⁹ Cengiz YAVİLİOĞLU, “Kalkınmanın Anabilimsel Tarihi ve Kavramsal Kökenleri”, Cumhuriyet Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, <http://www.cumhuriyet.edu.tr/edergi/makale/133.pdf> (16.05.06).

¹⁰ İbrahim Güran YUMUŞAK, “Kalkınmışlık Göstergesi Olarak Beşeri Kalkınma İndeksi ve Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme”, http://www.bilgiyonetimi.org/cm/pages/mkl_gos.php?nt=172 (05.01.06)

2.1.Kalkınmanın Ölçülmesi

Günümüzde bir ülkenin gelişme sürecindeki yerini bilmesi, gerçek ekonomik durumunun saptanması birçok yönden önemlidir. İleriye dönük kalkınma planları, ulaşılmak istenen hedefler, kalkınmışlık düzeyinin bilinmesi ile belirlenebilir. Gerek öbür ekonomilerle, özellikle gelişmiş ekonomilerle olan ilişkiler, gerekse ülke insanının kendi ekonomisinin durumunu bilmesi bakımından, kalkınmışlık seviyesinin ölçülmesi gereklidir.

Gelişme yolundaki ülkeler, kalkınmış ülkelerin hangi yolla ve nasıl geliştiklerini bilmek isterler. Böylece kendi sosyal ve ekonomik sorunlarına da bu yolla çözüm bulma eğilimindedirler. Farkına varılmamış bir sorunun çözümü de mümkün değildir. Toplumun azgelişmişliğin bilincine varıp bunu ortadan kaldırmaya karar vermesi, kalkınma yolunda atılmış en önemli adımdır. Bu nedenlerle azgelişmişliğin yada başka bir deyişle kalkınmışlığın ölçülmesi kaçınılmazdır.

Yukarıda büyüme ile kalkınmanın aynı anlamları taşıyan kavramlar olmadıklarını ancak büyümenin kalkınmanın bir ayağını oluşturduğunu belirtmiştik. Kalkınma yolunda mesafe kateden ülkelere gelişmekte olan ülkeler olarak tanımlayabiliriz.

Gelişmekte olan ülkelerin özelliklerini, ekonomik ve sosyo-ekonomik göstergeler olmak üzere iki ana grupta toplayabiliriz. Ekonomik göstergeler, makroekonomik göstergeler ve sektörel yapı olarak iki alt başlık altında gösterilebilir. Sosyo-ekonomik göstergeler, doğum-ölüm oranları gibi demografik özelliklerin yanında okur-yazar oranı gibi kültürel ve teknolojik özellikleri içerir.

Bu arada kimi kavramların belirsizliği konusunda karşılaşılan sorunlar, ölçme işleminde de ortaya çıkacaktır. Ayrıca kullanılan istatistiksel verilerin yetersizliği, güvenilirlik derecesinin düşüklüğü ve farklılığı da dikkate alındığında azgelişmişliğin ölçme görevinin ne denli güç olduğu anlaşılır.

Azgelişmişliğin ölçülmesi ile elde edilecek sonuç aslında bize kalkınmışlık seviyesini de vermektedir. Azgelişmişliğin ölçülmesi aşağıda ki şu üç yaklaşımla gerçekleştirilebilir:

- Uluslar arası gelişme farklılıklarına göre azgelişmişliğin ölçülmesi,
- Kaynakların Kullanım Durumuna Göre Azgelişmişliğin Ölçülmesi,
- Toplumsal ve bireysel temel ihtiyaçların karşılanmasına göre azgelişmişliğin ölçülmesi,

2.1.1. Uluslararası Gelişme Farklılıklarına Göre Ölçüm

Bu yaklaşımda önemli olan bir ülkenin ulaştığı mutlak gelişme düzeyi değil, uluslar arası alanda elde ettiği sıradır. Bu durumda, dünyada her zaman gelişmişler ve azgelişmişler bulunacaktır.

Azgelişmişliğin uluslararası sıralama yoluyla ölçülmesinde ne gibi bir ölçüt kullanılacağı önemlidir. Bu amaçla öyle bir ölçüt bulunmalıdır ki, bu, toplumların ekonomik güçlerini ve bu güçleri oluşturan emanetleri de anlamlı bir biçimde gösterebilsin. Ülkelerin gelişme sıralamasındaki yerini saptamada kullanılan ölçütleri Parasal Ölçütler ve Parasal Olmayan Ölçütler olmak üzere iki ana grupta toplayabiliriz.

2.1.1.1. Kalkınmanın Ölçülmesinde Parasal Boyut

Her bir ülkenin gelişmişlik düzeyinin saptanmasında ve dolayısıyla ülkelerin gelişmişlik sıralamasındaki yerini belirlemede en çok kullanılan ölçüt, gayri safi milli hasıla değeridir. Bilindiği gibi gayri safi milli hasıla, bir ülkenin bir yıl içinde yeniden meydana getirdiği değerlerin toplamıdır. Bu nedenle GSMH, ülkenin iktisadi gücünün bir ölçüsüdür. Ne var ki, bu gücü oluşturan faktörleri ve ülke ekonomisinin uluslararası karşılaştırmalardaki gerçek yerini yansıtabilmesi açısından bazı kusurları da vardır. GSMH ölçüsünün bu amaçlarla kullanılmasında ihtiyatlı olunmalıdır. Bu kusurların belli başlılarını şöylece özetleyebiliriz;¹¹

- Her ülke GSMH rakamlarını kendi para birimiyle hesaplar. Karşılaştırma yapabilmek için bunların ortak bir paydaya indirgenmesi gerekir. Bu da, bir kur sorunu yaratır. Nitekim resmi para kurları her zaman paraların gerçek değerini yansıtmaz. Bu durum, özellikle paraların değerlerini belirli nedenlerle bilinçli olarak, gerçek değerinin üstünde yada altında tutan azgelişmiş ülkeler için söz konusudur.
- Başka bir farklılık, GSMH değerinin hesaplanışında kullanılan fiyat unsurunun içeriğinden gelir. Meydana getirilen mal ve hizmet miktarları aynı olan iki ülkede, mal ve faktör pazarlarının kendine özgü koşullarında oluşan fiyatlar epeyce farklı olabilir. Bu da her ülke

¹¹ Ergül HAN, Ayten Ayşen KAYA, **Kalkınma Ekonomisi**, s. 9-10.

için aynı olması gereken ekonomik gücün, yapay bir biçimde farklı çıkmasına neden olur.

- GSMH kavramı, tanımından da anlaşıldığı gibi global bir büyüklüktür. Onu oluşturan kaynak, ekonomik kesim ve verimlilik gibi nitelik ve yapısal farklılıkları yansıtmaz. Bu nedenlerle, GSMH rakamlarıyla uluslar arası karşılaştırmalar yapılırken ihtiyatlı davranılmalıdır.
- Son olarak GSMH rakamlarının hesaplanışında uygulanan yöntemler ile istatistiksel verilerin nitelik ve niceliği de karşılaştırmalarda dikkate alınmalıdır. Kimi ülkelerde hizmet kesimi hesaplamalarda dikkate alınmazken, kimi ülkelerde bu ekonomik kesimin GSMH içinde önemli bir payı vardır.

Kişi başına gelir ölçütü bize toplam büyüklüğün ölçüt alınmasından daha sağlıklı bir sonuç verir. Burada, ekonomik faaliyetlerin temel amacı; insanların refahını sağlamak olduğuna göre, bir ülkenin gelişme durumunun en iyi göstergesi kişi başına düşen gelirdir.

Gelişmekte olan bir çok ülkede görülen gelir dağılımındaki adaletsizlik, azgelişmişliğin ölçümünde kullanılan kişi başına düşen gelir ölçütünün güvenilirliğine gölge düşürmektedir. Bu gün petrol zengini Ortadoğu ülkelerinin fakir halkları buna örnek gösterilebilir.

Tablo 2.1. de bazı dünya ülkelerinin 2001 yılına ait nüfus ve cari fiyatlarla GSYİH verileri verilmiştir. Bu veriler incelendiğinde ülkeler arasında büyüklük itibariyle (GSYİH ve nüfus açısından) önemli farklar bulunmaktadır. İlk bakışta gelişmiş ülkelerle gelişmekte olan ülkeler arasında kişi başına düşen gelir açısından büyük farklar olduğu görülmektedir.

Küreselleşmenin de etkisi ile dünya ülkeleri arasındaki gelir farkları hızla artmaktadır. Bu tablonun yakın zamanda tersine dönmesi yada en azından farkın azalması mümkün görülmemektedir. Dikkat edilirse çok düşük gelir düzeyine sahip ülkeler hala iç savaşlar ve siyasi istikrarsızlıklarla uğraşmaktadırlar. Ekonomik kalkınma için gerekli olan demokratik ve güvenli bir ortama sahip değillerdir.

Ekonominin küreselleşmesinin getirdiği sonuçlardan olan entegre olma ve dışlama (ambargo)¹² sorunları nedeni ile ülkeler arasındaki gelir düzeylerine dışarıdan olumlu yada olumsuz yönde müdahale edilmektedir. Örneğin İran yıllardır ABD ambargosu altında yaşamaktadır. Tabii ki hem dünyanın en çok tüketen toplumu olan ABD ile ticaret yapamamak hem de bu ülkenin nüfuzu nedeniyle diğer ülkeler nezninde de ambargo altında kalmak dışa satımı olumsuz etkilediğinden önemli gelir kaybına neden olmaktadır. İran bütün bunlara rağmen petrol gibi bir zenginliğe sahip olması sebebiyle ayakta kalabilmektedir.

Tablo 2.1. Dünya Ülkelerinin 2001 Yılına Ait Nüfus ve GSYİH Verileri

Ülkeler	Toplam GSYİH Cari Fiyatlar (Milyar \$)	Toplam Nüfus (Milyon)	Kişi Başına Düşen GSYİH (\$)
ABD	10019,7	285,3	34788
Japonya	4175,6	127,0	32809
İngiltere	1429,7	59,1	24281
Almanya	1853,4	82,3	22507
Fransa	1320,4	59,2	22168
Avustralya	368,8	19,4	19056
Meksika	617,2	99,4	6144
Arjantin	197,7	36,2	5267
Şili	66,5	15,4	4310
Malezya	88,1	23,8	3748
Brezilya	509,0	172,4	2925
Türkiye	148,0	68,5	2136
Bulgaristan	13,6	7,9	1688
İran	108,0	64,5	1606
Mısır	96,1	65,2	1390
Hindistan	482,8	1032,5	467

Kaynak: <http://unstats.un.org/unsd/nationalaccount>.

Bu tabloya bakarak nüfus büyüklüğü ile kişi başına düşen GSYİH'nin doğru bir orantı göstermediği söylenebilir. 285,3 milyon nüfusuyla ABD, 34788 dolarlık kişi başına düşen GSYİH rakamıyla listenin başında yer alırken, 1032,5 milyon nüfusuyla Hindistan ancak 16. sırada yer alabilmektedir. 59,1 milyon nüfusuyla İngiltere 24281 dolar kişi başına düşen GSYİH rakamıyla 3. sırada yer alırken 68,5 milyon nüfus ve 2136 dolarlık kişi başına düşen GSYİH rakamlarıyla Türkiye 12. sırada yer almaktadır.

¹² Jacques ADDA çev. Sevgi İNECİ, **Ekonominin Küreselleşmesi**, İstanbul, İletişim yayınları, 2.Baskı, 2003, s.126.

Tablo 2.2. Türkiye'nin 1986-2004 Yılları Arası Nüfus ve GSMH ile Kişi Başına Düşen GSMH Rakamları

Yıllar	GSMH (Milyon \$)	Büyüme Hızı (GSMH-%)	Kişi Başına Düş. GSMH milyon\$	Nüfus
1986	76,464	6,8	1,487	50.664*
1987	87,734	9,8	1,668	-----
1988	90,975	1,5	1,693	-----
1989	108,679	1,6	1,979	-----
1990	152,393	9,4	2,712	56.473
1991	152,352	0,3	2,657	-----
1992	160,748	6,4	2,752	-----
1993	181,994	8,1	3,056	-----
1994	131,137	-6,1	2,159	-----
1995	171,979	8,0	2,784	-----
1996	184,724	7,1	2,936	-----
1997	194,360	8,3	3,032	-----
1998	205,978	3,9	3,159	-----
1999	187,664	-6,1	2,827	-----
2000	201,463	6,3	2,987	67.420
2001	144,607	-9,5	2,110	68.407**
2002	182,929	7,9	2,634	69.388**
2003	238,409	5,9	3,390	70.363**
2004	301,636	9,9	4,172	71.332**

Kaynak: DPT.

* 1985 yılı nüfus sayımı rakamları.

** Yıllık nüfus tahminleri.

2.1.1.2. Kalkınmanın Ölçülmesinde Parasal Olmayan Boyut

Kalkınmanın ölçülmesinde parasal ölçütler her zaman tek başına yeterli olmamaktadır. Bu yüzden parasal olmayan ölçütlerinde kullanılması gerekmektedir. Fiziksel tüketim düzeylerini gösteren indeksler, elektrik enerjisi üretim ve tüketimi, çimento üretim ve tüketimi, petrokimya ürünleri üretim ve tüketimi parasal olmayan ölçütler arasında sayılabilir. Bu alanlarda elde edilen düzeyler, ülkenin sanayileşmesi hakkında da ipuçları vermektedir.

2.1.2. Kaynakların Kullanım Durumuna Göre Azgelişmişliğin Ölçülmesi

Ülkelerin zenginliğinin göstergesi olan sahip olduğu yer altı ve yerüstü doğal kaynaklarını, çalışabilir yaştaki nüfusunu, sanayi kapasitesini, sermayesini yeterince rantabl kullanıp kullanamamasına göre ülkelerin gelişmişlik düzeyleri belirlenebilir. Türkiye'nin yıllardır yer altı ve yer üstü doğal zenginlikleri bakımından dünyada sayılı ülkeler arasında olduğu söylenir. Ancak bu doğal kaynaklarımızdan yeteri

kadar yararlanamadığımız ortadadır. Yani başımızdaki Ortadoğu ülkelerinde önemli miktarlarda petrol üretimi yapılırken aynı coğrafyada olmasına rağmen ülkemizin petrol üretiminin çok az olması düşündürücüdür. Bu tablo diğer doğal kaynaklar içinde geçerlidir. Ancak tablo 2.3. de görüldüğü gibi son yıllarda Türkiye'nin sanayi malları üretimi gözle görülür bir artış göstermektedir.

Tablo 2.3. Türkiye'de Yıllar İtibariyle Bazı Sanayi Mallarının Üretim Miktarları (2000-2004 Yılları Arası-Ton)

Ürünler	2000	2001	2002	2003	2004
Çimento	36237275	30124867	32576701	35076902	38019112
Pik	23719	247598	157622	181080	213210
Ham Demir	5332905	5289167	5012133	5693764	5835889
Amonyak	65007	81640	365647	333078	400783
İplik	527063	536829	620016	580394	566819
Cam ev eşyası	292434	265367	289409	300292	312219
Kamyon	28327	7056	12223	18707	31125
Otomobil	305603	226795	259812	425409	617771
Ev tipi buzdolabı	2543354	2372953	3164922	4123501	4863762
Televizyon	8788294	8025118	12462924	15035631	20345757

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü (2004 yılı).)

Bu verilere bakıldığında özellikle 2002 ve 2003 yıllarında ki sanayi mallarının üretim miktarlarındaki artış dikkat çekicidir. Bu dönem TBMM'de ezici bir sandalye üstünlüğü ile tek partinin hükümet ettiği dönemdir. Yani en azından önceki yıllara nazaran siyasi istikrarın yalandığı dönemdir. O halde üretimin özellikle siyasi istikrarla arasında güçlü bir bağın varlığından söz edilebilir.

Tablo 2.4. Türkiye'nin Aylık İmalat Sanayi kapasite Kullanım Oranı (2002-2005)

Aylar	Toplam				Kamu				Özel			
	2002	2003	2004	2005	2002	2003	2004	2005	2002	2003	2004	2005
Ocak	73,9	74,9	77,2	76,8	83,2	79,6	79,4	78,4	67,8	71,9	76,0	75,4
Şubat	71,0	71,9	73,5	75,8	76,8	79,1	73,5	68,2	67,5	67,8	73,5	76,5
Mart	75,3	78,3	82,1	80,3	81,4	83,4	86,6	82,6	71,8	75,1	79,6	79,6
Nisan	73,8	75,9	76,5	80,1	78,8	78,3	68,8	80,7	70,8	74,5	81,6	79,9
Mayıs	75,7	78,7	84,3	82,2	81,2	81,5	85,4	87,8	72,3	76,9	83,6	80,9
Haziran	76,4	80,1	85,3	81,5	81,5	85,7	90,7	89,5	73,4	76,7	82,2	79,4
Temmuz	77,5	79,8	83,9	80,6	86,0	88,6	88,8	92,1	72,4	74,7	81,2	77,5
Ağustos	76,4	79,3	81,4	80,4	86,9	91,3	90,6	90,5	70,2	72,0	75,9	77,6
Eylül	79,7	83,5	84,3	82,9	86,9	89,5	86,6	89,2	75,3	79,9	82,9	81,2
Ekim	80,4	80,5	82,4	82,8	87,5	80,2	84,8	91,4	76,1	80,6	80,7	80,4
Kasım	77,2	79,4	83,5	81,2	79,2	86,1	88,4	88,1	75,7	75,3	79,8	79,3
Aralık	76,5	79,4	84,0	80,6	83,9	81,0	87,6	86,6	72,1	78,4	81,6	78,9

Kaynak: DPT, <http://ekutup.dpt.gov.tr/tg/index.asp?yayin=teg&yil=2005&ay=Aralik> (14.02.06)

Tablo 2.4. de görüldüğü gibi Türkiye'nin toplamda aylık imalat sanayi kapasite kullanım oranı 2002 yılından itibaren artış trendi yakalamıştır. Toplamda yılın 3-9 ayları arasındaki artışların diğer aylardaki artışlardan daha fazla olduğu görülmektedir.

Bu tabloya bakarak Türkiye'nin kaynaklarını 2002 den bu yana her yıl artan oranda daha iyi kullanarak kalkınmışlık düzeyini yükselttiği söylenebilir.

2.1.3. Toplumsal ve Bireysel Temel İhtiyaçların Karşılanmasına Göre Azgelişmişliğin Ölçülmesi

İnsanların beslenme, sağlık, eğitim, konut gibi temel ihtiyaçlarının karşılanma düzeylerine göre ülkelerin kalkınmışlık yada azgelişmişlik durumları ölçülebilir. Tabii bu ölçümler sırasında, belirlenen temel ihtiyaçların karşılanmasının sayısal özelliklerinin yanında kalite unsurunun değerlendirilmesi hususunda zorluklar yaşanmaktadır.

Gelişmiş bilgi ve becerilerin, eğitim ve sağlık gibi yatırımların iktisadi gelişme açısından büyük önem taşıdığı bir çok önemli iktisatçılar tarafından vurgulanmasına rağmen bunların iktisadi bir form olarak tanımlanması için 1960'lara kadar beklenmesi gerekmiştir. Tabii böyle olmasında dönemin sosyal ve iktisadi şartlarının uygun olmamasının önemli bir payı vardır. Eğitim ve sağlık hizmetlerinin yaygın olmadığı, üretimde yaygın olarak kol kuvvetinin kullanıldığı ve emek

birimleri arasında nitelik farkının bulunmadığı bir dönemde beşeri sermayeden bahsetmenin bir anlamı olmasa gerektir.

İktisadi kalkınma, gelir artışını, eğitim ve sağlık düzeylerinin yükselmesini, verim artışını, teknolojik gelişmeyi ve benzer bir çok faktörü kapsamaktadır. Bu faktörlerden her biri iktisadi kalkınmayı farklı yönlerden ifade etmektedir. Tüm bu faktörleri kapsayan ve ekonomik hayatın gittikçe daha karmaşık hale gelen yapısı içerisinde, kalkınmışlık göstergelerinin tanımlanması ve ölçülmesi, kalkınma iktisatçılarının son yıllarda oldukça ilgisini çekmektedir.

Beşeri sermaye ile iktisadi kalkınma arasındaki ilişkilerin teorik düzeyde tartışılmaya başlandığı yıllarda Birleşmiş Milletler Kalkınma Teşkilatı (UNDP) ülkelerin gelişmişlik düzeyleri ölçmek için Beşeri Kalkınma İndeksi adı altında çalışmalara başlamıştır. Bu çalışmalarda iktisadi gelişmişlik sadece büyüme hızıyla değil refah seviyesini ve kalkınmışlığı gösteren diğer göstergelerle birlikte ele almaktadır.

UNDP tarafından yayınlanan beşeri kalkınma raporlarında, bir toplumun gerçek zenginliğinin, temiz ve sağlıklı bir çevrede yaşayan, sağlıklı ve özgün bir yaşam ortamından faydalanabilen vatandaşlar ile sağlanabileceği sıklıkla ifade edilmektedir.¹³

Tablo 2.5' de bazı ülkelerin ve Türkiye'nin 1998 yılına ait beşeri kalkınma İndeksi verilmiştir.

¹³ Yusuf TUNA, "Kalkınmışlık Göstergesi Olarak Beşeri Kalkınma İndeksi ve Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme", http://www.bilgiyonetimi.org/cm/pages/mkl_gos.php?nt=172 (14.02.06)

Tablo 2.5. Beşeri Kalkınma İndeksi ve Bazı Ülkelerin Aldığı Değerler (1998)

Ülke ve sıralama	Ort. yaşam süresi (Yıl)	Yetişkin Okur-yazarlık oranı %	Kişi Başına Düşen GSYİH	Ort. Yaşam İndeksi	Eğt. İnd.	GSYİH İndeksi	Beşeri Kalk. İnd.
	1998	1998	1998	1998	1998	1998	1998
1. Kanada	79,1	99	23582	0,90	0,99	0,91	0,935
2. Norveç	78,3	99	26342	0,89	0,95	0,98	0,934
3. ABD	76,3	99	29605	0,86	0,97	0,95	0,929
4. Avustralya	78,3	99	22452	0,89	0,99	0,90	0,929
5. İzlanda	79,1	99	25110	0,90	0,96	0,92	0,927
6. İsveç	78,7	99	20659	0,90	0,99	0,89	0,926
7. Belçika	77,3	99	23223	0,87	0,99	0,91	0,925
8. Hollanda	78,0	99	22176	0,88	0,99	0,90	0,925
9. Japonya	80,0	99	23157	0,92	0,94	0,91	0,924
10. İngiltere	77,3	99	20336	0,87	0,99	0,89	0,918
20. Y.Zelanda	77,1	99	17288	0,87	0,98	0,86	0,903
40. Slovakya	73,1	99	9699	0,80	0,91	0,76	0,825
60. Bulgaristan	71,3	98	4809	0,77	0,90	0,65	0,772
75. S.Arabistan	71,7	75	10158	0,78	0,69	0,77	0,747
85. TÜRKİYE	69,3	84	6422	0,74	0,76	0,69	0,732
100. Türkmenistan	65,7	98	2559	0,68	0,89	0,54	0,704
120. Guentamala	64,4	67	3505	0,66	0,61	0,59	0,619
160. Angola	47,0	42	1821	0,37	0,36	0,48	0,405
<i>Gelişmemiş Ülkeler</i>	64,7	72,3	3270	0,66	0,68	0,58	0,642
OECD	76,4	97,4	20357	0,86	0,94	0,89	0,893
Dünya	66,9	78,8	6,526	0,70	0,74	0,70	0,712

Kaynak: UNDP, 2000:157-160, alıntı, İbrahim Güran YUMUŞAK, “Kalkınmışlık Göstergesi Olarak Beşeri Kalkınma İndeksi ve Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme”, http://www.bilgiyonetimi.org/cm/pages/mkl_gos.php?nt=172 (05.01.06)

Bu tabloya bakıldığında Türkiye'nin beşeri kalkınma indeksi dünya ortalamasının hemen üzerinde OECD ülkelerinin oldukça gerisinde ve gelişmemiş ülkelerin de oldukça üzerindedir. Türkiye dünya ortalamasının üzerinde olmasına rağmen GSYİH parametresinde gerisindedir. Beşeri kalkınma indeksinde Türkiye'nin aldığı değerlerin yıllar itibariyle gelişimi Tablo 2.6 da gösterilmektedir.

Tablo 2.6.Türkiye'nin Beşeri Kalkınma Göstergeleri ve Yıllar İtibariyle Gelişimi (1992-2000)

Yıl	Ort. Yaşam süresi (Yıl)	Okur-yazar oranı (%)	Kişi başına düş. GSYİH \$	Ort. Yaş. İnd.	Eğit. İnd.	GSYİH İndeksi	Beşeri Kalk. İndeksi	Sıralama (Dünya)
1992	65,1	80,7	4002	***	0,55	***	0,674	71
1994	66,7	81,9	4840	***	0,82	***	0,739	68
1995	66,5	80,5	5230	0,69	0,74	0,94	0,792	66
1997	68,2	81,6	5193	***	***	***	0,772	74
1998	68,5	82,3	5516	0,72	0,75	0,87	0,782	69
1999	69,0	83,2	6350	0,73	0,76	0,69	0,728	86
2000	69,3	84,0	6422	0,74	0,76	0,69	0,732	85

Kaynak: UNDP, 1992-1994-1995-1996-1997-1998-1999-2000. Alıntı, İbrahim Güran YUMUŞAK, "Kalkınmışlık Göstergesi Olarak Beşeri Kalkınma İndeksi ve Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme", http://www.bilgiyonetimi.org/cm/pages/mkl_gos.php?nt=172 (05.01.06)

(***) Ulaşılamadı.

Türkiye, 2000 yılına ait beşeri kalkınma raporunda 0,732 indeks değeri ile orta beşeri kalkınma düzeyine sahip grubun ortalarında yer almaktadır. Orta beşeri kalkınma düzeyine sahip 93 ülke arasında Türkiye 39. sıradadır. Tablo 2.6'dan anlaşılacağı üzere Türkiye'nin beşeri kalkına indeksindeki sıralamasında yıllar itibariyle bir gerileme söz konusudur.¹⁴ Bu gerilemede yaşanan siyasi ve ekonomik istikrarsızlıkların rolü varsa da, diğer ülkelerin Türkiye'ye göre daha hızlı ilerleme sağlamaları etkili olmuştur.

3. BÖLGESEL KALKINMA

3.1. Bölgesel Kalkınma Kavramı ve Kapsamı

Daha öncede yukarıda uzun uzun bahsedildiği gibi kalkınma; ekonomik, sosyal ve siyasal değişimleri kapsar. Bu nedenle kalkınma, bir ekonomideki temel üretim faktörleri; emek, sermaye, girişim ve doğal kaynak derecesiyle sanayinin ülke ekonomisi içerisindeki payının diğer sektörlerle kıyasla artması yani ekonomik yapının değişmesi olduğu gibi, doğum artış oranı, sanat faaliyetleri vb. kültürel yapıdaki değişme ve iyileşmeleri de içine alır.

¹⁴ İbrahim Güran YUMUŞAK, "Kalkınmışlık Göstergesi Olarak Beşeri Kalkınma İndeksi ve Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme", http://www.bilgiyonetimi.org/cm/pages/mkl_gos.php?nt=172 (05.01.06)

İktisadi kalkınmada amaçlanan hedeflere ulaşılabilmesi, birçok şartın birlikte gerçekleşmesine bağlı bulunmaktadır. Bunlardan birisi de kalkınma sürecine mekan unsurunun katılmasıdır.

Bölgesel kalkınma, kalkınma konusunun bölge düzeyinde ele alınmasıdır. Bölge düzeyinde kalkınmanın farklılaştırılması, bölgesel dengesizliklerin bölgeleri bir çok bakımdan birbirinden farklı kılmasının bir sonucudur. Bu durum, kalkınma konusunda kamunun gelişmemiş bölgelere öncelikler tanınması yani yatırımlar açısından avantajlar oluşturmaya yol açar.

Bölgesel kalkınma, sanayileşmenin belirli bölgelerde toplanması sonucu ortaya çıkan dengesizliği ortadan kaldırma amacıyla göreceli olarak geri kalmış bölgelerin sanayileşerek ülke içerisinde adil bir refah dağılımının gerçekleştirilmesidir.

Bölgesel kalkınma devlet eliyle gerçekleştirilen yatırımlar şekliyle ve sağlanan yatırım teşviki ile olabileceği gibi özel sektörün kendiliğinden gerçekleştirdiği yatırımlar dolayısıyla gerçekleşir.

3.2. Bölgesel Kalkınmayı Kolaylaştıran, İşletmelerin Kuruluş Yeri Seçimini Etkileyen Faktörler

Liberal Kapitalist düzende, hangi malların ne miktarlarda üretileceğine ve üretimin nerede gerçekleştirileceğine, kar peşinde koşan girişimciler karar verirler. Girişimci önce neyi üreteceğini bir başka deyişle hangi mal ve hizmeti üretirse, daha yüksek kar sağlayacağını araştırır. Üreteceği mal yada hizmeti yada hizmeti saptadıktan sonra, söz konusu malı üreteceği kendisine en yüksek avantajı sağlayan yöreyi araştırır.

İşletmeler kuruluş yeri seçiminde çok dikkatli olmalıdırlar. Bir yazarında dediği gibi, *işletmenin kuruluş yeri seçimi, eş seçimine benzer*. İleride kuruluş yerini değiştirmek pahalıya mal olabilir.¹⁵

İşletme kuruluş yerini belirlerken bir çok faktörü göz önünde bulundurmaktadır. Dolayısıyla kendine uzun vadede en karlı seçimi yapmak ister. Bu seçim kararının işletme yönünden söz konusu olan olumlu ve olumsuz yanları yanında, şehircilik, çevre sorunları ve bölgesel kalkınmayı ilgilendiren sonuçları da

¹⁵ Zeynel DİNLER, **Bölgesel İktisat**, Bursa, Ekin Kitapevi, Yenileştirilmiş 5.Baskı, 1998, s. 49.

vardır. İşletmelerin belirli yörelerde toplanması, her şeyden önce, bölgeler arası gelişmişlik farklarının ortaya çıkmasında en önemli faktör niteliğindedir.

3.2.1. Taşıma Maliyeti

İşletmelerin kuruluş yeri seçiminde nakliye maliyeti önemli bir yer tutar. Özellikle üretim maliyeti içinde taşıma giderlerinin (hammadenin üretim merkezine, mamul maddenin tüketim merkezine kadar olan taşıma harcamaları) payı arttıkça işletme, maliyet giderlerini düşürmek amacıyla, taşıma giderlerinin en az olduğu yörelere yönelmek zorunluluğunu hissedecektir. Eğer işletme, kuruluş yeri seçiminde taşıma giderlerini en aza indirme yönünde hareket etmemişse, bu maliyetini ürün fiyatına yansıtmak durumunda kalır ve rekabet gücünü azaltır, hatta zamanla faaliyetlerini durdurma riski ile karşı karşıya gelebilecektir.

Ekonomik hayatta bir mal için gerekli hammaddeler birkaç farklı alandan temin edildiği gibi, üretilen malda birkaç merkezde tüketilir. İşletme kuruluş yeri kararında, toplam nakliye giderlerini göz önüne alarak, kendisine en düşük toplam masrafı sağlayacak olan en avantajlı yöreyi seçerek, oraya yerleşmelidir. Ticari kuruluşların nakliye maliyetlerini en aza indirmek için uygun bölge seçimlerini, kuruluşun faaliyet alanına göre hammadde ile çalışmaları, enerji kaynakları ile ilgili işletme olmaları ve pazara yönelik işletmeler olması belirler.

3.2.2. İşletmenin Kuruluş Kararında Etkili Olan Dışsal Ekonomiler

Ölçek ekonomileri de denilen dışsal ekonomiler; bir firma yada sanayi dalında tesisleri genişleterek, üretim hacmini veya üretim fonksiyonunu değiştirerek, teknolojik yenilikler getirerek veya dış çevrede meydana gelen maliyet düşürücü faktörlerden yararlanılarak produktivitenin artırılması, diğer bir deyişle maliyet masraflarının düşürülmesi yoluyla elde edilen kazançlardır.¹⁶

Kısaca geniş çaplı üretimin sağlamış olduğu tasarruflar olarak da tanımlanan ölçek ekonomileri, içsel ekonomiler ve dışsal ekonomiler olarak ikiye ayrılır.

İçsel ekonomiler; eğer ölçek ekonomileri firmaların içinde o firmanın bulunduğu sanayi dalında meydana geliyorsa, bu ekonomiler içsel ölçek ekonomileri olarak adlandırılır. İçsel ekonomiler, firmaların büyümek, yani daha çok üretmek

¹⁶ **Ansiklopedik Ekonomi Sözlüğü**, İstanbul, Dünya Yayıncılık A.Ş. Globus Dünya Basınevi, 4.Baskı, Mart-1995, s. 249.

yoluyla emek ve teçhizatı daha verimli kullanmalarını, pazarlama ve yönetim masraflarını azaltmalarını ifade eder.

Dışsal ekonomiler ise, firmaların birbirinden bağımsız olarak aldığı kararlarla diğerlerinin giderlerinde yarattıkları azaltıcı etkileri ifade etmektedir. Dışsal ekonomiler, kısaca, bir üreticinin diğer bir üreticiye yapmış olduğu karşılıksız yararlar olarak tanımlanır.

İşletmeler kendi faaliyetleri dışında, devletin ya da öteki işletmelerin faaliyetleri sonucu ortaya çıkan dışsal ekonomilerden yararlanmak amacıyla, belirli yörelere toplanmayı yeğlerler. Bu yöreler ise genellikle alt yapı ve üst yapı tesislerini az çok tamamlamış, ekonomik canlılığın başlamış olduğu yörelerdir.

Kuruluş yeri etmeni olarak, dışsal ekonomiler işletmelerin neden belirli yörelere toplanma eğilimi içinde olduklarını açıklamaktadır. Az gelişmiş ülkelerde belirli bir bölgede bazı altyapı yatırımlarının yapılmasından sonra, birkaç işletme, yörede faaliyete geçince, yeni kurulacak tüm işletmeler bu şekilde ortaya çıkan dışsal ekonomilerden yararlanabilmek için aynı yörede kuruluşlarını gerçekleştirmek isterler. İşletmeler öteki işletmelerin dışsal faaliyetlerinden yaralandığı gibi kamusal faaliyetler sonucu ortaya çıkan dışsal ekonomilerden de yararlanırlar.

3.2.3. Kamusal Faaliyetler Sonucu Ortaya Çıkan Dışsal Ekonomiler

Pazar dışından sağlanan dışsal ekonomiler de denilen avantajlar, devlet ya da devlete bağlı kamu kuruluşlarınca sağlanan hizmetlerle alt-yapı tesislerinden, işletmelerin dolaylı ya da dolaysız yararlanmalarıyla ortaya çıkmaktadır. Devletçe büyük yatırımlar sonucu gerçekleştirilen ve genellikle bölünmezlik özelliğine sahip olan alt ya da üstyapı tesislerini, bir tek işletmenin ve hatta bir grup işletmenin yapması olanaksızken, işletmeler bunlardan hiçbir karşılık ödmeden ya da maliyetlerinin altında saptanan bir fiyat (elektrik, su, sosyal konutlar vs.) ödeyerek yararlanmaktadırlar. İşte işletmelerin bizzat kendilerince yapılması ya çok pahalı ya da olanaksız denilecek kadar pahalı olan alt ve üst yapının tamamlanmış olduğu yöreler, işletmelerce kuruluş yeri olarak tercih edilmektedir.

3.2.4. Altyapı Hizmetleri

İşletmeler, altyapı tesisleri tamamlanmış olan yörelerde kurulduklarında, bu avantajlara sahip olmayan yörelere oranla daha düşük maliyetli üretim yapma olanakları elde etmektedirler. Bu tesislerin başlıcaları olarak ulaşım olanakları,

elektrik enerjisi, sanayi ve içme suyu, haberleşme, kanalizasyon ve artıkların atılması, sosyal konutlar, itfaiye vb. sayabiliriz. Ayrıca kamusal kuruluşlar yanında ticaret ve sanayi odaları, mesleki kuruluş ve sendikalar gibi birtakım mesleki kuruluşların yaptıkları ve kamusal kuruluşların sağladığı avantajlara benzer karakterler gösteren bazı hizmetlerden de burada söz etmek mümkündür.

3.2.5. Yerel Vergi ve Özendirme Önlemleri

Bazen bir ülkenin çeşitli yöreleri arasında yerel yönetimlerin aldıkları vergi, resim ve harçların önemli farklılıklar göstermesi, bazen de bu farklılığın devlet eliyle özendirme amacıyla uygulamaya konması, bu avantajlı yörelerde kuruluşlarını gerçekleştiren işletmeler yönünden, dışsal ekonomiler niteliği taşırlar.

Dışsal ekonomilerden yararlanan sektörlerden söz edilirken, genellikle örnek olarak, montaja yönelik faaliyette bulunan otomotiv sektörü gösterilir.

Ülkemizde, otomotiv sektörünün ortaya çıktığı ilk merkez, 1970 li yılların başında Tofaş ve Oyak Renault otomobil fabrikalarının kurulmuş olduğu Bursa'dır. Bursa'nın seçilmesinin en önemli nedeni ise, İstanbul'a yakın olması ve deniz ulaşımı yönünden sağladığı avantajlardır. Son yıllarda ülkemizde otomobil firmalarının sayısının artması, yatırımların Bursa dışına kaymasına neden olurken, otomotiv sektörü Marmara Bölgesi'nde, İstanbul'a Bursa'dan daha yakın olan, İzmit-Adapazarı hattına yığılmıştır.

3.2.6. Negatif Dışsal Ekonomiler

İşletmeler, gerek kamusal faaliyetler, gerek öteki işletmelerin faaliyetleri sonucu ortaya çıkan avantajlardan yararlanmak için, genellikle öteki işletmelerin kurulduğu ve altyapı tesislerinin tamamlanmış olduğu yörelerde kuruluşlarını gerçekleştirmeye yönelmekteydiler. Bu avantajlardan yararlanmak isteyen işletmeler, söz konusu yörede toplanırken oluşan endüstriyel iklim o yörenin avantajlarını daha da arttırmaktaydı. Ne var ki, bu avantajlar, yöredeki faaliyetler belirli bir yoğunluğun üzerine çıktığında dezavantaj şekline dönüşecek ve üretim giderlerini arttıran bir nitelik kazanacaktır. Bu tersine dönen avantajların tümüne olumsuz dışsal ekonomiler denilmektedir. Olumsuz dışsal ekonomilerin ortaya çıktığı yöreler, artık işletmeler için çekiciliğini kaybedecektir. Yeni işletmeler, kuruluş için bu yöreleri tercih etmeyecekleri gibi, o yörelerde faaliyette bulunan işletmeler de genişlemek istedikleri takdirde öteki yöreleri tercih ederler.

Bu olumsuz dışsal ekonomiler belirli bir yörede yığılan işletmelerin, aşırı bir kalabalıklaşma nedeniyle, birbirlerine zarar vermeye başlamalarıyla ortaya çıkmaktadır. Özellikle ulaşım, haberleşme, elektrik enerjisi, su, kanalizasyon vb. altyapı hizmetlerinin yetersiz hale gelmesi sonucu, tam olarak yararlanılamayan bu hizmetler nedeniyle maliyetler yükselmeye başlayabilecektir. Ayrıca aşırı kalabalık, gürültü, çevre kirlenmesi, işe gidiş gelişte yitirilen zaman, işçilerin verimini düşürecektir. Diğer yandan aşırı kalabalıklaşan bölgede hayat pahalılaşır. Kiraların artması, işe gidiş-geliş için yapılan harcamaların artması sonucunu doğurur.

Aşırı kalabalıklaşan büyük kentlerde yukarıda belirttiğimiz olumsuzluklara bir de arsa fiyatlarındaki astronomik artışlar eklendiğinde, daha önce sağladığı dışsal ekonomiler nedeniyle kuruluş yeri olarak tercih edilen bu yöreler çekiciliğini kaybetmeye başlarlar.

3.2.7. Diğer Kuruluş Yeri Etmenleri

Buraya kadar ekonomik faaliyetlerin dağılım nedeni olarak işletmelerin kuruluş yerinin belirlenmesinde etken olan, taşıma masrafları, pozitif dışsal ve negatif dışsal ekonomiler gibi faktörlerden sözedildi. Kuşkusuz, işletmelerin kuruluş yerinin belirlenmesinde, bu etmenler dışında, iklim, askeri tehlike vb. gibi kuruluş yerini etkileyen başka etmenler de vardır.

İklimin çalışanların verimi üzerinde dolaysız etkisi vardır. Aşırı sıcak, aşırı soğuk ya da ısı derecesinin sık sık değiştiği yerler, verim üzerinde etkili olduğundan kuruluş yeri seçiminde göz önünde alınır. İklim, işçinin verimi üzerinde etkili olduğu gibi, işletme binasının yapım maliyeti, ısınma ya da soğutma giderleri üzerinde de etkili olabilecektir. Bu nedenle, en uygun kuruluş yeri kararı alınırken, iklim de bir faktör olarak göz önüne alınmalıdır. Bazı yöreler, bazı malların üretimi için iklim yönünden en uygun koşullara sahipken, aksine bazı yörelerde ısı, nem, sıcaklık farkı vb. nedenlerle, bazı malların üretimi için uygun değildir.

Askeri tehlike, değişen savaş teknolojisiyle birlikte, yer seçiminde göz önünde bulundurulması gereken faktörler arasında sayılır. Örneğin, XX.yüzyılın ilk çeyreğinde, ağır sanayi işletmelerinin kıyılarda ve sınır bölgelerinde kurulması sakıncalı görülürken, İkinci Dünya Savaşı sonunda, hava saldırılarının en güvenli denilen yerlere kadar uzandığı görülmüştür. Havadan taarruzun bu denli gelişmesi, kuruluş yerin seçiminde askeri tehlike unsurunun önemini değiştirirken, günümüzde nükleer savaşın ön plana çıkması, kuruluş yeri seçiminde, askeri tehlikeden uzak yer

belirlenimin olanaksızlığı gerçeğini ortaya çıkarmıştır. Yeni savaş teknolojileri karşısında bir ülkede sanayi işletmelerini düşman saldırılarından koruyabilmek için, işletmelerin mümkün olduğu kadar kentlerden uzakta kurulması ve ayrıca işletmelerin bir araya toplanması yerine ülkeye yayılması, yani yığılmaların ortadan kaldırılması gerekmektedir.¹⁷

Günümüzde askeri tehlikeden çok terör tehlikesi işletmelerin yatırım kararlarını etkilemektedir. Terörün halk kitlelerini ajite etme yöntemlerinin başında yoksulluk, geri kalmışlık, ihmal edilmişlik ve gelir eşitsizliği gelmektedir. Bu yüzden bulunduğu yere ekonomik canlılık, gelişme, iş ve aş getirecek özel yada kamusal yatırımları sabote etmek terör örgütlerinin önemli eylem türlerindedir. Özellikle bölücü etnik özellik gösteren PKK Terör Örgütü bir dönem yoğun olarak Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da yatırım yapan firmalara, kamu araç ve gereçlerine, tesislere yönelik bombalama ve silahlı baskın türünden eylemler gerçekleştirmiştir.

Örneğin PKK Terör Örgütü 1987-1998 yılları arasında bölgede kamu hizmetlerini ve yatırımları engelleyerek devlete zarar vermek amacıyla gerçekleştirdiği silahlı eylemlerde 226 okul, 12 sağlık ocağı, 1.085 araç-gereç, iş makinası, 26 köprü ve benzeri tesis ve aracı tahrip etmiştir.¹⁸

4. BÖLGESEL KALKINMA FARKLARININ ORTAYA ÇIKIŞ NEDENLERİ: TARİHSEL GELİŞİM

Bugün dünyanın her köşesinde az ya da çok, ama mutlaka bölgesel kalkınma dengesizlikleri mevcuttur. Bölgesel kalkınma dengesizliğini, ekonomik ve sosyal fırsat eşitsizliği şeklinde, dar anlamda ele almak mümkündür.

Ekonomik fırsat eşitsizliği; farklı bölgelerdeki kişilerin gerek iş bulma, gerekse eşit işe eşit reel ücret elde etme fırsatına sahip olamamaları şeklinde tanımlanabilir. Sosyal fırsat eşitsizliği ise; kalkınmışlık ölçeğinde farklılık gösteren bölgelerde yaşayan insanların eğitim ve sağlık hizmet sektöründen, eğlence ve kültürel faaliyetlerden aynı oranda yararlanamamaları yüzünden kalkınamamış yörelerde yaşayanlar entelektüel gelişimlerini sağlayamamakta, bu yüzden her yönüyle dünyadan kopuk bir hayat sürmelerine neden olmaktadır.

¹⁷ Zeynel DİNLER, *Bölgesel İktisat*, s.69.

¹⁸ Aydın ARSLAN, "Olağanüstü Hal Uygulaması ve Bu Çerçeve Yürütülen Terörle Mücadele Çalışmaları İle Bölgenin Bu Güncü Mevcut Durumu", *Doğu Anadolu' da Güvenlik ve Huzur Sempozyumu, Bildiriler*, 17-19 Aralık Elazığ, Çağlayan A.Ş., İzmir, Mayıs-1999, s.343.

Türkiye’de kronikleşmiş doğu-batı arasındaki bölgesel kalkınmışlık dengesizlikleri, yukarıda sayılan ekonomik ve sosyo-kültürel eşitsizlikleri beraberinde getirmektedir. Bu eşitsizliklerin en acı sonuçları eğitim alanında görülmektedir. Eğitim-Sen’in hazırladığı “Sayılarla Yükseköğrenim Gerçeği” raporuna göre;¹⁹

- Türkiye’de, yükseköğrenim çağında gençlerin %80 i bu haktan yararlanamıyor,
- Türkiye’de yükseköğrenim kurumlarında öğrenci başına yapılan harcamanın 3 bin 170 dolar olduğu ifade edilirken, bu rakamın ABD’de 17 bin 466, Şili’de 8 bin 775, Fransa’da 7 bin 177, Yunanistan’da 3 bin 990 dolar olduğuna dikkat çekiliyor.
- Türkiye’deki toplam öğretim üye ve elemanlarının %45’i üç büyük ildeki 13 kamu üniversitesinde görev yapıyor.
- Anadolu’da bulunan 40 kamu üniversitesinde öğrencilerin %66’sı okuyor, öğretim üye elemanlarının ise %55’i görev yapıyor.
- Eğitimde iller arası uçurum artmaktadır. 2004 yılı ÖSYS da Hakkari’de sınava giren 100 öğrenciden sadece 1 i 4 yıllık üniversiteye girebilmiştir.

Bu araştırma raporuna göre bölgesel gelişmişlik farklılıklarından doğan olumsuz etkiler ilk önce eğitim alanında görülmektedir.

Türkiye’nin bölgeleri arasındaki ekonomik ve sosyal dengesizlik, ülkemize özgü bir sorun değildir. Aşağı yukarı, her ülke, az ya da çok, böyle bir sorunla karşı karşıyadır. Devletler bu kalkınmışlık farklılıklarını en azından azaltmak için çeşitli politikalar uygulamaktadırlar. Bölgesel kalınma projeleri, yatırım teşvikleri ve vergi indirimleri buna örnek olarak gösterilebilir.

Türkiye’nin Doğusu ile Batısı arasındaki kalkınmışlık farkını ortadan kaldırmak yada özellikle Güneydoğu Anadolu bölgesini kalkındırmak için uygulamaya koyduğu ancak planlandığı hızda gitmeyen en büyük projesi GAP Projesidir.

Temel hedefi, Güneydoğu Anadolu Bölgesi halkının gelir düzeyi ve hayat standardını yükselterek, bu bölge ile diğer bölgeler arasındaki gelişmişlik farkını ortadan kaldırmak, kırsal alandaki verimliliği ve istihdam imkanlarını artırarak,

¹⁹ http://www.gap-dogu-kalkinma.com/universite/14_oss.htm (01.03.06)

sosyal istikrar, ekonomik büyüme gibi milli kalkınma hedeflerine katkıda bulunmak olan GAP, çok sektörlü, entegre ve sürdürülebilir bir kalkınma anlayışı ile ele alınan bir bölgesel kalkınma projesidir. Proje alanı Fırat ve Dicle havzaları ile yukarı Mezopotamya ovalarında yer alan 9 ili kapsamaktadır (Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Kilis, Mardin, Siirt, Şanlıurfa, Şırnak).

4.1. Bölgesel Kalkınma Farklılıklarının Ortaya Çıkış Nedenlerinin Tarihsel Kökeni

Ekonomik Kalkınma yolunda asıl olan sürdürülebilir kalkınmadır. “İnsan ile doğa arasında denge kurarak doğal kaynakları tüketmeden, gelecek nesillerin ihtiyaçlarının karşılanmasına ve kalkınmasına imkan verecek şekilde bugünün ve geleceğin yaşamını ve kalkınmasını programlama”²⁰ anlamına gelen sürdürülebilir kalkınma sağlanamazsa bu yoldaki hamleler yetersiz kalacak ve kalkınma süreci kesintilere uğrayacaktır.

Kalkınmadaki dengesizlikler global anlamda sürdürülebilir kalkınma politikalarına darbe vurmaktadır. Dengesizliklerin ortaya çıkışının tarihsel nedenlerini, özellikle de sanayi devrimini iyi analiz etmek gerekir. Kalkınma ile teknoloji arasında sıkı bir bağ bulunmaktadır. Tarihte teknolojik buluşların yaşandığı ülkeler bu günün kalkınmış ülkeleridir. Ne yazık ki köklü bir devlet geleneğine sahip olan Osmanlı Devleti, bu gün, günlük hayatımızda kullandığımız teknolojinin temelini oluşturan buluşların yaşandığı dönemlerde bir türlü çağa ayak uyduramamanın sonucu olarak gelişmeleri hep tribünden seyretmiştir.

İnsanlık tarihinde birçok önemli dönüm noktası vardır. Fakat bunların hiçbiri sanayi devrimi kadar tüm dengeleri değiştiren yeni değişmelerin başlangıcı olmamıştır. Bu dönemle birlikte dünyada bölgesel kalkınma dengesizlikleri daha belirgin hale gelmiştir.

4.2. Sanayi Devrimi ve Bölgesel Dengesizliğin Ortaya Çıkışı

Sanayi Devrimi’nden önceki dönemde devletlerin “zengin devletler-fakir devletler” ya da “hükmeden devletler-hükmedilen devletler” diye ayrıldıklarını görüyoruz. Tüm devletlerin ortak kaderi, kurulup, gelişip en parlak dönemi

²⁰ <http://www.gap.gov.tr/gap.php?sayfa=Turkish/Ggbilgi/gsurkal.html> (01.03.06)

yaşadıktan sonra duraklamanın başlaması ve bir istila ya da taht kavgası sonucu yıkılması olmuştur.

Bu çok uzun süren tarihi süreç içinde, aynı dönemdeki komşu devletlerin eriştikleri ekonomik gelişmişlik düzeyleri arasında önemli olarak nitelendirilecek bir farklılığın olmadığı görülmektedir. Bazı devletlerin daha zengin olması ya da başka devletleri egemenlik altına alarak onları vergiye bağlamaları, bu devletlerin sahip oldukları üretim teknolojilerinin daha gelişmiş olmasından ziyade, daha ileri askeri organizasyona sahip olmalarında, iyi bir sosyal ya da kültürel örgütlenmeyi gerçekleştirmelerinde aranmalıdır.

Avrupa'da 18 ve 19. yüzyıllarda yeni buluşların üretime uygulanması ve buhar gücüyle çalışan makinelerin, makinalaşmış endüstriyi doğurması bu gelişmelerin de Avrupa'daki sermaye birikimini arttırmasına sanayi devrimi yada endüstri devrimi adı verilir.²¹

Sanayi Devrimi'yle birlikte özellikle Batı Avrupa ülkelerinin milli gelirlerinde önemli artışlar meydana gelmiştir. İki yüz yıl sonunda, devrimi gerçekleştiren ülkeler hızla gelişirken, devrimi gerçekleştiremeyen ülkelerin bu ülkelerle olan ticari ilişkileri sonucu sömürülmekten kurtulamamaları, dünya ülkelerinin bariz bir şekilde, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler diye iki gruba ayrılması sonucunu doğurmuştur.

4.2.1. Sanayi Devriminin Nedenleri

4.2.1.1. Düşünsel Nedenler

Sanayi devrimini 16. ve 17. yüzyıldaki dinsel, siyasal, bilimsel ve felsefi düşünceler hazırlamıştır. Protestan felsefesi; "Bugün çok çalışıp yarını düşünmeyi" önemli bir değer olarak yerleştirmiştir. 17. yüzyılda aydınlanma filozofları bilimsel yöntemi ve rasyonel düşünme ilkelerini geliştirmişlerdir. Fransız Devrimi Napolyon aracılığıyla bu düşünceleri Avrupa'ya yaymıştır. 17. yüzyılın bilimsel buluşları, sanayi devriminin teknolojik gelişmelerine kaynak oluşturmuştur.

4.2.1.2. Sosyo-Ekonomik Nedenler

Düşünsel nedenlerin yanında, sanayi devrimini doğuran diğer nedenler şunlardır;²²

²¹ http://tr.wikipedia.org/wiki/Sanayi_Devrimi (02.03.06)

²² http://tr.wikipedia.org/wiki/Sanayi_Devrimi (02.03.06)

- Hızlı nüfus artışı,
- Tarımdaki gelişmeler nüfus ihtiyacını azaltarak bu nüfusun kentlere göç etmesine neden oldu. Böylece kent sanayine hazır işgücü oluştu.
- Yaşam düzeyi yükselerek eskiden lüks sayılan şeker, kahve, çay gibi mallar artık orta ve alt sınıflar için doğal bir gereksinme olmaya başlıyordu. Bu da dolaylı olarak tüketim malı talebini arttırdı.
- Sömürgeciliğin gelişmesi ile birlikte Avrupa ülkeleri yeni koloniler oluşturarak buradan getirdikleri malları sanayide kullanmaya başladılar, işlediler ve tekrar sömürelere sattılar.
- Taşıma ve teknolojiye yaşanan büyük gelişmeler itici bir unsur oldu.

4.2.2. Birinci Sanayi Devrimi

İlk sanayi devrimi İngiltere’de 1765 yılında doğmuştur. Demir ve kömürün birlikte kullanıldığı bir teknik düzeyi simgeleyen bu dönem daha sonra tüm Avrupa’ya yayıldı.²³

Tabii ki sanayi devrimlerle doğmadı. Devrim öncesinde de vardı; işçiler, mesela dokumacılıkta, imalatçı tacirler hesabına evlerde çalışıyorlardı; demirciler, dökümhanelerde de dışarıdan sipariş alıyorlardı. Ama bütün bunlar zanaat düzeyinde idi. Devrimle beraber üretim araçları hem nicelik hem de nitelik olarak etkilendi.²⁴

Birinci Sanayi Devrimi denilen evrede buharlı makineler, başta pamuklu ve iplik dokuma tezgahları olmak üzere, yaygın bir kullanım alanı bulmuştur. Bu dönem buharlı makinaların icat edilmesi ile başladıysa da bu döneme dokuma sanayi damgasını vurmuştur. Pamuk eğirme makinelerinin ortaya çıkması mekânîk dokumanın bulunması, boyama, ayırma işlemlerinin yapılması, tüm bunlara ilave olarak buharlı makinenin icat edilmesi gelişmeleri hızlandırdı.

4.2.3. İkinci Sanayi Devrimi

Sanayi devriminin ikinci aşaması olan bu dönemde temel hammadde ve enerji kaynaklarında değişiklik ortaya çıkmıştır. Kömür ve demirin yanında çelik, elektrik, petrol ve kimyasal maddeler de üretim sürecine sokulunca endüstrileşme bugün etrafımızda görülen biçimini almış oldu.

²³ Orhan TÜRKDOĞAN, **Sanayi Sosyolojisi**, Ankara, Töre Devlet Yayınları, No:5, 1984, s. 35.

²⁴ <http://sosyaldersi.kebirhost.net/tarih/ortacag/kortacagsanayi.htm> (03.03.06).

Demir, endüstri devriminin birinci aşamasında büyük ama tek olmayan bir rol oynamıştı. İkinci aşamasında (1870-1913) çelik tam anlamıyla her alana egemendi. Çeliğin en önemli yararı demiryollarında görülmektedir. Örneğin bu dönemde çelik sayesinde gelişen demiryolları Birinci Dünya Savaşı'nda savaşan devletlere temel lojistik desteği sağlamıştır.²⁵

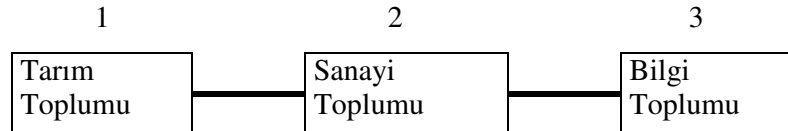
Kimya alanında yeni sanayi kolları doğmaya başladı. Önceleri inorganik maddelerin (sülfürik asit, sodyum hidroksit, çimento vb.) ve sentez yoluyla da organik maddelerin (plastik, suni elyaf vb.) üretimine başlandı. Bu buluşlar sonucunda dünya petrol tüketimi hızla arttı.

4.2.4. Üçüncü Sanayi (Enformasyon) Devrimi ve Bilgi Toplumu

İkinci Dünya Savaşından sonra teknolojik alanda çok hızlı gelişme kaydedilirken, insanların bu gelişmelere uyum esnekliğinin arttığı gözlenmektedir. Nükleer santrallerden elektrik enerjisi üretimi, bilgisayarın endüstriyel üretiminde kullanımının yaygınlaşması, daha önce işçiler tarafından yapılan işlerin robotlar tarafından yapılması, artık yeni bir devrimle karşı karşıya olunduğu düşüncesinin yaygınlaşmasına neden olmuştur. Bu yeni çağa, atom çağı, uzay çağı, bilgisayar çağı gibi isimler yakıştırılmaktadır.

Yirmi birinci yüzyılda üretim teknolojisinde büyük yenilikler getirecek olan üçüncü sanayi devrimi şeklinde nitelenecek bu gelişmelere artık bilgi çağı denilmektedir.

A. Toffler insanların bilgi toplumu seviyesine iki aşamadan sonra ulaştığını iddia eder. Toffler'a göre birinci dalgada tarım toplumu, ikinci dalgada sanayi toplumu, üçüncü dalgada ise bilgi toplumu bulunmaktadır.²⁶

Gelişmiş ülkelerdeki hızlı teknolojik gelişmeler yeni bir çağa girildiğini göstermektedir. Bu dönem enformasyonla anılmakta ve “enformasyon çağı” olarak adlandırılmaktadır. Yeni topluma ise “enformasyon toplumu” denilmektedir. Milyonlarca verinin bulunduğu enformasyon okyanusunda boğulmadan, hedefe

²⁵ http://tr.wikipedia.org/wiki/Sanayi_Devrimi (03.03.06)

²⁶ http://www.bilgiyonetimi.org/cm/pages/mkl_gos.php?nt=89 (05.03.06).

ulaşmak, istenilen ölçüde ve şekilde enformasyondan faydalanmak için yeterli teknolojiye ihtiyaç vardır.²⁷

5. KALKINMAYI YAVAŞLATAN NEDENLER

Sosyo-Ekonomik kalkınma süreci sırasında iktisadi olarak yapılması gereken bütün doğru politikalar uygulamaya konsa bile ülkenin içinde bulunduğu sosyal ve siyasi durumun ve beklenmedik zamanda ortaya çıkan ve gelişen yeni durum nedeni ile ülkenin kalkınma hamlesi yavaşlayabilir, kesintiye uğrayabilir yada geriye dönüş süreci içerisine girebilir. Kalkınmayı olumsuz etkileyen faktörleri şu şekilde sıralayabiliriz;

- Küresel boyutlara ulaşan diğer ülkelerde görülen mali ekonomik krizler,
- Komşu ülkelerde yaşanan savaşlar,
- Ülkede isyan ve karışıklıkların çıkması,
- Her türlü terör olayların iç güvenliği tehlikeye sokacak düzeye gelmesi,
- Ülke içerisinde emniyet ve asayişin bozulması,
- Doğal afetler,
- Ülkede yaşayan insanların kalkınma olgusuna inanmamaları,
- Kolay para kazanma duygusunun insanların genelinde hakim olmasıyla ortaya çıkan olumsuz durum.

Bu sayılanlar haricinde de kalkınma sürecini etkileyen elbette başka özel ve genel nedenlerde var; askeri darbeler, başka ülkeler tarafında uygulanan ambargolar örnek olarak sayılabilir.

Kalkınma, toplumun her kesimini derinden etkileyen ve tüm insanların fedakarlık yapmasını gerektiren uzun bir süreçtir. Bu süreç, ülke yöneticilerinin yönetim kabiliyetlerine, ülkenin karşı karşıya bulunduğu iç ve dış tehditlerin şiddetine, dönemin konjonktürüne ve ülke insanların kalkınmayı ne kadar arzuladıklarına bağlı olarak uzayabilir yada kısalabilir.

Bu gün kalkınmış ülkeler dediğimiz İngiltere, Almanya, Fransa, ABD, Japonya gibi ülkelerin bir çoğu 1.Dünya Savaşı'ndan önce kalkınma süreçlerini tamamlamıştı. Türkiye Cumhuriyeti ise, Kurtuluş Savaşı sonrasında yeni kurulan bir devlet olarak başladığı kalkınma hamlesini hala tamamlayamamıştır. Yakın zamanda da tamamlayabileceği öngörülmemektedir. 1948 yılında bağımsızlığını ilan eden ve

²⁷ A. Semih İŞEVİ ve Burçin ÇELME, "Bilgi Çağında Yeni Hazine: Entelektüel Sermayeye Rekabeti Yakalamak", <http://www.unak.org.tr/BilgiDunyasi/gorusler/2005/2/251-267.pdf> (06.03.06)

1950 yılında Kuzey Kore'nin saldırısına maruz kalarak Kore Savaşı olarak bilinen savaşta, içerisinde Türkiye'nin de bulunduğu Birleşmiş Milletlerin şemsiyesi altında yok olmaktan kurtulan G.Kore'nin ²⁸ yıllar itibariyle temel makro ekonomik verileri tablo 2.7'de verilmiştir. Bu rakamlar G.Kore'nin kısa zamanda elde ettiği başarıyı söze gerek bırakmadan göstermektedir.

Tablo 2.7. Güney Kore'nin Yıllara Göre Temel Makro Ekonomik Verileri (1990-2002)

	Temel Ekonomik Veriler – G. Kore						
	1990	1995	1998	1999	2000	2001	2002
GSYİH (myr. \$)	252,6	489,3	317,1	406,1	461,5	427,2	476,7
Kişi Başı GSYİH (\$)	5,886	10,823	6,744	8,595	9,770	9,000	10,013
TÜFE değ. (%)	8,5	4,5	7,5	0,8	2,3	4,1	2,7
İhracat (myr. \$)	65	125	132	144	172	150	162
İthalat (myr \$)	70	135	93	120	160	141	152
Dış tic.Den (myr \$)	-5	-10	39	24	12	9	10
Cari Den. (myr. \$)	-2	-9	40	24	12	8	6
Ort. Kur (\$/Won)	708	771	1,339	1,190	1,131	1,291	1,251
Ysonu Kur (\$/Won)	716	775	1,208	1,145	1,260	1,326	1,200

Kaynak: The Bank of Korea, alıntı, Türkiye Sermaye Piyasası Aracı Kuruluşları Birliği (TSPAKB), http://www.tspakb.org.tr/yayinveraporlar/kore_turkiye.pdf (17.02.06).

Elde ettiği bu başarı ile haklı olarak “Asya Kaplanı” unvanını alan Güney Kore sadece makro ekonomik göstergelerle değil diğer beşeri ve teknolojik verileri ile de kendisine layık görülen sıfatı hak etmektedir. Türkiye Cumhuriyeti'nin köklü bir devlet geleneği olmasına ve G.Kore'den 25 yıl önce tarih sahnesindeki yerini almış olmasına rağmen, kalkınma yarışında gösterdiği kötü performans, sonraki nesillere alınacak bir ders olma özelliğindedir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin, Osmanlı Devleti'nin borçlarını üstlendiği ve bu yüzden bu borçları ödemek için kaybedilen zaman dilimi, kalkınma için

²⁸ Alev ALATLI, “Herkesin Modeli Kendine”, <http://www.zaman.com.tr/2002/08/30/yorumlar>, (17.02.06)

kullanılabilseydi bu alandaki sorunların daha erken çözebileceği söylenebilir. Osmanlı Devleti Türkiye Cumhuriyeti'ne borç bırakmış ve ilk dış borçlanmayı 1854 yılında Kırım Savaşını finanse edebilmek için gerçekleştirmiş, sonraki yıllarda reform çabaları bir çok nedenden dolayı sonuçsuz kalarak yeni borçlanmalara gitmişti ve borç yükü her geçen yıl artmıştı.²⁹

Türkiye Cumhuriyeti'nin yoktan kurulan bir devlet olmadığı da unutulmamalı. Her ne kadar uzun süren savaşlar ve işgaller memlekette yıkımlara ve yoksulluklara neden olmuşsa da, yinede ortada 600 yıllık bir devlet yapısı, geleneği ve zenginliği vardı. Hem Osmanlı Devleti bu 600 yılın en az yarısında Cihan Devleti nişanını da göğsünde taşımıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin 27 yıl boyunca tek parti ile yönetilerek demokrasi ile tanışamaması da Osmanlı'nın suçu değildi. Bütün il valilerinin bir partinin il başkanı yapıldığı, demokrasilerin en önemli göstergesi olan seçim sisteminde "açık oy-gizli sayım"³⁰ gibi şimdilerde bize çok komik bir o kadar da düşündürücü gelen yöntem ve uygulamaların gerçekleştirildiği bu ülkede kalkınamamanın suçlusu olarak Osmanlı'yı göstermek tek kelime ile insafsızlıktır.

Ahmet Kabaklı kitabında aynen şu sözlere yer vermektedir;³¹ "[...] *evet, ülkeye sözde hürriyet getirmek iddiası ile, lakin hileler, silahlar, baskınlar, zulümlerle gelip, vatanımızı sekiz yıl içinde bitiren İttihat ve Terakki mensuplarına, en ağır bir tokat olan bu şiir bile[...] (sayfanın başında İttihat ve Terakki için yazılmış ithamlarla dolu şiir) Tek Parti'nin ülke çapında, 27 yıl boyunca becerdiği soygun, zulüm ve yağma sofrasını anlatmaktan acizdir.*

Tarihe bile en ağır gelecek taraf işte...Belki yaptıkları yolsuzluk ve soygunları millete iyilik, imar, fazilet diye kabul ettirmeye kalkmalarıdır. Hırsızlık ve soygunlarını baba, kurtarıcı, onarıcı sıfatlarıyla olağan göstermeye kalkmalarıdır".

6. BÖLGESEL KALKINMA VE PROBLEMLİ BÖLGELER

Gelişmiş ve gelişmekte olan çeşitli ülke deneyimlerinden de anlaşılabilceği gibi dünya üzerinde ki tüm ülkeler, bölgesel dengesizlikler sorunuyla karşı karşıya kalmıştır. Ekonomik gelişmenin doğal bir sonucu olarak bölgelerarası gelişmişlik

²⁹ Sait AÇBA, **Osmanlı Devleti'nin Dış Borçlanması**, Ankara, Vadi Yayınları, 1.Basım, 2004, s.15.

³⁰ Taşkın TUNA, "Yeter Söz Milletindir", <http://www.zaman.com.tr/2002/02/03/yorumlar/default.htm> (19.02.06)

³¹ Ahmet KABAKLI, **Temellerin Duruşması**, İstanbul, Türk Edebiyat Vakfı Yayınları, Flaş Matbaacılık, 4. Baskı, Nisan 1990, s.377-378.

farkları ortaya çıkarken belirli bir zaman sonra, bu bölgesel farklılaşmalar birtakım sorunların ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Ekonomik gelişmelerin ilk aşamalarında mekansal kutuplaşmalar, kıt olan ulusal kaynakların etkin kullanımına neden olduğu için, analizlerde meşru ve gerekli görülmüştür. Ancak bu kabulleniş zamanla özellikle gelişmiş ülkelerde önemini yitirmeye başlamıştır. Deneyimler de göstermiştir ki, kutuplaşma olgusu her ne kadar gelişme sürecinin ilk aşamalarında elverişli bir ortam hazırlasa da, belli bir aşamadan sonra ekonomik ve toplumsal maliyetleri artırmaktadır.

Her ülkenin sosyo-ekonomik ve coğrafi yapısı birbirinden farklı olduğu gibi, bünyesindeki bölgelerin problemleri de farklılıklar gösterebilir. Kaynağını bölgelerarası gelişmişlik farklarında bulan problemli bölge türlerini üç grupta toplayabiliriz. Bunlar; *Az gelişmiş bölgeler, duraklamış bölgeler ve aşırı kalabalıklaşmış bölgelerdir.* Bu bölgelerin özelliklerini kısaca belirtelim.

6.1. Az Gelişmiş Bölgeler

Tüm ülkelerin bünyesinde, daima göreceli olarak daha az gelişmiş bölge vardır. Bir ülkenin bünyesinde ekonomik gelişmenin belirli bir merkezde başlamasının ardından, söz konusu merkezin giderek kalabalıklaşarak kutup haline gelirken, çevresindeki bölgelerdeki üretim faktörlerini kendine çekerek, oralarda gelişme dinamizmini yok etmektedir. Bu şekilde, geleceğin girişimci niteliğini taşıyan aktif elemanlarını gelişmiş bölgeye kaptıran bölgeler, az gelişmiş bölge niteliğinden kurtulamamaktadır.

Ülkemizde bölgesel gelişmenin hızlandırılması ve bölgelerarası dengesizliklerin giderilmesinde temel araç olan bölgesel gelişme planlarının yanısıra yatırım teşvikleri, kalkınmada öncelikli yöre politikaları, kırsal kalkınma projeleri, organize sanayi bölgeleri gibi çeşitli kalkınma araçları kullanılmıştır ve zaman zaman bu uygulamalar devam etmektedir. Bunlar arasında bölgesel gelişme planları hem kalkınma planlarının sektörel öncelikleri ile mekansal boyutların bütünleştirilmesi, hem de bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarını azaltmak ve sürdürülebilir kalkınmayı gerçekleştirmek amacını gütmektedir.

Az gelişmiş bölgede, sosyo-ekonomik gelişmişlik kıstasları ülke ortalamasının altındadır. Bu kıstaslardan bazıları şöyledir.

- Şehirleşme oranı, ülke şehirleşme oranının altındadır.

- Tarımsal nüfus oranı, ülke ortalamasından yüksektir, ancak hakim sektör niteliğinde olan tarım geridir.
- Doğurganlık ve çocuk ölümleri oranları ile genç nüfus (0-14) oranı, ülke ortalamasının üzerindedir.
- Bölge’de modern endüstriler gelişmemiştir, geleneksel faaliyetler varlığını sürdürmektedir.
- İşsizlik oranı ülke ortalamasından yüksektir.
- Fert başına düşen milli gelir, ülke ortalamasının altındadır ve ayrıca adaletsizdir.
- Alt-yapı (başta yol, su, elektrik ve haberleşme olmak üzere, sağlık ve eğitim hizmetleri) tesis ve hizmetleri, ülke genelinden daha kötüdür.

Az gelişmiş bölge, sadece gelişmekte olan ülkelere özgü değildir. Sanayileşmiş Batı Avrupa ülkelerinde, bugün bile göreceli olarak az gelişmiş bölge vardır ve bu ülkeler, bu bölgelerin kalkınması için çaba harcamaktadır. Sanayi devriminin başladığı ve dünyada ilk gelişen ülke olan İngiltere’de Wales, İskoçya ve Güneybatı, yeterince gelişmemiş bölgelerdir. Aynı şekilde İtalya’nın güneyi, İsveç, Norveç ve Finlandiya’nın kuzeyi, Hollanda’nın doğusu, Fransa’nın güney ve güneybatısı, Almanya’da doğu sınırındaki bölgeler, Türkiye’de Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri, bu ülkenin öteki bölgelerine göre daha az gelişmiş problemlili bölgeleridir.³²

6.2. Duraklamış Bölgeler

Duraklamış bölgeler, gelişmiş ülkelerde karşılaşılan bir problemlili bölge türüdür. Sanayi devriminden itibaren gelişme kat ederek kalabalıklaşan sanayileşmiş bir bölge, zamanla herhangi bir nedenle eski canlılığını kaybetmeye başlayabilir. Bölgede işsiz sayısı artar, fert başına düşen gelir gerilemeye başlar.

Daha önce hareketliyken canlılığını kaybeden bölgelerin duraklaması, çeşitli nedenlerden kaynaklanabilir. Bunlardan biri, bu bölgelerdeki sanayilerin, ekonomik gelişme ile birlikte gerileyen sanayiler niteliğine dönüşmüş olmasıdır. Bir diğeri, bölgenin gelişen ulaşım teknolojisine göre pazara olan yakınlık üstünlüğünü, başka merkezlere kaptırması ve çeşitli nedenlerle yaşanan aşırı göç dalgasının yaşanması ile yatırımlarında başka yerlere kayması.

³² Zeynel DİNLER, *Bölgesel İktisat*, s.127-128.

6.3. Aşırı Kalabalıklaşmış Bölgeler

Ülkelerin ekonomik gelişmelerinin başladığı kalkınma için cazibe merkezi durumundaki bölgeler, işletmelere sağladıkları dışsal ekonomiler nedeniyle giderek kalabalıklaşırlar. Bu yörelere yatırım yapan işletmeler için bir avantaj durumunda olan bu durum zamanla dezavantaj konumuna dönüşür, diğer bölgelerden gelen kontrolsüz göç dalgaları nedeniyle bir noktadan sonra sorunlarının çözümünün zorlaştığı yerler haline dönerler. İşletmelerin üretim maliyetlerinin artmasına neden olan dışsal ekonomilerin ortaya çıkması yanında, bölgede yaşayanlara belirli hizmetlerin götürülmesinde karşılaşılan güçlükler, bu tip bölgelerin de problemi bölgeler haline geldiğinin göstergesidir.

7. KALKINMA VE TERÖRİZM

Toplumların sosyo-ekonomik şartlarından doğan olumsuzlukları, ülkelerde yaşanan sıkıntıları ve yetersizlikleri istismar eden bazı kişi yada grupların şiddete yönelmesi ile ortaya çıkan terörizm, yıllarca bir çok ülkede istikrarı bozmak ve kalkınmayı engellemek için bir çok araç kullanmıştır. Esas itibariyle sosyal ve siyasi bir olay olan terörizm, çok yönlü, çok boyutlu ve karmaşık bir sorunlar yumağıdır. En basit ifadeyle terör bir kriz olgusu ve bunalımın ürünüdür.³³

Dünyadaki terör hareketleri incelendiğinde, periyodik olarak ve dalgalar halinde ortaya çıktığı, bazen önemini yitirmiş gibi görünse de bilahare yeniden hız kazandığı görülmektedir. Terörün hız kazandığı dönemlerde terörizmle uluslararası siyasal ilişkiler, bölgesel ve ülke düzeyindeki siyasi ve toplumsal sorunlar arasında yakın bir ilişkinin olduğu söylenebilir. Bireylerden çok toplumsal gruplar veya güçler arasında yaşanan ve bir çeşit örtülü kavga yöntemi olan terörizm, sadece hedef aldığı gücü çökertmekle kalmayıp mevcut yapının da sarsılmasına neden olmaktadır.

Bu yüzden, tarihi süreç içerisinde belirli dönemlerde artan terör olayları bir çok ülkede istikrarın kaybolmasına, ekonomik ve ticari faaliyetlerin durma noktasına gelmesine neden olmuştur. Bir çok ülke terör olaylarını bahane ederek vatandaşlık haklarını kısımaya, ifade özgürlüğünü kaldırmaya, dinsel azınlıkların haklarında sınırlamaya gidebilmektedirler. Terör olaylarının önlenmesi için gereken kaynakları,

³³ Yalçın AKDOĞAN, “Şiddet, Terör ve Yönetimin Amaca Dönüşmesi”, **Zaman gazetesi**, 11.03.2003.

yatırımları azaltarak, işçi çıkartarak, hatta kamu harcamalarında tasarrufa giderek sağlama yoluna gitmektedirler.³⁴

Birinci bölümde anlatılan, Türkiye’ye yönelik terör dalgaları sırasında, terörü önlemek, bozulan huzur ve güveni tekrar sağlamak için sıkıyönetim ve olağanüstü hal uygulamaları, askeri darbeler gibi kalkınma için son derece olumsuz koşulları içinde saklayan gelişmeler yaşanmıştır.

Yukarıda kalkınma olgusunu yavaşlatan nedenler sıralanırken maddelerden biri; “Halkın kalkınma olgusuna inanmamaları” olarak belirtilmişti. İşte hem terörün halkta oluşturduğu korku ve panik, hem de devletin bu terör tehlikesini ortadan kaldırmak için uygulamaya koyduğu, birçok özgürlüğün rafa kaldırıldığı, tasarruf tedbirlerinin insanları bezdirme noktasına getirdiği bir ortamda, halkın moral gücünün sıfıra inerek kalkınma olgusuna olan inancın yok olması normal bir sonuç olacaktır. Akla gelen bütün ekonomik ve sosyal faaliyetler ancak güvenli bir ortamda gerçekleştirilebilir. Yirmi yılı aşkın bir süredir ülkemizi derinden etkileyen PKK terörünün zaman zaman dozunu artırarak gerçekleştirdiği yol kesme ve haraç alma eylemleri nasıl insanların seyahat etme isteklerini olumsuz etkiliyorsa, yine bu tür eylemlerin varlığı ekonomik faaliyetlerde bulunma isteklerini de olumsuz etkileyecektir.

Ekonomik faaliyetlerin yatırımcılar açısından amacı, gelir elde etme, kazanç sağlamadır. Güvenli bir ortam yoksa yapılan yatırımdan kazanç sağlama imkanı da yoktur. Sosyo-kültürel kalkınma ekonomik kalkınmanın ardından gelen bir süreçtir. Görüldüğü gibi bahsedilen konular birbirlerini etkileyen ve zincirleme takip eden süreçlerdir.

Günümüzde terör tehlikesinin daha çok az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin ekonomik ve sosyal kalkınmalarını olumsuz etkilediğini görmekteyiz. Ayrıca Dünya İnsani Gelişme Endeksi sıralamasının altında bulunan ülkelerde terör tehdidinin yoğun bir şekilde hissedildiğini söylemek hiç de zor olmasa gerek. Tablo 2.8’de 2005 yılı Birleşmiş Milletler İnsani Gelişme raporunda yer alan insani gelişme endeksi görülmektedir.

³⁴ Kasım VAROL, **Terörün Kalkınmaya Etkisi (PKK Terör Örgütü Örneği)**, s.67.

Tablo 2.8. Ülkelerin İnsani Gelişme Endeksi Sıralaması (2005)

Sıra	Ülke Adı	Sıra	Ülke Adı	Sıra	Ülke Adı
1	Norveç	23	İsrail	55	Bulgaristan
2	İzlanda	24	Yunanistan	64	Romanya
3	Avustralya	34	Arjantin	80	Kazakistan
4	Lüksemburg	44	Kuveyt	93	Sri Lanka
5	Kanada	53	Meksika	94	TÜRKİYE

Kaynak: Birleşmiş Milletler İnsani Gelişme Raporu, 2005, alıntı, Ahmet KARAYİĞİT, 2005 Yılı İnsani Kalkınma Raporu Yayınımlandı, http://www.izto.org.tr/NR/rdonlyres/7475BDA1-95B7-4855-B351-9ADCE4362AFE/5202/ahmet_UndpinsaniKalk%C4%B1nma.pdf (20.02.06)

Bu listede Belarus Cumhuriyeti, Bosna-Hersek, Suudi Arabistan, Ukrayna, Peru, Lübnan, Ermenistan, Tunus, Suriye gibi ülkeler de ülkemizden daha yüksek bir sırada bulunuyorlar. Tablo dikkatli incelendiğinde genel olarak, yüksek kişi başına gelire sahip olan ülkelerin insani gelişmişlik endeksinin en yüksek sıraları aldığını görüyoruz.

Tablo 2.9. Kişi Başına Milli Gelir – Ülke Sıralaması Karşılaştırması (2005)

Ülke Adı	Kişi Başına Düş. Milli G.	Ülke Sırası
Türkiye	6.772	94
Belarus	6.052	67
Kolombiya	6.702	69
Dominik	5.448	70
Venezuela	4.919	75
Peru	5.260	79
Çin	5.000	85

Kaynak: Birleşmiş Milletler İnsani Gelişme Raporu, 2005, alıntı, Ahmet KARAYİĞİT, 2005 Yılı İnsani Kalkınma Raporu Yayınımlandı, http://www.izto.org.tr/NR/rdonlyres/7475BDA1-95B7-4855-B351-9ADCE4362AFE/5202/ahmet_UndpinsaniKalk%C4%B1nma.pdf (20.02.06)

Buradan şu sonuç çıkartılabilir; milli gelirimiz artıyor ama bunu insani gelişmişliğe yansıtıyoruz. Refahı yakalamak için sadece milli geliri artırmanın yetmediğini çok net bir şekilde görebiliyoruz. Bunun olabilmesi için gelir dağılımının daha adil olmasına ve fırsat eşitliğinin sağlanmasına çalışmamız gerekiyor.

Yayımlanan 2005 İnsani Kalkınma Raporu, üç temel gösterge ışığında ülkelerdeki ortalama gelişmeleri inceleyen bir endekstir.

- Tahmini yaşam süresi ile ölçülen uzun ve sağlıklı yaşam,

- Okur-yazarlık oranı ve ilk, orta ve daha sonraki dönemlerdeki okuma yüzdeleri ile ölçülen bilgi düzeyi,
- Satın alma gücü paritesine bağlı olarak ölçülen iyi bir yaşam standardı.

Elbette insani gelişmeyi bu üç kalem ile sınırlamak mümkün değil. Ancak bu göstergeler, pek çok göstergenin içeriğini toplu olarak gösterebilecek kriterler olarak değerlendirilebilir.

Bu rapor, insani kalkınma çabaları kapsamında önümüzdeki 10 yıllık süreç içerisinde ortaya koyulacak mücadelenin boyutunu gözler önüne seriyor. Raporda; çalışmaların üç temel direği olması gerektiği vurgulanıyor.

Bunların başında; kalkınma için uluslararası yardım yapılması geliyor. Böylece dünyanın pek çok yerinde görülen yüksek hastalık-ölüm oranlarının ve eşitsizliğin önüne geçilmeye çalışılırken geleceği şekillendirecek çocukların eğitim düzeyinin yükseltilmesi amaçlanıyor

İkinci dayanak noktası ise; uluslararası ticarettir. Gerçektende ticaret, doğru şartlar oluşturulduğu takdirde insani kalkınma açısından önemli bir güç olabilir. Bu noktada büyük ve gelişmiş ülkelerin ticarete bazı kuralları lehlerine kullanma konusunda takındıkları katı tutumlardan, gelişmekte olan ülkeler lehine yumuşamalar göstermeleri önemli işlevler görebilir.

Üçüncü nokta ise güvenlik sorunudur. Yaşanan şiddetli çatışmaların, yarattığı toplumsal ve psikolojik çöküntünün yanında pek çok masum insanın hayatına ve kalıcı sakatlanmalara yol açması üzücü bir gerçektir. İnsanın en temel ihtiyaçlarından birisi olan güvenlik problemi var olduğu sürece insani gelişme için gerekli zeminin yakalanamayacağı çok açıktır.³⁵

2003 yılı UNDP insani gelişme indeksi verilerine göre Türkiye 175 dünya devleti arasında 96. sıradaydı. 175. sırada Sera Leone, 174. Nijer, 173. Burkina Faso, 172. Mali, 171. Burundi, 170. Mozambik, 169. Etiyopya³⁶...olarak sıra uzayıp gidiyor. Dikkat edilirse bu ülkelerde hala iç savaşlar, silahlı çatışmalar, açlık, sefalet, kabile kavgaları, askeri yönetimler ve çok sık yaşanan darbeler devam etmektedir.

³⁵ Ahmet KARAYIĞIT, "2005 Yılı İnsani Kalkınma Raporu Yayınlandı"
http://www.izto.org.tr/NR/rdonlyres/7475BDA1-95B7-4855-B351-9ADCE4362AFE/5202/ahmet_UndpinsaniKalk%C4%B1nma.pdf (20.02.06).

³⁶ <http://www.un.org.tr/undp/docs/HDR2003/hdr2003-hdi-rankings.tr.doc> (20.02.06)

8. ULUSLARARASI TERÖRİZMİN KÜRESEL KALKINMAYA ETKİSİ

11 Eylül 2001 tarihinde El-Kaide Terör Örgütünün ABD’de gerçekleştirdiği, o güne kadar görülmemiş bir yöntem ve organizasyon örneği olarak görülen terörist eylemi sonrasında bütün dünya terörizmin küresel yüzüyle tanışmış oldu. Bu küresellik hem terörün bizatihi kendisinin meydana getirdiği güvenlik boyutuyla hem de etki alanı olarak sosyal, ekonomik ve siyasi boyutuyla hissedildi.

Gerçekleştirilen saldırılar, terörizmle mücadelede uluslararası dayanışmanın vaktinin geldiğini gösteriyordu. Saldırıların ardından BM Güvenlik Konseyi, 28 Eylül 2001 tarihinde, uluslar arası terörle mücadele açısından çok önemli olduğu değerlendirilen bir dizi kararlar almıştır. BM tarafından alınan 1373 sayılı karara göre;

Güvenlik Konseyi: New York, Washington D.C. ve Pennsylvania’da 11 Eylül 2001 tarihinde meydana gelen terörist saldırıları kesin olarak kınadığını, bu çeşit faaliyetleri önlemedeki kararlılığını, diğer uluslararası terörizm eylemleri gibi, bu eylemlerinde uluslararası barış ve güvenliğe karşı tehdit oluşturduğunu, Birleşmiş Milletler Sözleşmesi doğrultusunda, terörist eylemlerin uluslar arası barış ve güvenliğe karşı yaptığı tehditleri her türlü vasıtayı kullanarak mücadele etmek ihtiyacını teyit ederek, dünyanın pek çok bölgesinde artan terörist eylemlerden endişe duyduğunu belirterek tüm devletleri acilen, işbirliği yapmaya çağırmıştır.³⁷

ABD dünyanın lokomotifiydi. Siyasi, askeri ve ekonomik açıdan en büyük güç olan ABD’ne karşı girişilen bu saldırıların dünya ticaretini nasıl etkileyeceği şüphesiz diğer devletlerin yani global dünyanın en çok merak ettikleri şeydi.

11 Eylül terör saldırısı küreselleşen dünyanın yeni yüzyılda yaşadığı ilk büyük olay olması nedeniyle çok önemlidir. Bu tarih sanki bir milat gibi tarih boyunca anılacaktır. Çünkü başlı başına olayın kendisi ve sonrasında yaşanan ve belki de daha yaşanacak çok önemli gelişmeler görülecektir. Yerel bir olay gibi görünmekle beraber, terör saldırısı hem kurgusu hem de sonuçları itibariyle, küresel boyutlara sahiptir. Terör saldırılarının bütün etkileri hemen eylem sonrasında görülmez. Bazı etkiler hemen kendisini gösterirken kimi etkileri de uzun vadede de görülür. İlk adımda yerel boyutları daha belirgin olarak gözlenecek etkilerin zaman içinde küresel boyutlar kazanacağı görülecektir.

³⁷ “BM’ in 1373 sayılı kararı”, [http://www.teror.gen.tr.turkce/makaleler,\(22.05.2003\)](http://www.teror.gen.tr.turkce/makaleler,(22.05.2003))

Hemen hissedilecek, şok niteliğindeki etkilerin, bu tür olaylara karşı hızla tepki veren alanlarda, ekonomi ve siyasette ortaya çıkacağı söylenebilir.Saldırının ardından bu iki alanda gelişen olaylar, beklenen hızlı tepkilerin oluştuğunu ve terör saldırısının dünya ekonomisi ve uluslar arası siyasette önemli yansımalar meydana getirdiğini gösteriyor.

El Kaide'nin, baş döndürücü hızla gelişen teknolojinin imkanlarından faydalanarak gerçekleştirdiği bu insanlık dışı saldırılarda 2 792 masum insan hayatını kaybetmişti.³⁸ Terör küresel olunca etkisi de küresel oldu. Özellikle gelişmekte olan ülke ekonomileri için son derece önemli olan ABD ekonomisi bu saldırıdan önemli ölçüde olumsuz etkilendi. Saldırıların ABD ekonomisindeki olumsuz etkileri her geçen gün daha iyi görülebiliyor. Bu etkilerin bir kısmı şu şekilde sıralanabilir;³⁹

- 2003 yılı sonuna kadar 1.8 milyondan fazla kişi işsiz kalmıştır.
- 2003 yılının sonu itibariyle ekonomik zararın parasal maliyeti 640 milyar doları bulmuştur.
- Saldırıların sadece New York şehrine maliyeti 83 ile 95 milyar dolar arasında gerçekleşmiştir.
- Bu gelişmelerden en büyük darbeyi turizm, sigortacılık ve havayolu ulaşımı almıştır.
- Toplam kaybın ticari havacılık sektöründe 2003 yılı sonu itibariyle 10 milyar dolar, sigorta şirketlerinde de 50 milyar dolara ulaşmıştır.
- İngiliz Havayolları (British Airways) ve Fransız havayolu şirketi Air France rezervasyonların azalması nedeniyle 11 Eylül'deki ABD seferlerinin bazılarını iptal etti.

Terör saldırısı öncesinde dünya ekonomisinde ve gelişmiş ülkelerde yerleşmeye başlayan resesyon eğilimi ekonomik büyüme ile ilgili tahminler yapan uluslararası kurumların 2001 sonbaharında yıl başındaki tahminlerini revize etmesiyle belgelenmiştir. IMF'nin tahminlerine göre, dünya ekonomisinde toplam üretim 1999 yılında % 3.6 oranında büyüdükten sonra 2000 yılında bu hız %4.7 düzeyine yükselmiştir. Kurumun 2001 yılı için Mayıs ayında yaptığı tahmin sınırlı bir yavaşlama olacağına ve üretim artış hızının %3.2 düzeyine gerileyeceğine işaret etmektedir. Ancak, dünya ekonomisinde sınırlı bir yavaşlama öngören bu tahmin, 11

³⁸ <http://www.voanews.com/turkish/archive/2004-09/a-2004-09-10-13-1.cfm> (21.02.06)

³⁹ <http://dosyalar.hurriyet.com.tr/11eylul/yazi7.asp> (21.02.06)

Eylül olayı öncesinde revize edilerek %2.6 düzeyine çekilmiştir. IMF 2001 yılında yavaşlamanın gelişmiş ülkelerde daha belirgin olacağını tahmin etmiş, ilkbaharda bu gruba ilişkin büyüme tahminini %1.9 olarak açıkladıktan sonra, sonbaharda bu tahmini %1.3 olarak değiştirmiştir. Dünya Bankası da dünya ekonomisinde 2001 yılı için resesyona öngörülerini yapmış, örneğin, terör saldırısı öncesinde yaptığı bir açıklamada 2001 yılında gelişmiş ülkelerde büyüme hızının %1.1 düzeyine kadar gerileyeceğini tahmin etmiştir.⁴⁰ Bu rakamlar dünya ekonomisinin terör saldırısı öncesinde yavaşlamaya başladığını gösteriyor.

Saldırlardan sonra yaşanan şarbon paniği tüm dünyada posta yoluyla yapılan haberleşmeye büyük darbe vurmuştur. İnsanlar posta kutularını kontrol etmekten bile çekinir olmuşlardır.

11 Eylül saldırılarının etkisini gösterdiği 2. kanal güven kanalıdır. Saldırıları, gerek tüketiciler gerekse iş dünyası için güvensizliği arttırmıştır. Saldırıların güven üzerindeki olumsuz etkisi 1. Körfez Savaşı'ndan bile daha fazladır. Gelişmiş ülkelerde tüketicilerin veya iş dünyasının duyduğu güvenin azalması ekonomik faaliyetleri olumsuz yönde etkileyen önemli bir faktördür.

11 Eylül saldırıları küresel terörün dünya ekonomisine ve insanların sosyal hayatlarına ne denli olumsuz tesirinin olduğunu göstermiştir.

⁴⁰ Taner BERKSOY, "Terör Krizi Sonrasında Dünya Ekonomisi ve Türkiye", http://www.tisk.org.tr/isveren_sayfa.asp?yazi_id=384&id=23 (21.02.06)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TERÖRÜN TÜRKİYE’NİN SOSYO-EKONOMİK GELİŞMESİ ÜZERİNDEKİ OLUMSUZ ETKİLERİ: DİYARBAKIR ÖRNEĞİ

Türkiye bulunduğu stratejik coğrafi konum, sahip olduğu yeraltı ve yerüstü zenginlikleri dolayısıyla, özellikle Osmanlı Devleti’nin son yıllarından itibaren dönemin güçlü ve sömürgeci ülkeleri tarafından sürekli sahip olunmak istenen, arzulan topraklar üzerinde bulunmaktadır. Hedef konumunda bulunma anlamına gelen bu durum bazen de paylaşılama nedeniyle lehe sonuçlar doğurmuştur.

Ancak geçen zaman göstermiştir ki, bu topraklara sahip olan ülkenin, Osmanlı’nın göz kamaştırdığı dönemlerde olduğu gibi güçlü olma zorunluluğu vardır. Bu güç hem askeri ve siyasi, hem de ekonomik alanda kendini göstermelidir. Maalesef Türkiye seksen beş yıllık Cumhuriyet döneminde bu zorunluluğu yerine getirememiştir. Bu durum dış politikada etkisizliğe ve ekonomik bağımlılığa yol açtığı gibi içeride de terör odaklarının hedefi olma sonucunu doğurmaktadır.

Eğer bir ülkede yoksulluk, işsizlik, gelir dağılımı dengesizliği, adaletsizlik, eğitimsizlik, etnik ve dinsel ayrımcılık varsa, insan hak ve özgürlüklerine gereken önem verilmiyorsa, terör için uygun ortam kendiliğinden oluşur.¹

Birinci bölümde anlatılan ve 1960’lardan sonra başlayan Türkiye’ye yönelik önemli bir tehdit unsuru olan terörizm, zaman zaman şiddeti azalsa da bu gün de tehdit sıralamasında ki önceliğini korumaktadır.

Türkiye, 1950’li yıllarda, ihracatının %90’ı tarım ürünlerine dayanan bir ülke iken sanayisini geliştirmek ve sanayi ürünleri ihracatını gelişmiş ülkelerdeki %90’lar seviyesine çıkartabilmek, o yıllardaki yoksulluğu , fakirliği ortadan kaldırmak, zenginleşmek ve kalkınmada daha ileri gidebilmek için önemli adımlar atmıştır.² Atılan bu adımların ülkemizde yaşanan ekonomik ve toplumsal değişimleri ve

¹ Ahmet AKPINAR,

http://www.tasova.net/modules.php?name=Kose_Yazilari&file=yazi_oku&sid=70 (26.04.06)

² Süleyman DEMİREL, “21. Yüzyılın Yol Haritası: Demokrasi ve Kalkınma”, İstanbul, **ABC Basın Ajansı**, 2003, s.130. Alıntı, Kasım VAROL, **Terörün Kalkınmaya** Etkisi, s.76.

siyasal şiddet potansiyelini geliştirdiği söylenebilir. Ayrıca bu yıllardan itibaren Türkiye'deki nüfus patlamasının, artan işsiz sayısının, gecekondulaşmanın, giderek ağırlaşan geçim koşullarının, üniversitelere giremeyen genç kitle içerisinde bazılarının terör örgütlerinin propagandaları sonucu teröre yönelmelerinin bu olumsuz ortamı güçlendirdiği söylenebilir.³

1960'lı yıllara kadar dışa açılmayan, kapalı ve korumacı ekonomik modeli sürdürmeye çalışan Türkiye'de, bu yıllardan sonra yaşanmaya başlanan ve dikkat çekici bir şekilde sistematik olarak günümüze kadar gelen terörizmin de etkisi ile oluşan istikrarsız ortam nedeni ile ekonomik kalkınma ve gelişme hamleleri yeterince başarıya ulaşamamıştır.

Son yirmi yıldır ülkemizde yaşanan terör ve terörle mücadelenin ekonomik maliyeti rakamsal olarak ortaya konulmasa da Dengir Mir Mehmet Fırat 19.06.2002 günü TBMM'de yaptığı konuşmada bu konuda çok önemli bir rakamdan bahsetmiştir; “[...] bu olağanüstü hal, Türkiye’de 30 000 insanımızın hayatına mal olan, bu ülkeyi, buna karşı 150 milyar dolar harcama yapmak zorunda bırakan, hakikaten çok vahim bir on beş yıllık sürecin sonucu.[...]”⁴

Bir ülkede güvenli ve istikrarlı ortam, ekonomik kalkınma için ana koşuldur. Kendini güvende hissetmeyen sermayenin o ülkeye yatırım yapması beklenemez. Güvenli ortamın tesis edilmesi amacıyla yürütülen faaliyetler ise savunma harcamalarını artırmaktadır. Savunma harcamalarının aşırı şekilde artması kalkınma için ayrılan kaynağın küçülmesi anlamına gelmektedir.

1. DİYARBAKIR: KISA TARİHSEL GELİŞİM

Diyarbakır, Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde bulunan önemli bir ildir. Karpuz ve surlar diyarı olarak da bilinen bu şehrin yüzölçümü, 15.355 kilometrekare, nüfusu ise 1 milyon 364 bin 209 (2000 sayımına göre) dur. Tarihin her döneminde büyük uygarlıkların, kültürel ve ekonomik hareketlerin merkezi olarak kabul edilen kent, birbirini izleyen 26 değişik uygarlığa beşiklik etmiştir. M.Ö. 3000 yıllarında Hurriler'den başlayarak Osmanlılar'a kadar uzanan yoğun bir tarihi geçmişi olan Diyarbakır'da yaşayanlar, dönemlerine ait izlerle kenti

³ Ruşen KELEŞ ve Artun ÜNSAL, “Kent ve Siyasal Şiddet”, **COGİTO**, (Şiddet Özel Sayısı), 1996, s.6-7.

⁴ Dengir Mir Mehmet FIRAT, Başbakanlık Tezkeresini Bir Kez Daha -46' ncı kez- Görüşmek Üzere TBMM Genel Kurulunda Yaptığı Konuşma, 19.06.2002 Çarşamba.
<http://www.akparti.org.tr/siyasivehukuk/dokuman/19.06.2002%20TBMM%20Genel%20Kurulunda%20Yapt%C4%B1%C4%9F%C4%B1%20Konu%C5%9Fma.doc> (26.04.06).

ölümsüzleştirmişlerdir. Bu eserlerin başında, kuşbakışı olarak bakıldığında bir kalkan balığını andıran biçimiyle kenti baştanbaşa kuşatan surlar gelir. Diyarbakır surları uzunluk bakımından Çin Seddi'nden sonra dünyada ikinci, ama eskilik bakımından birinci sırada kabul edilmektedir.⁵

1.1. Diyarbakır Kent Tarihi

Diyarbakır Anadolu'nun en eski yerleşim yerlerinden birisidir. Bir çok kültürün ve medeniyetin ortaya çıktığı, kutsal metinlerle adının zikredildiği Mezopotamya olarak adlandırılan coğrafyanın yukarı Dicle bölgesinde bulunmaktadır. Yukarı Mezopotamya'nın önemli bir kavşağında bulunması, önemli bir merkez olmasına neden olmuştur.⁶

Diyarbakır yukarıda bahsedilen özelliklerinden dolayı, bir çok kültürün ve ideolojinin kesişme ve çatışma alanı olmuştur ve olmaktadır. Bu da kent insanın kente karşı romantik bir tutum içinde olmasına neden olan en önemli etkenlerden birisidir. Bu ayrıca kent için siyasi bir kimliğin de inşa edilmesi için önemli bir referans oluşturmaktadır. Özellikle PKK terörünün bu kente olan özel ilgisinin nedenlerini bu noktalarda da aramak doğru bir davranış olacaktır.

Diyarbakır kent merkezinin tarihine bakıldığında; M.Ö. 3000'lerde şimdiki İçkale'de yer alan ve kentin ilk yerleşim yeri olan höyükten hareketle Huri-Mitaniler'in egemen oldukları görülmektedir. Daha sonra M.Ö. 13. yy. ın ikinci yarısından itibaren son olarak Osmanlılar olmak üzere tam 26 medeniyet Diyarbakır'a egemen olmuştur. Evliya Çelebi, Seyahatnamesinde Diyarbakır'daki mimariden, toplumsal yapıdan ve şehrin genel görünüşünden ve hatta şehir suyunun tadından uzun uzun bahsederek, Diyarbakır'ın Osmanlı döneminin en önemli kent ve kültür merkezlerinden birisi olduğunu vurgular.⁷

1.2. Diyarbakır'da Göç ve Kentleşme Süreci

Göç ve kentleşme olgusuna bakıldığında, ülkemizde bu konu ile ilgili en çok adı geçen illerimizin başında Diyarbakır gelir. Diyarbakır çeşitli nedenlerden dolayı

⁵ [http://tr.wikipedia.org/wiki/Diyarbak%C4%B1r_\(il\)](http://tr.wikipedia.org/wiki/Diyarbak%C4%B1r_(il)) (28.04.06)

⁶ Mahzar BAĞLI-Abdulkadir BİNİCİ, **Kentleşme Tarihi ve Diyarbakır Kentsel Gelişimi**, Ankara, Bilim Adamı Yayınları, 2005, s.101.

⁷ Mahzar BAĞLI-Abdulkadir BİNİCİ, **Kentleşme Tarihi ve Diyarbakır Kentsel Gelişimi**, s.103-105.

en çok göç alan ve en çok göç veren iller arasında yer alır. Diyarbakır ilinin 2000 yılı sayımına göre nüfusu 1.362.708 kişidir. İl merkezinin toplam nüfusu 545.000'dir. Kilometrekareye düşen insan sayısı Türkiye ortalamasında 88 iken Diyarbakır'da bu sayı 90'dır. 1990-2000 döneminde yıllık nüfus artış hızı binde 21,73, Türkiye ortalaması ise binde 18,3'dür.⁸ Görüldüğü gibi Diyarbakır'ın hem kilometrekareye düşen insan sayısı hem de yıllık nüfus artış hızı olarak Türkiye ortalamasının üzerindedir. Bu görünüm ne tek başına doğurganlık oranının yüksekliği ile nede başka bir nedenle açıklanamaz. Kaldı ki, aşağıdaki tablodan da (Bkz. Tablo 3.1) anlaşılacağı gibi doğurganlık oranı Anadolu Bölgesinden de düşüktür.

Tablo 3.1. Diyarbakır İline Ait Demografik Göstergeler (2000)

Sıra	Değişken	Yıl	Birim	D.Bakır	Anadolu Bölgesi	Türkiye	Sıra (81 il içersinde)
1	Toplam nüfus	2000	Kişi	1.362.708	6.608.619	67.803.927	10
2	Şehirleşme Oranı	2000	Yüzde	60,00	62,69	64,90	19
3	Yıllık Ort. Nf. Artış H.	1990 - 2000	Binde	21,73	24,79	18,28	18
4	Nüfus Yoğunluğu	2000	Kişi/Km ²	90,50	88	88	23
5	Doğurganlık Hızı	2000	Çocuk sayısı	4,51	4,86	2,53	10
6	Ortalama Hane Halkı Büyüklüğü	2000	Kişi	6,76	6,55	4,50	11

Kaynak: DPT, İller ve Bölgeler İtibariyle GSYİH daki Gelişmeler (1987-2000), Ankara, 2003, s.264.

Göç sonrası yaşanan sorunların en somut yansıma alanı da göç edilen merkezde kendini dışa vurmaktadır. Bu anlamda Diyarbakır, hem kent açısından hem de göç edenler açısından bu göç dalgasına hazırlıksız bir biçimde yakalanmıştır.

Göç olgusunun şüphesiz sosyal, ekonomik ve siyasi olmak üzere bir çok nedenleri ve sonuçları vardır. Terör boyutu ile göç konusu ele alındığında sonuçlarının daha vahim olduğu görülmektedir. Zira insanlar terör tehlikesinden kurtulmak için hiçbir hazırlık plan yapmadan adeta can havli ile yerlerini, yurtlarını ve mallarını terk ederek hiç bilmedikleri, tanımadıkları ama kısmen de olsa terörden uzak olduğunu düşündükleri yerleşim yerlerine göç ederler.

⁸ <http://www.diyarbakir.gov.tr/index2.aspx> (30.04.06)

Nitekim 1990-2000 yılları arasında Diyarbakır'a göç edenlerin önemli bir kısmı zorunlu göç edenlerdir ve buraya göç edenler, hem psikolojik olarak hem de sosyolojik olarak göçe hazırlıklı değillerdir. Bu da göç edenlerin kente hoyratça yerleşmelerine neden olmaktadır. Bu durum ise hem kentin kentsel bir kimlik kazanmasını, hem de kentsel dönüşümün gerçekleştirilmesini ciddi boyutlarda engellemektedir.

Diyarbakır köklü bir geçmişe ve zengin bir potansiyele sahip olmasına rağmen terörün kısılcığında kendisinden beklenen sosyal, kültürel ve ekonomik kalkınmayı bir türlü gerçekleştirememektedir.

2. DİYARBAKIR'IN SOSYO-EKONOMİK DURUMU

“Büyüme”, “Kalkınma” ve “Gelişme” kavramları, denk oluşumları içerdiği düşüncesiyle çoğu zaman eş anlamlarda kullanılmaktadır. Bununla birlikte, İkinci Dünya Savaşı sonrasında yaşanan gelişmeler, ulusal kalkınma sürecinde iktisadi büyüme olgusunun tek başına yeterli olmadığı, bunun yaşamın diğer alanlarındaki sosyal, kültürel, çevresel ve mekansal boyutlarla dengelenmesi gerektiğini öne çıkarmıştır. Bir yönüyle “*sürdürülebilir gelişme*” anlayışının yolunu açan bu gelişmeler kalkınma anlayışını “*iktisadi büyüme*” den “*toplumsal gelişme*” ye doğru yönlendirmiştir. Bu tür yaklaşımlar, özellikle 1970’li yıllardan sonra, saydamlaşmanın yolunu açmıştır.

1970’ li yıllar öncesinde “*kalkınma*” ve “*gelişme*”, büyük ölçüde, ulusal gelirdeki artışlarla eşit görülmekteydi. Kalkınmada temel amaç, üretim ve istihdam yapısını, tarımdan ziyade, sanayi ve hizmetler sektörleri doğrultusunda dönüştürmek olunca, bu yaklaşıma uygun olarak ülke refahındaki değişimlerin temel göstergesi olarak “*fert başına ulusal gelir*” kullanılmıştır. Ancak 1960’lardan sonra meydana gelen gelişmeler bu yaklaşımın yetersizliğini ortaya koyarken, 1970’lerde kalkınma kavramının yeniden tanımlanması ihtiyacı belirlemiştir. Gelişmeyi, insani, sosyal, kültürel, çevresel ve mekansal boyutlarıyla da tanımlama amacı taşıyan yeni yaklaşım, ekonomik büyümenin kavramı yanında; yoksulluk, işsizlik, gelir dağılımı ve bölgesel dengesizliklerin de gelişme tanımlarının içinde değerlendirilmesini öne çıkarmıştır.⁹

⁹ DPT, **İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması**, Yayın No: 2671, Mayıs 2003, s.6.

Diyarbakır'ın sosyo-ekonomik kalkınmayı yeteri kadar gerçekleştirememesi ve çözülmeyi bekleyen dev sorunlara sahip olması, belki de yaklaşık nüfus büyüklüğüne sahip ve aynı coğrafyada bulunmasına rağmen, gelişmiş bir sanayiye sahip sosyal ve kültürel gelişmişlik düzeyini her geçen gün artıran ancak bir o kadar da terör tehdidinden uzak Gaziantep şehri ile mukayese edilerek açıklanabilir. Daha önce Diyarbakır'ın mevcut durumunun ortaya konulmasını gerekmektedir.

2.1. Ekonominin Genel Görünümü

Diyarbakır ekonomisi tarım ve hayvancılık ağırlıklı olmak üzere küçük çaplı sanayi, turizm ve ticarete dayanmaktadır. İlin yoğun bir şekilde göç alması ve nüfus artış hızının Türkiye ortalamasının üzerinde olması nedeniyle işsizlik giderek artmaktadır.

Tablo 3.2. İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması (2003)

S R	İL	ENDEKS	S R	İL	ENDEKS	S R	İL	ENDEKS
01	İstanbul	4,80772	28	Isparta	0,21187	55	Bartın	-0,41550
02	Ankara	3,31483	29	Hatay	0,19613	56	Aksaray	-0,45183
03	İzmir	2,52410	30	Uşak	0,16867	57	Snop	-0,48518
04	Kocaeli	1,94329	31	Burdur	0,14395	58	Erzincan	-0,49288
05	Bursa	1,67890	32	Samsun	0,08791	59	Çankırı	-0,51917
06	Eskişehir	1,10368	33	Kırıkkale	0,05851	60	Erzurum	-0,53286
07	Tekirdağ	1,05893	34	Nevşehir	-0,07483	61	Tokat	-0,59010
08	Adana	0,94901	35	Karaman	-0,09852	62	Ordu	-0,64489
09	Yalova	0,93541	36	Elazığ	-0,10131	63	D.Bakır	-0,66993
10	Antalya	0,91480	37	Rize	-0,17840	64	Yozgat	-0,71652
11	Kırklareli	0,86287	38	Trabzon	-0,18582	65	Adıyaman	-0,77647
12	Denizli	0,71624	39	Amasya	-0,18591	66	Bayburt	-0,80176
13	Muğla	0,71238	40	Kütahya	-0,20684	67	Kars	-0,81944
14	Bolu	0,60860	41	Malatya	-0,22627	68	Şanlıurfa	-0,83158
15	Balıkesir	0,56540	42	Kırşehir	-0,22870	69	Iğdır	-0,89089
16	Edirne	0,56234	43	Artvin	-0,26018	70	Batman	-0,90456
17	Mersin	0,51934	44	Afyon	-0,27246	71	Gümüşhane	-0,92501
18	Bilecik	0,50429	45	Düzce	-0,27995	72	Mardin	-0,98944
19	Kayseri	0,47748	46	Çorum	-0,32761	73	Siirt	-1,00644
20	Gaziantep	0,46175	47	Osmaniye	-0,33321	74	Ardahan	-1,07318
21	Zonguldak	0,44906	48	K.Maraş	-0,34968	75	Van	-1,09297
22	Aydın	0,42025	49	Niğde	-0,35582	76	Bingöl	-1,12469
23	Sakarya	0,40404	50	Giresun	-0,36696	77	Hakkari	-1,13956
24	Çanakkale	0,36924	51	Kastamonu	-0,37558	78	Şırnak	-1,13979
25	Manisa	0,34165	52	Tunceli	-0,40003	79	Bitlis	-1,15736
26	Konya	0,25254	53	Sivas	-0,40597	80	Ağrı	-1,28116
27	Karabük	0,21332	54	Kilis	-0,41175	81	Muş	-1,43956

Kaynak: DPT, İllerin ve Bölgelerin Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (2003), s.55.

Demografik, istihdam, eğitim, sağlık, sanayi, tarım, inşaat, mali, alt yapı ve diğer refah göstergeleri baz alınarak hazırlanan bu tablodan da görüldüğü gibi Diyarbakır ve Gaziantep arasında büyük bir gelişmişlik farkı vardır. 1996 yılında

Diyarbakır gelişmişlik açısında 57. sıradayken, aradan geçen 7 yıl sonra 6 sıra daha gerileyerek 63. sırada yer almıştır. Ancak 1996 yılından sonra il olan ilçelerin varlığını da unutmamak gerekir. Bölgenin nüfus bakımından 3. büyük ili olan Gaziantep 25. sıradan 20. sıraya yükselmiştir. Bölgenin en kalabalık şehri Şanlıurfa 59. sıradan 68. sıraya gerilemiştir. Diyarbakır 63. sırada yer aldığı 2003 yılının gelişmişlik indeksinin, imalat sanayii gelişmişlik sıralamasında 53. sağlık sektöründe 61. ve eğitim sektöründe 73. sırada yer almıştır.¹⁰

2.2. Tarım Sektörü

Diyarbakır tarım arazisi bakımından hiç de fakir sayılmaz. İlin arazi dağılımına bakıldığında; %52 oranında tarım arazisi, %12 oranında çayır ve mera, %17 oranında tarıma elverişsiz arazi, %19 oranında da bozuk orman ve fundalık alandan oluştuğu görülür.¹¹

Tarıma elverişli ve ekilebilir arazinin sulama durumuna bakıldığında; toplam tarım alanının 8.018.340 dekar, toplam sulama alanının 915.246 dekar (toplam tarım alanının %14'ü), kuru tarım alanının 7.103.094 dekar, devlet sulama alanının 219.462 dekar ve halk sulama alanının 695.784 dekar olduğu görülmektedir.¹²

Diyarbakır'da küçük sayılamayacak büyüklükte tarım arazisi var ama yukarıda verilen değerlerden de anlaşılacağı üzere, bu tarım arazisinin çok az bir bölümü sulanabilmektedir. Bunun doğal sonucu olarak da kuru tarım tercih edilen bir ekim şeklidir. Bu yüzden tarım alanlarının üretim çeşitliliği açısından tablo aşağıdaki gibidir.

¹⁰ DPT, İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması, s. 55-129.

¹¹ Diyarbakır Valiliği, **Diyarbakır İline Ait Sosyo-Ekonomik Veriler**, Ekim 2005.

¹² <http://www.diyarbakirtarim.gov.tr/frame.asp?id=1> (04.05.06).

Tablo 3.3. Tarım Alanının Dağılımı (2005)

Ürün Cinsi	Ekiliş (Dekar)	Tarım Alanı İçindeki %'si
Hububat	4.706.270	58.7
Bakliyat	1.433.830	17.9
Sınai Bitkiler	840.890	10.5
Yem Bitkileri	30.300	0.4
Sebze	180.140	2.2
Kavun-Karpuz	103060	1.3
Bağ	117.020	1.5
Meyve	133.090	1.7
Nadas	473.740	5.8
TOPLAM	8.018.340	100.0

Kaynak: <http://www.diyarbakirtarim.gov.tr/frame.asp?id=1> (04.05.06).

Görüldüğü gibi kuru tarımın en büyük bölümünü hububat tarımı oluşturmaktadır. Geriye kalan kısmında çoğunluğu baklagiller tarımı yer alır.

Hububat içinde buğday, arpa; bakliyat içinde mercimek ilin en önemli ürünlerini teşkil etmektedir. Sulu tarımın en büyük bölümünü sınai bitkiler tarımı yer almaktadır. Sınai bitkiler içerisinde ise pamuk ilk sırayı almaktadır.

Her ne kadar Diyarbakır'daki tarım alanlarının sulama konusunda yetersizlikleri varsa da GAP projesi bitirildiğinde bu konuda sorun kalmayacağı görülmektedir. Çünkü ülkemizin bu güne kadar gerçekleştirmekte olduğu en büyük bölgesel kalkınma projesi olan GAP Projesi Fırat ve Dicle nehirleri üzerinde yapımı öngörülen 13 projeden (21 baraj ve 17 hidroelektrik santrali) meydana gelmektedir. Bu 13 projeden 7 si Fırat havzasında, 6 sı Dicle havzasında yer almaktadır. Proje ile 1.7 milyon hektar arazi sulamaya açılacak ve yılda 22 milyar kilowatsaat elektrik üretilecektir.¹³

Güneydoğu Anadolu Bölgesinde; Diyarbakır, Gaziantep, Mardin, Şanlıurfa ve Kilis illerinin tamamını veya bir kısmını içine alan GAP'ın temel amacı bu bölgedeki toprak ve su kaynaklarının geliştirilmesi sonucu entegre ve koordineli bir planlama ve uygulamalarla bölgedeki üretimin ve refah seviyesin artırılmasıdır.¹⁴

GAP'ın Dicle Havzası Projesinden Kralkızı-Dicle, Batman, Batman-Silvan Projeleri Diyarbakır ilini kapsamaktadır. Diyarbakır'da GAP ve diğer sulama projeleri ile sulanacak alanlar şöyledir.

¹³ <http://www.diyarbakirtarim.gov.tr/frame.asp?id=1> (04.05.06).

¹⁴ <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/kitaplar/isteturkiye/turkce/gap198.htm> (04.05.06).

Tablo 3.4. Diyarbakır İlinin Tarımsal Sulama Projeleri.

PROJE ADI	SULAMA ALANI (Da.)
Dicle Sulaması	1.260.800
Batman Sağ Sahil Sulaması	187.580
Batman-Silvan Sulaması	2.570.000
Çınar Dilaver	49.410
Çermik Kale	104.760
Ergani Sallar	12.000
Halen Sulanan Alan	881.010
GENEL TOPLAM	5.065.560

Kaynak:<http://www.diyarbakirtarim.gov.tr/frame.asp?id=1> (04.05.06)

Bu projelerin hayata geçmesi ile halen % 14 olan sulu tarım alanı GAP ile % 64'e yükselecektir.

2.3. Sanayi Sektörü

Diyarbakır ilinde 2004 yılı sonu itibariyle faaliyette bulunan ve sanayi yatırımı sayılabilecek nitelikte 245 adet işletme mevcuttur. Bu işletmelerin 5'i kamuya 240' ı özel sektöre aittir. Bu işletmelerde ki çalışan sayısı 7.200 dür. Son yıllarda sulu tarıma geçişte yaşanan gelişmeler sonucu tarıma dayalı sanayide hareketlilik yaşanmıştır. Özellikle ilde zengin mermer yataklarının değerlendirilmesi için 39 mermer ocağından blok mermer üretimi gerçekleştirilmektedir. İl mermer merkezi olma yolundadır. Üretilen mermerin %88'i ihraç edilmektedir. Alt yapısı tamamlanmış 1 organize sanayi bölgesi, faal durumda bulunan 6 küçük sanayi sitesi mevcuttur.¹⁵

Diyarbakır'da yabancı sermayeli firma sayısı 2'dir. LPG ve diğer gazların dolumu, depolanması alanında faaliyet yürüten bu firmalardan biri Fransa diğeri de Hollanda firmalarıdır. Gaziantep'de ki yabancı sermayeli firma sayısı ise 4'dür. Bunlardan 2'si Suriye, 1'i Uruguay ve 1'ide Fransız firmalarıdır.¹⁶

Diyarbakır'ın sanayi sektöründeki seviyesinin daha iyi anlaşılabilmesi için şu mukayese yerinde olacaktır; Gaziantep'in 3 organize sanayi bölgesindeki firma sayısı 508'dir.¹⁷ Yani Diyarbakır'ın 2 katından fazla.

¹⁵ <http://www.diyarbakir.gov.tr/index2.aspx> (05.05.06).

¹⁶ http://sanayi.tobb.org.tr/yabanci_sermaye_il2.php?il=21&adi=DIYARBAKIR&toplam=2 (05.05.06).

¹⁷ Gaziantep Ticaret Odası, **2005 Rakamlarla Gaziantep**, Gaziantep, Yayın no: 2005/4, s.44.

2.4. Hizmetler Sektörü

Diyarbakır'da 2000 yılı nüfus sayımına göre iktisadi faal nüfusun %32'si hizmetler sektöründe istihdam edilmektedir. Bu rakam Güney Doğu Anadolu Bölgesi'nde %34, Türkiye ortalaması ise % 44'dür. Diyarbakır'da genel olarak istihdam verilerine bakıldığında; tarımda istihdam çalışabilir nüfusun %64'ü, sanayide %4'üdür.¹⁸

1987-2000 yılları arasında Diyarbakır'ın GSYİH bazındaki yıllık ortalama büyüme hızı sektörel bazda; tarım %4,2, sanayi -%0,7 ve hizmetler %2,3 olarak gerçekleşmiştir. Buradan tarım ve hizmetler sektörünün toplamda büyüme göstermesine rağmen sanayi sektörünün daraldığı anlaşılıyor. Sanayi sektörü 1989'da -%18,9, 1991'de -%5,5, 1993'de -%0,1, 1994'de -%14,1, 1999'da -%16,7 ve 2000 yılında -%11,4 daralma göstermiştir. Buna karşın hizmetler sektörü; 1994 yılında -%10,0, 1995 yılında -%3,9 ve 1999 yılında -%3,6 daralma göstermiştir.¹⁹

Anılan yıllarda Türkiye'nin finansal krizler geçirmiş olmasının yanında PKK terörünün Güneydoğu Anadolu Bölgesinde şiddet eylemlerini de en üst düzeye çıkardığını unutmamak gerekir.

3. DİYARBAKIR VE TERÖR

Ne zaman Diyarbakır'dan söz edilse ister istemez akıllara terör geliyor. Bu bağlamda; kan, gözyaşı, korku insanların duygularına hakim olur. İnsanlar bir yerden bir yere seyahat etmek istediklerinde terörün yol kesme, gasp, öldürme ve kaçırma eylemlerini gerçekleştireceği korkusuna kapılırlar.

Günlük yaşam faaliyetlerini gerçekleştirirken bile insanların bu korkulara kapılmaları, iktisadi bir faaliyet içerisine girdikleri vakit başlarına neler gelebileceği konusundaki endişelerini artırır. Zira ekonomik kalkınmayı, beraberinde sosyal gelişmeyi de gerçekleştirememiş toplumlar terör gruplarının çok kolay istismar edebildikleri toplumlardır. Bu yüzden terör, yeşerdiği yerde insanların hayat standardının gelişmesini istemez ve bu gelişmeyi sağlayacak her türlü faaliyeti engellemeyi kendisine hedef kılar.

¹⁸ Efkân ALA, **Diyarbakır Raporu**, Diyarbakır Valiliği, Ekim 2005, s.12.

¹⁹ DPT, **İller ve Bölgeler İtibarıyla Gayri Safi Yurtiçi Hasıladaki Gelişmeler (1987-2000)**, Ankara, Yayın no: 2676, 2003, s.267.

3.1. Neden Diyarbakır?

Diyarbakır'ın PKK için ne kadar önemli bir il olduğunu herkes az çok tahmin edebilir. Öncelikle PKK adıyla kuruluşunu 27 Kasım 1978 yılında Diyarbakır'ın Lice ilçesine bağlı Fis (Ziyaret) köyünde yapılan bir toplantıyla gerçekleştirmiştir. Bu aynı zamanda PKK terör örgütünün 1. kongresidir. Örgüt ilk faaliyet alanı olarak Diyarbakır, Şanlıurfa ve Gaziantep illerini seçmiştir. Bu tercihin nedenleri arasında; Diyarbakır'ın geçmişte bir çok isyana merkez teşkil etmesi dolayısıyla isyancı bir geleneğe sahip olması, Şanlıurfa'da halen feodal yapının güçlü olması nedeniyle, yoksul köylü halkı ile devlete yakın aşiret reislerinin arasında çekişmeler yaşanması, Gaziantep'in sanayileşmesi ile birlikte hedef kitle olarak gördükleri yoksul ve fakir işçi sınıfı insanların göç yoluyla nüfuslarının bir hayli artması sayılabilir.²⁰

3.2. Diyarbakır'da Terörün Tarihsel Gelişimi

Diyarbakır PKK terör örgütünün kuruluşundan bu yana bir çok terör eylemlerine sahne olmuştur. Bir dönem Hizbullah'ın da merkezi konumundaki Diyarbakır her iki örgütün kendi aralarında, sivil vatandaşa ve devlet kuvvetlerine yönelik silahlı eylemleri ile neredeyse yaşanamayacak bir hal almıştı.

Terörün bilinen eylem teknikleri dışında bir başka yüzünü ve taktik değişikliğini son zamanlarda toplumsal olay boyutuyla görmekteyiz. Artık bırakın PKK örgütüne gizliden gizliye yardım ve yataklık yapmayı, terörist cenazelerine açıktan açığa sahip çıkarak bunu protesto eylemi için bir fırsat olarak görmektedirler.

Muş ve Bingöl ili sınırlarının kesiştiği Şenyayla bölgesinde 25 Mart 2006 günü güvenlik güçleri ile PKK terör örgütü militanlarının arasında sağlanan sıcak temas sonucu ölü ele geçirilen on dört teröristten dördünün cenazelerinin Diyarbakır'a getirilerek toprağa verilmesi sırasında çıkan olaylarda üç vatandaş hayatını kaybetmiş, çok sayıda güvenlik personeli, vatandaş ve eylemci yaralanmıştı. 28 Mart Salı günü Diyarbakır'da başlayan ve çevre illere de yayılan şiddet olaylarını, Danimarka'dan yayın yapan PKK'nın yayın organı olan Roj Tv'den yapılan çağrılarının tetiklediği anlaşılmaktadır.²¹ Çıkan olaylar sonucunda çeşitli işyerleri tahrip edilmiş, yağmalar yaşanmış ve şehir savaşı alanına dönmüştür.

²⁰ <http://www.yesil.org/terror/pkkkurulus.htm> (14.05.06)

²¹ İhsan BAL, "Toplum Psikolojisi, Kriz Yönetimi, Yumuşak Güç Yaklaşımlarıyla Diyarbakır Olayları", <http://www.usakgundem.com/yazarlar.php?id=268&type=1> (14.05.06)

Bu olaylar sırasında en vahim hadiselerden birisi hiç şüphesiz ki DTP'nin Siirt İl Başkanı Murat Avcı'nın toplanan 150-200 kişilik bir gruba hitaben yaptığı konuşmadır. Murat Avcı bu konuşmasında halkı “Türk devletine karşı” kepenk kapatmaya, öğrencileri okula gitmemeye çağırmıştır.²² “Kepenk kapatma eylemi” nin PKK terör örgütünün bir eylem biçimi olduğunu bilmeyen yoktur. Diyarbakır'da kepenk kapatmayan işyerlerinin nasıl tahrip edildiğini gören Siirt'liler gönüllü, gönülsüz, kepenkleri kapattılar.

Diyarbakır'da terörden çok çekmiş, terörün kalkınmanın, yatırımların, istihdamın, güven ve huzur ortamının önünde ne denli tehlikeli bir engel olduğunun farkında olanların kaygıları, alınan güvenlik tedbirleri ve gösterilen toleransla Nevruz'da yaşanmasa da Roj Tv'nin çağrıları, DTP'li yönetici ve belediye başkanlarının kışkırtmaları yüzünden terörist cenazesinde yaşanmıştır.

Daha öncede öldürülen teröristlerin ailelerine taziye ziyareti yapan, belediye imkanlarını bu teröristlerin cenaze törenlerinde kullanan Diyarbakır Büyükşehir Belediye Başkanı Osman Baydemir, bu olaylarda şehri savaş alanına çeviren halkı sözde yatıştırmak için sarfettiği; “[...] Bir gün önce bu kentin, bu bölgenin acısı 14 idi, bu saatler itibariyle 16'dır [...]” diyerek göstericileri cesaretlerinden dolayı kutlamıştır. Bu sözler üzerine İç İşleri Bakanlığı “Terör Örgütünü Övdüğü” gerekçesi ile inceleme başlatmıştır. Diyarbakır Cumhuriyet Başsavcılığı da Baydemir ile DTP Diyarbakır İl Başkanı Ahmet Cengiz ve Siirt İl Başkanı Murat Avcı hakkında soruşturma açmıştır.²³

Toplumun önünde bulunan yerel idareci ve siyasetçilerin tüm tahrik ve yönlendirmelerine karşı Diyarbakır esnafı kepenk kapatmıyorsa burada önemli bir faktörün varlığından söz edebiliriz. Siirt, Şemdinli, Hakkari gibi halkı daha kolay yönlendirilebilen yerlerdeki iktisadi hayat Diyarbakır'a göre daha az gelişmiştir (Bkz. Tablo 3.2). Diyarbakır esnafının, kepenk kapama eylemine itibar göstermemesi bu gelişmişlik farkından olduğu söylenebilir. Zira terörün en çok istismar ettiği konular iktisadi ve sosyal yetersizliklerdir.

Bu konuya Diyarbakır aleyhine biraz tersden bakabiliriz. Taha Akyol terör kışkacında bulunan Diyarbakır'ın yıllar önce kendisinden daha az gelişmiş bir il olan

²² Taha AKYOL, “Kürtler ve Türkler”, **Milliyet Gazetesi**, 30.03.2006.

²³ <http://www.sabah.com.tr/2006/03/31/siy110.html> (14.05.06)

fakat terör tehdidini Diyarbakır kadar hissetmeyen Malatya'nın nasıl gerisine düştüğünü şu çarpıcı rakamlarla vermektedir.²⁴

“[...] İstanbul Sanayi Odası' nın 1988'de yayımlanan araştırmasına göre, 1979-86 yılları arasında Diyarbakır, Malatya'ya göre, çeşitli bakımlardan, daha gelişmiş bir ilimizdi. Durum yirmi, yirmi beş yılda tersine döndü:

İstanbul Ticaret Odası verilerine göre, illerin gayri safi hasıla sıralamasına baktığımızda, 1980'lere kadar Diyarbakır Malatya'nın en az 6 sıra önündeydi. Mesela 1975'te, 67 il arasında, Malatya 49. sırada iken Diyarbakır daha yukarılarda, 40. sırada idi. Devletin o zaman Diyarbakır'a daha çok yatırım yaptığını, bu sebeple “devlet hizmetleri” nin meydana getirdiği “hasıla” rakamının Malatya'dan daha yüksek olduğunu da belirtelim. Fakat DPT'nin 2002 verilerine göre, Diyarbakır 81 il arasında sosyal ve ekonomik gelişmişlik bakımından 63. sıraya düşmüş, Malatya ise 41. sıraya çıkmıştır! neden? İki ilin hikâyesi bunun sebeplerini analiz etmek için “gelişmenin dinamikleri” nden birkaçına göz atalım:

Doğurganlık hızı Malatya'da 2.56'ya inmiştir, Diyarbakır'da da azalma olmakla beraber hâlâ 4.51'dir. Diyarbakır'da doğurganlık Malatya düzeyinde olsaydı, kişi başına gelir sıralamasında Diyarbakır 63. sıradan 50'lerin üstüne çıkacaktı! Aşırı doğurganlık, feodalizmin devam eden bir yüküdür. Peki, feodal zihniyeti tasfiye edecek iş ve şehir hayatı neden yeterince geliştirilemedi?

Okuryazarlık oranı Malatya'da yüzde 85, Diyarbakır'da yüzde 70'tir. Peki, Diyarbakır'da “maarif” geleneği daha köklü olduğu halde, neden okuryazarlık Malatya düzeyine çıkarılmadı?

Küçük sanayi sitelerinde işyeri sayısı Malatya'da 1.443, Diyarbakır'da ise 1.163'tür. Sanayiciler Malatya'da 61.292 beygir gücünde kurulu kapasite oluşturmuşlardır, bu rakam Diyarbakır'da sadece 21 bin beygir gücüdür? Peki, neden Diyarbakır'da Malatya'nın sanayi performansı yaratılmadı?

Bu soruların cevabını ararken “girişimci sınıf”, yani esnaf ve işadamları ile “girişimcilik zihniyeti”, rasyonel iş kafası anahtar kavramlardır.

Diyarbakır'da girişimci sınıfın gelişmesini, “Anadolu kaplanları” nın oluşmasını engelleyen en önemli faktör, PKK terörüdür. Terör durduktan sonra toparlanmaya başlayan Diyarbakır'ın ihracatı 60 milyon dolara yürüyor[...].”

²⁴ Taha AKYOL, “Diyarbakır, Malatya ve AKP”, **Milliyet Gazetesi**, 04.04.2006.

Kalkınma hamlelerinin başarıya ulaşabilmesi için gereken öncelikli şart güvenlidir. İnsanların kendilerini güvende hissetmedikleri taktirde iktisadi faaliyette de bulunma istek ve arzuları da önemli ölçüde düşer.

4. İSTİKRAR VE GÜVEN ORTAMININ ULUSLARARASI SERMAYE HAREKETLERİ BAĞLAMINDAKİ ÖNEMİ

Uluslararası sermaye hareketleri incelendiğinde doğrudan ve dolaylı yatırımların güvenlik ve istikrarın sağlandığı ülkelere aktığı görülmektedir.

Son yıllarda siyasi ve ekonomik istikrarı yakalayan Türkiye'ye yabancı sermaye'nin ilgisi artarak devam etmektedir. Avrupa Birliği ile fiili müzakerelere başlanmasının da etkisi ile doğrudan yabancı sermaye girişinin 2005 yılı sonu itibariyle 9 milyar doları aşarak büyük bir başarıya imza atan Türkiye, böylece dünyada en çok yabancı yatırım çeken ilk 20 ülke arasına girebilmiştir.²⁵

2005 yılında 897 milyar dolar düzeyinde gerçekleştiği tahmin edilen uluslararası doğrudan yatırım girişleri 2000-2004 yılları arasında dalgalı bir seyir izlemiş ve 2000 yılında ulaştığı 1.4 trilyon doları seviyesi sürdürülememiştir. Uluslararası doğrudan yatırım girişlerinin rekor seviyeye ulaştığı 2000 yılında en fazla doğrudan yatırım çeken on ülkeye yapılan uluslar arası doğrudan yatırım toplam 1.036 milyar dolar olup, bu değer toplamın %71'ini temsil etmektedir. Uluslar arası doğrudan yatırım girişleri sıralaması sırasında 2000 yılında ilk üç sırayı ABD, Almanya, İngiltere alırken Türkiye 53. sırada yer almıştır. Toplam 648,1 milyar dolar uluslararası doğrudan yatırım girişinin gerçekleştiği 2004 yılında en fazla doğrudan yatırım çeken on ülkeye 463,8 milyar dolar doğrudan yatırım yapılmıştır. İlk on ülkenin çektiği uluslararası yatırımlar toplamı dünya toplamının %72'sini oluşturmaktadır. Türkiye 2004 yılında, sıralamada bir önceki yıla göre 15 sıra yükselerek 35. sırada yer almıştır.²⁶

Türkiye 2004 yılında, uluslararası doğrudan yatırım açısından cazip ilk 25 ülke arasına girememiştir. 2003 yılında da 23. sırada yer almıştır. 2005 yılı endeksi, uluslararası doğrudan yatırımlara ilişkin olarak yatırımcıların güveninin yükseldiğini ve gelişmekte olan ülkelerin yatırımcılar tarafından en cazip yatırım yeri olarak değerlendirildiğini göstermektedir. Yatırımcı güveninin en yüksek olduğu 1. ve 2.

²⁵ <http://www.zaman.com.tr/?bl=ekonomi&trh=20060214&hn=256026> (14.05.06)

²⁶ http://www.hazine.gov.tr/guncelduyuru/AB_20060805_UluslararasıDogrudanYatirim_Rapor.pdf (14.05.06)

ülke sırasıyla Çin ve Hindistan'dır. İlk on ülke içinde ABD (3), İngiltere (4) ve Almanya (9) dışında Batı Avrupa ülkesi bulunmamaktadır. Avrupa Birliği üyeliğinin ve müzakere sürecinin başlamasıyla birlikte, Türkiye'nin de içinde bulunduğu Doğu Avrupa ülkeleri, uluslararası doğrudan yatırım alanında en cazip ülkeler haline gelmiştir. Bu yükselişte ayrıca bu ülkelerin büyüme oranlarının, düşük kurumlar vergisinin ve artan maliyetleri dengeleyen yüksek verimlilik düzeylerinin de etkili olduğu belirtilmiştir. 33 ülkeden ve 16 sektörden 1000 büyük şirketin genel müdürleri, finans yöneticileri, yönetim kurulu üyeleri ve stratejistleriyle yapılan görüşmeler sonucu oluşan AT Kearney Uluslararası Doğrudan Yatırımlar Güven Endeksinde yer alan ilk on ülkenin ve Türkiye'nin 2004 ve 2005 yılı skorları aşağıda sunulmaktadır (tablo 3.5).

Tablo 3.5. AT Kearney-Uluslararası Doğrudan Yatırım Güven Endeksi(2004-2005)

2005 Yılı Sıralama	Ülke	Ülke Skoru	2004 Yılı Sıralama	Ülke
1	Çin	1.197	1	Çin
2	Hindistan	1.951	2	ABD
3	ABD	1.420	3	Hindistan
4	İngiltere	1.398	4	İngiltere
5	Polonya	1.363	5	Almanya
6	Rusya	1.341	6	Fransa
7	Brezilya	1.336	7	Avustralya
8	Avustralya	1.276	8	Hong-Kong
9	Almanya	1.267	9	İtalya
10	Hong-Kong	1.208	10	Japonya
13	Türkiye	1.133	29	Türkiye

Kaynak: http://www.hazine.gov.tr/guncelduyuru/AB_20060805_UluslararasıDogrudanYatirim_Rapor.pdf (14.05.06)

* Ülke skorları 0-3 değerlendirme aralığında belirlenmektedir. Skor "3" e yakınlığı, yatırımcıların ülkeyle ilgili "yüksek güven" ini ifade etmektedir.

Ali Babacan'ın açıklamalarına göre, 2005 yılında Türkiye'ye gelen uluslararası doğrudan yatırımların yatırımcının ülkesine göre dağılımına bakıldığında; ilk beş sırayı ABD, İngiliz Virjin Adaları, Lübnan, Belçika ve İtalya'nın almakta olduğu görülmektedir. Buralardan Türkiye'ye gelen uluslararası yatırım toplamı 6.7 milyar dolardır. Bu da toplamın %70'in teşkil etmektedir. Bu ülkelerden Türkiye'ye satın alma ve özelleştirme işlemleriyle gelen sermaye etkili olmuştur. Uzun dönemli eğilimler incelendiğinde (2002-2004 dönemi) Türkiye'ye en

fazla yatırım sırasıyla Hollanda, Almanya, İtalya, İngiltere ve Fransa olmak üzere beş ülkeden gelmiştir.²⁷

Görüldüğü gibi son yıllarda Türkiye’de yakalanan huzur, güven ve istikrar ortamı uluslararası yatırımların gelmesine yetmiştir. O halde bir yere, bir bölgeye yatırımın yapılabilmesi için yatırımcı açısından o yerin güvenli ve istikbal vaat ediyor olması gerekmektedir.

Aşağıda ki tabloda (tablo; 3.6) yıllar itibariyle Türkiye’ye gelen uluslararası doğrudan yatırımlarla ilgili bilgiler verilmiştir.

Tablo 3.6. 1995-2005 Döneminde Uluslararası Doğrudan Yatırımlar ve Bileşenlere Göre Dağılımı

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Uluslararası Doğrudan Yatırımlar Toplam (Net)	885	722	805	940	783	982	3.352	1.137	1.752	2.837	9.686
Doğrudan Yabancı Sermaye	885	722	805	940	783	982	3.352	1.137	754	1.494	7.845
Sermaye (Net)	885	722	805	940	783	982	3.352	617	605	941	7.918
Giriş	934	914	852	953	813	1.707	3.374	622	613	1.041	8.264
Çıkış	-49	-192	-47	-13	-30	-725	-22	-5	-8	-100	-346
Yeniden Yatırımda Kullanılan Kazançlar	--	--	--	--	--	--	--	--	132	204	168*
Diğer Sermaye	--	--	--	--	--	--	--	520	17	349	-241
Gayrimenkul (Net)	--	--	--	--	--	--	--	--	998	1.343	1.841

Kaynak: http://www.hazine.gov.tr/guncelduyuru/AB_20060805_UluslararasıDogrudanYatirim_Rapor.pdf (17.05.06)

* Tahmin

Yukarıdaki tabloya bakıldığında, Türkiye’de terörün şiddetli yaşandığı, siyasi istikrarın yeterince sağlanamadığı ve ülkenin bir bölgesinin olağanüstü hal ile yönetildiği yıllarda, yabancı yatırımcının Türkiye’ye gelmeye hiç de istekli olmadığı görülmektedir.

²⁷ http://www.dunyagazetesi.com.tr/news_display.asp?upsale_id=262015 (17.05.06)

5. OLAĞANÜSTÜ HAL UYGULAMASININ BÖLGESEL GELİŞME ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

5.1. Yasal Durum

1982 Anayasasının diğer anayasalardan farklı olarak en önemli özelliği; “Olağan Üstü Haller” başlığı altında olağanüstü hal müessesesine yer vermesidir.

1982 Anayasamızın 119. maddesi ve 120. maddesi olağanüstü hal uygulamasını gerektirecek ortamları tanımlamaktadır.

119. maddesi “Tabii afet ve ağır ekonomik bunalım” sebebiyle uygulanacak olağanüstü hal ilanını tanımlamaktadır. Buna göre;

“Tabii afet, tehlikeli salgın hastalıklar veya ağır ekonomik bunalım hallerinde, Cumhurbaşkanı başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu, yurdun bir veya birden fazla bölgesinde veya bütününde süresi altı ayı geçmemek üzere olağanüstü hal ilan edebilir” denmektedir.

120. maddesinde ise “Şiddet olaylarının yaygınlaşması ve düzenin ciddi şekilde bozulması” sebepleriyle olağanüstü hal ilanını tanımlamaktadır. Bu madde de;

“Anayasa ile kurulan hür demokrasi düzenini veya temel hak ve hürriyetleri ortadan kaldırmaya yönelik yaygın şiddet hareketlerine ait ciddi belirtilerin ortaya çıkması veya şiddet olayları sebebiyle kamu düzeninin ciddi biçimde bozulması hallerinde, Cumhurbaşkanı başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu, Milli Güvenlik Kurulunun da görüşünü aldıktan sonra yurdun bir veya birden fazla bölgesinde veya bütününde, süresi altı ayı geçmemek üzere olağanüstü hal ilan edebilir” denmektedir.

Yukarıda sayılan hallerin vukua bulması ile bu yönetim biçiminin ilanı ve uygulanması ile ilgili düzenlemeler ise yine Anayasamızın 121. maddesinde açıklanmıştır. Bu maddeye dayanarak 25 Ekim 1983 tarihinde kabul edilen “2935 Sayılı Olağanüstü Hal Kanunu” yürürlüğe girmiştir.

5.2. Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin Kurulması

Bilindiği gibi ülkemizde 1979 yılından itibaren şiddet olaylarının yaygınlaşması üzerine bazı illerimizde başlatılan sıkıyönetim uygulaması 12 Eylül 1980 hareketiyle birlikte tüm yurt sathında bir süre devam etmiştir. Bilahare sağlanan güven ortamı sonucu, ülkenin bir çok illerinde sıkıyönetime son verilirken, bir kısmında da diğer hukuki düzenleme olan olağanüstü hal uygulamasına geçilmiştir.

19.07.1987 tarihinden itibaren Diyarbakır, Hakkari, Mardin ve Siirt illerinde sıkıyönetim uygulamasına son verilerek, olağanüstü hal ilan edilirken, Elazığ, Bingöl, Tunceli ve Van illerinde devam eden olağanüstü hal'in (4) ay daha uzatılması kabul edilmiştir. Bu tarihte bölgenin huzur ve güvenini sağlamak ve sıkıyönetim sonrası normal düzene geçişi temin etmek amacı ile 285 sayılı kanun hükmünde kararname ile Olağanüstü Hal Bölge Valiliği kurularak sorumluluk alanında yürütülecek terörle mücadele çalışmalarından sorumlu kılınmıştır. Bingöl, Diyarbakır, Elazığ, Hakkari, Mardin, Siirt, Tunceli ve Van illeri bölge valiliği kapsamına alınmış olup; bilahare Başbakanlık onayı ile Adıyaman, Bitlis ve Muş illeri mücavir iller olarak tespit edilmiştir. 16 Mayıs 1990 yılında Batman ve Şırnak'ın il olmasıyla Bölge Valiliği sorumluluk alanındaki il sayısı 13'e yükselmiştir.²⁸

Nihayetinde ise Avrupa Birliği ile yürütülen ilişkiler nedeniyle demokratikleşme çalışmalarının gereği olarak ve bölgedeki PKK ve Hizbullah Terörünün kontrol edilebilir düzeye çekilmesi ile birlikte uygulanan olağanüstü hal uygulamasına kademeli olarak son vermeye başlanmış ve son olarak 30 Kasım 2002 tarihinde Diyarbakır ve Batman illeri ile yaklaşık 15 yıldır devam eden bölgedeki bu uygulama hukuken son bulmuştur.²⁹

5.3. Olağanüstü Hal Bölge Valiliği'nin Yetki ve Sorumlulukları

Olağanüstü hal uygulaması demokratikleşme önünde bir engel midir? Ekonomik ve sosyal hayata nasıl bir etkisi olur? İşte bu soruların cevapları bir nevi teröründe maliyetini ortaya koyacaktır. Ülkemizin bir bölümünde hem de terör ve şiddet olaylarının kontrolden çıkması ile ciddi bir tehlikenin doğması nedeniyle olağanüstü bir yönetim biçiminin uygulanması ve bu sürecin (1982 askeri darbesinin 1987 yılına kadar süren sıkıyönetim ve olağanüstü hal yönetimi dışarıda tutulursa) tam 15 yıl devam etmesi aslında bu günkü manzarayı anlatmaya yetmektedir.

Bu gün Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu Bölgesinde ve bilhassa Diyarbakır'da yaşanan ekonomik yetersizlik, düşük gelir düzeyi, yüksek orandaki işsizlik, yetersiz yatırım ve eğitim, sağlık gibi önemli gelişmişlik göstergelerindeki olumsuzluklarının açıklanmasında terör ve terörle mücadele sırasında uygulanan

²⁸ Aydın ARSLAN, "Olağanüstü Hal Uygulaması ve Bu Çerçeve Yürütülen Terörle Mücadele Çalışmaları İle Bölgenin Bu günkü Mevcut Durumu", s.337

²⁹ [http://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/source/turkce/4.2.4/Batman%20Raporu%20\(17-20%20Ocak%202003\).pdf](http://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/source/turkce/4.2.4/Batman%20Raporu%20(17-20%20Ocak%202003).pdf) (19.05.06)

yöntemlerin oluşturduğu güvensizlik ortamının payı büyüktür. Terörün verdiği zarar anlaşılabilir ama terörle mücadele sırasında uygulanan yöntemlerin ortaya çıkardığı havanın ne tür olumsuzluklara kaynak teşkil edebileceği zihinleri meşgul edebilir. Bu mesele, Bölge Valiliği'nin yetki ve sorumluluklarının neler olduğunun bilinmesiyle daha iyi anlaşılabilir.

2935 sayılı Olağanüstü Hal Kanunu, 285 sayılı ve 430 sayılı kanun hükmünde karamameler ile Olağanüstü Hal Bölge Valisi'ne tanınan görev ve yetkilerin bazıları şöyle sıralanabilir;³⁰

- Grev ve lokavt uygulamalarını ertelemek, çalışma özgürlüğünün kısıtlanması ve iş yerlerinin kapatılması gibi hareketleri kısıtlamak,
- Gecikmesinde sakınca görülen hallerde yollarda, meskun mahallerde genel aramalar, ev ve işyerlerinde aramalar yaptırmak,
- Geçici ve sürekli olarak köy ve mezraları boşaltmak, yerlerini değiştirmek ve birleştirmek,
- Bölgenin belirli yerlerinde yerleşimi yasaklamak, belirli yerleşim yerlerine girişi ve buralardan çıkışı yasaklamak,
- Bölge sınırları içerisindeki tüm haberleşme ve araç ve gereçlerden yararlanmak ve gerektiğinde bu amaçla geçici olarak bunlara el koymak,
- Sokağa çıkmayı yasaklamak veya sınırlamak,
- Belli yerlerde ve belli saatlerde kişilerin dolaşmalarını ve toplanmalarını, araçların seyirlerini yasaklamak,
- Söz, yazı, resim, film, plak, ses ve görüntü bantlarını ve sesle yapılan her yayını denetlemek, gerektiğinde kayıt altına almak veya yasaklamak,
- Kamu düzenini bozan veya bozabileceği kanısı uyandıran kişi veya toplulukların bölgeye girişini yasaklamak, bölge dışına çıkarmak, veya bölge içerisinde belirli yerlere gitmesini veya yerleşmesini yasaklamak,

³⁰ Aydın ARSLAN, "Olağanüstü Hal Uygulaması ve Bu Çerçeve de Yürütülen Terörle Mücadele Çalışmaları İle Bölgenin Bu günkü Mevcut Durumu", s.338-339

5.4. Olağanüstü Hal Uygulaması ve Bölgesel Gelişme

Doğal ve toplumsal kaynakların mekan üzerinde dağılımı, mutlak anlamda eşitlik arz etmediğinden, gelişmede mutlak anlamda dengeli bir süreçten geçmemektedir. Diğer bir deyişle, ekonomik ve sosyal gelişme; yeryüzünde zaman ve mekan bakımından farklılık göstermektedir. Ülkeler arasında gelişmiş, gelişmekte olan ve azgelişmiş gibi tanımlamalarla nitelenen gelişmişlik farklılıkları, ülkelerin farklı yörelerinde de ortaya çıkmaktadır. Dinamik bir yapıya sahip olan gelişme sürecine yön veren iktisadi ve sosyal faktörlerin ülke mekanı üzerinde farklı yoğunluklarda dağılımı, bölgelerarası gelişmişlik farklılıklarının nedeni olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak bu, ciddi bir güvenlik sorununun yaşanmadığı varsayımına bağlıdır.

Yukarıda sayılan yetkilerin, demokratik ve özgür bir yaşam ortamının teminatı olan bir yönetimin sahip olması gereken yetkiler olmadığı şüphe götürmez bir gerçektir. Bir yandan terör tehdidi altında yaşayan bölge insanının bir yandan da olağanüstü hal yönetiminin getirdiği baskı ve sınırlayıcı uygulamalar nedeniyle sosyal ve iktisadi hayatının gelişme göstermesi çok zordur.

21.11.2000 Salı günü “Olağanüstü Halin 4 ilde, 4 ay daha uzatılması hakkındaki Başbakanlık tezkeresi” üzerinde TBMM’de yapılan görüşme sırasında dönemin Fazilet Partisi Grubu adına, Adıyaman Milletvekili Dengir Mir Mehmet Fırat’ın bu konu hakkında yaptığı konuşma aynen şöyledir;³¹

“Olağanüstü hal, ismi üstünde olduğu üzere, Anayasamızın 119 uncu ve müteakip maddelerinde "Olağanüstü Yönetim Usulleri" adı altında belirtilmiştir. Olağanüstü yönetim usullerini, olağanüstü haller, sıkıyönetim, seferberlik ve savaş hali olarak belirlemiştir. Olağanüstü hal ise, 119, 120 ve 121 inci maddelerde yer almıştır. Bugün, üzerinde konuşmuş olduğumuz olağanüstü hal, şiddet olaylarının yaygınlaşması ve kamu düzeninin ciddî şekilde bozulması sebepleriyle ilan edilmiş olan bir olağanüstü haldir.

[...] Türkiye’de demokratik hak ve özgürlüklerin daha çok artırılması, bu halkın çağdaş demokratik hak ve özgürlüklerden istifadesinin münakaşasını ve münazarasını bu kürsülerden yaparken, belli bir bölgenin bu temel hak ve özgürlüklerden yoksun bırakılmasını, hem de otuz yılı aşkın bir süreyle yoksun bırakılmasını izah edebilmenin, bugünkü şartlarda imkânı yoktur.

³¹ <http://www.akparti.org.tr/siyasivehukuk/dokuman/21.11.2000%20TBMM%20Gene1%20Kurulunda%20Yapt%C4%B1%C4%9F%C4%B1%20Konu%C5%9Fma.doc> (20.05.06)

[...] Olağanüstü halin kaldırılması yetmeyecektir, bu bölgedeki insanlarımız, olağanüstü hal, askerî dönem ve sıkıyönetim dönemleri artarda eklendiği zaman, o bölgede 30-35 yaşına gelmiş olan bir insanın anayasal haklarını kullanarak yaşadığı bir süreci görebilmek mümkün değildir.

[...] Bir hikâye anlatmak istiyorum. Diyarbakır'ın 45 - 50 derecelik bir sıcağında, sırtında 100 kilo taşıyan bir hamala vatandaşın birisi yaklaşıyor ve soruyor "hamal kardeş saat kaç?" Hamal cevap veriyor "saat 30" diyor. Soran hayretle dönüyor "saat 30 olur mu" diyor, hamal cevap olarak ", peki hamalda saat olur mu" diyor. Şimdi, inanıyorum ki, Türkiye Büyük Millet Meclisinin zaman mefhumu vardır. Halkımız, otuz yıldır sıkıyönetim, askerî dönem ve olağanüstü hal olarak yaşatılan bu dönemde, inanıyorum ki, bize, o vatandaşın hamala sorduğu suali soracaktır”.

6. DOĞU VE GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİNDE YÜRÜTÜLEN TERÖRLE MÜCADELE ÇALIŞMALARI, SONUÇLARI VE DİYARBAKIR

6.1. Terörizmin Bölgesel Maliyeti

Doğu ve Güneydoğu bölgesi bir yandan bölgesel kalkınma yolunda yaşadığı zorluklar bir yandan da uzun süren terör ortamının doğurduğu güvenlik sorunu nedeni ile arzulanan sosyo-ekonomik gelişmeyi gerçekleştirilememiştir.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi, bölgeler itibariyle sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasında altıncı sırada yer almaktadır. Bölge sanayi göstergeleri itibariyle beşinci ve altıncı sırada yer almakla birlikte, gösterge oranlarını tek başına yükselten il Gaziantep'dir. Örneğin 2000 yılı itibariyle faal durumda olan organize sanayi bölgeleri parsel sayısına göre (1.733), Güneydoğu Anadolu Bölgesi bölgesel sıralamada dördüncü sırada yer almasına rağmen, bu toplamın 757'si sadece Gaziantep'de bulunmaktadır. Yine, imalat sanayii iş yeri sayısı toplamı bölgede 359 iken, Gaziantep'te, 259'dur. 2000 yılında imalat sanayi yıllık çalışanlar ortalama sayısı 31.576, Gaziantep'te 24.980'dir. Ayrıca Gaziantep, illerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasında sahip olduğu endeks değeriyle, Güneydoğu'nun Türkiye ortalaması üzerinde bulunan tek ilidir.³²

³² DPT, *İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması*, s. 93-94.

Tablo 3.7. Doğu Ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde, İller Bazında Meydana Gelen Terör Olayları (19.07.1987-15.12.1998)

	İLLER	OLAYLARIN TÜRLERİ								Toplam
		Sil. Saldırı Çatışm.	Bas-kın	Pusu	Gasp, Yol Kesme	Taciz Ateşi	Pat.Mad Kullanm	Kanunsuz Gösteri	Bildiri Pank. Asma	
OHAL	D.Bakır	1.155	12	23	151	178	616	81	196	2.412
	Hakkari	891	5	12	99	656	507	6	14	2.190
	Siirt	595	13	10	60	159	451	10	6	1.304
	Şırnak	1.500	16	31	76	709	1.221	34	118	3.705
	Tunceli	693	3	7	126	188	225	2	20	1.264
	Van	379	6	3	59	98	183	8	16	752
	TOPLAM	5.213	55	86	571	1.988	3.203	141	370	11.627
MÜCAVİR	Batman	469	1	5	62	80	380	12	16	1.025
	Bingöl	609	3	10	102	126	207	-	5	1.062
	Bitlis	413	5	8	78	93	154	3	22	776
	Mardin	916	12	19	90	202	594	41	58	1.932
	Muş	216	-	1	31	42	113	7	19	429
	TOPLAM	2.613	21	43	363	543	1.448	63	120	5.224
ÇIKAN	Adıyaman	41	-	1	5	3	9	-	8	67
	Elazığ	124	1	3	15	10	49	1	21	224
	TOPLAM	165	1	4	20	13	58	1	29	291
	G. TOPL.	8.001	77	133	954	2.544	4.709	205	519	17.142

Kaynak: Aydın ARSLAN, "Olağanüstü Hal Uygulaması ve Bu Çerçeve Yürütülen Terörle Mücadele Çalışmaları İle Bölgenin Bu günkü Mevcut Durumu", Doğu Anadolu'da Güvenlik ve Huzur Sempozyumu, Bildiriler, 17-19 Aralık Elazığ, İzmir, Çağlayan A.Ş., 1999.s.346.

Bu tablo Türkiye'nin karşı karşıya bulunduğu tehlikenin boyutlarını ortaya koyması bakımından oldukça manidardır. OHAL uygulanan iller, mücavir kapsamındaki iller ve bu kapsamdan çıkartılan iller olarak toplam 13 ilde 1987-1998 yılları arasında 8.001 silahla saldırı ve çatışma olayları toplamda da 17.142 terör olayı meydana gelmiştir. Bu olaylarda kısmen yada tamamen tahrip edilen kamu ve özel kurum ve kuruluşlarına ait toplam 1826 bina, tesis ve araç-gereç (Bkz. Tablo 3.10), şehit olan 4.797 güvenlik görevlisi, hayatını kaybeden 4.342 vatandaşımız (Bkz. Tablo. 3.8), görevini ifa sırasında hayatını kaybeden nice zorluklarla yetiştirilen nitelikli kamu personeli, şu ana kadar kaybedilen 22 yıl ve maddi değer. İşte kısaca terörün şimdilik maliyeti.

Böyle bir ortamda bu bölgenin sosyo-ekonomik kalkınmayı başarmasını beklemek yaşananları görmemek yada iyi niyetle dile getirilen temenniden öteye gidemeyecektir.

Köklü tarihi ve kültürel geçmişi olan Diyarbakır'ın yıllardır süren terör ortamından olumsuz yönde en çok etkilenen illerin başında geldiği görülmektedir. Tablo 3.7'ye bakıldığında; 13 il içerisinde en çok terör olayına maruz kalan Şırnak'tan sonra ikinci il olduğu görülüyor. Bölgede ki toplam terör olaylarının %14.07'si, silahla saldırı ve çatışma olaylarının %14.43'ü sadece Diyarbakır'da işlenmiştir. İnsanlar üzerinde terör olgusunu en fazla hissettiren, korku ve panik havası meydana getiren, seyahat özgürlüğünü ortadan kaldıran yol keserek gasp olayının en fazla yaşandığı il Diyarbakır'dır ve bunun toplam içerisinde ki payı %15.82'dir. Yine Kanunsuz gösteri ve bildiri pankart asma gibi kamu düzeni bozucu olayların en çok yaşandığı il olarak Diyarbakır görülmektedir. Öyle ki kanunsuz gösteri ve yürüyüş eyleminin %39.51'i, yasadışı bildiri ve pankart asma olaylarının %37.76'sı gibi oranlarla karşılaşmaktayız.

Bu rakamlardan Diyarbakır'ın PKK Terör örgütü için ayrı bir yeri olduğu, bu ilde her türlü eylem açısından etkin olamaya çalıştığı, terör eylemleri açısından adeta merkez üssü olduğu sonucu çıkarılabilir. Kanunsuz gösteri ve yürüme eylemi açısından 13 ilde meydana gelen eylemlerin %39.51'nin sadece Diyarbakır'da gerçekleşmesi; demokratik hak talebi gibi istismar edilen konuların arkasında örgüt propagandasının yapılmasıyla Diyarbakır'daki PKK desteğinin önemli ölçüde fazla olduğu söylenebilir.

Diyarbakır terörün hedefi olmasıyla birlikte her alanda çok şeyler kaybetmiştir. Öncelikle 15 yıl boyunca OHAL uygulamasına maruz kalmıştır (1987-2002). Anayasal hakların önemli kısıtlamalara uğradığı bu yönetimle birlikte belki terörle mücadele alanında başarılar sağlandı ancak bunun sosyal- kültürel ve ekonomik olarak büyük maliyetleri oldu. Bu maliyetlerin hangi boyutlarda olduğu, daha az teröre maruz kalan illerin ulaştığı gelişmişlik düzeyleri ile kıyaslanarak açıklanabilir.

6.2. Terörle Mücadele Sırasında Verilen Kayıplar

Amaçladığı “Bağımsız Kürdistan” hedefine ulaşmak için yöntem olarak benimsediği silahlı propaganda faaliyetlerini 1984 yılının 15 Ağustos'unda Eruh ve Şemdinli ilçelerine yönelik düzenlediği baskın eylemleri ile başlatan PKK terör örgütü, bu tarihten sonra eylemlerini yaygınlaştırmaya başlamıştır.

Eylemlerinde temel olarak devleti, devletin güvenlik güçlerini hedef alan örgütü; bunun dışında bölge halkına gözdağı vermek ve zorunlu bir halk desteği sağlamak için bölgedeki her türlü sos-ekonomik ve kültürel faaliyeti engellemek amacıyla vatandaşlara, ekonomik tesislere, şantiyelere karşı eylemlere yönelmiştir.

Olağanüstü Hal Bölge Valiliği'nin kurulduğu 1987 ile Güneydoğu ve Doğu Anadolu Bölgelerinde PKK terörünün en yoğun yaşandığı tarih olan 1998 yılına kadar geçen sürede hayatını kaybeden insanımızın sayıları aşağıya çıkartılmıştır.³³

Tablo 3.8. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde (OHAL Bölgesinde) Meydana Gelen Olaylarda Güvenlik Kuvvetler ve Vatandaş Kaybı (19.07.1987-15.15.1998)

Güvenlik Kuvvetleri			Vatandaş		
TSK	Şehit	Yaralı		Ölü	Yaralı
Subay	207	494	Erkek	3.329	3.886
Astsubay	377	924	Kadın	512	773
Erbaş-Er	2.891	6.556	Çocuk	501	624
TOPLAM	3.475	7.974	TOPLAM	4.342	5.283
Polis	180	606			
Korucu	1.141	1.737			
TOPLAM	1.322	2.340			
G.TOPLAM	4.797	10.317			

Kaynak: Aydın ARSLAN, “Olağanüstü Hal Uygulaması ve Bu Çerçeve Yürütülen Terörle Mücadele Çalışmaları İle Bölgenin Bu günkü Mevcut Durumu”, Doğu Anadolu’da Güvenlik ve Huzur Sempozyumu, Bildiriler, 17-19 Aralık Elazığ, İzmir, Çağlayan A.Ş., 1999.s.342.

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere PKK Terör örgütünün Kürt halkının adına ve çıkarları için faaliyette bulunduğu iddiası tamamen yalandır. Bu öldürdüğü ve yaraladığı sivil vatandaşlarımızın sayısından anlaşılmaktadır.

³³ Aydın ARSLAN, “Olağanüstü Hal Uygulaması ve Bu Çerçeve Yürütülen Terörle Mücadele Çalışmaları İle Bölgenin Bu günkü Mevcut Durumu”, s.341

Tablo 3.9. Bölücü Örgüt Mensuplarının (OHAL Bölgesinde) Eylemleri Sonucu Ölen ve Yaralanan Kamu Görevlileri (01.01.1984-15.12.1998)

Meslek Grubu	Ölü	Yaralı
Savcı	2	-
Hakim	1	-
Kaymakam	1	2
Öğretmen	94	27
İmam	32	7
Müftü	1	1
Öğretim Görevlisi	1	-
Mühendis	5	1
Hemşire	1	2
Belediye Başkanı	7	3
Gardiyan	4	-
Muhtar	78	11
Doktor	1	-
Memur-İşçi	59	43
TOPLAM	287	97

Kaynak: Aydın ARSLAN, “Olağanüstü Hal Uygulaması ve Bu Çerçeve de Yürütülen Terörle Mücadele Çalışmaları İle Bölgenin Bu günkü Mevcut Durumu”, Doğu Anadolu’da Güvenlik ve Huzur Sempozyumu, Bildiriler, 17-19 Aralık Elazığ, İzmir, Çağlayan A.Ş., 1999.s.342.

Nice zorluklarla yetişen ve bölgedeki Kürt halkına hizmet için orada bulunan bu vasıflı insanlar, amacı iyi, güzel ve faydalı olan her şeye saldırı olan terörün kurbanı olmuşlardır. Bu gün eğer ülkenin bir bölgesinde görev yapmak istemeyen doktor, öğretmen, mühendis varsa ve bu yüzden bu bölgelerde yaşayan insanlar yeterince eğitim, sağlık ve diğer alanlarda hizmet alamıyor ve geri kalmışlık bir alinyazısı gibi algılanıyorsa bunun sebebini terörde aramak gerekir.

Tabii ki geri kalmışlığın tek sebebi terör değildir. Kaldı ki terörün sebeplerinden biride geri kalmışlıktır. Biri diğerinin nedeni gibi görünen kısır döngü içerisinde zaman kaybetmenin de bir anlamı yoktur.

Terörle mücadele yöntemleri belirlenirken çok hassas olmak gerekir. Demokrasiye ve insan haklarına zararlı olabilecek yöntemlerden mümkün olduğunca uzak durulmalıdır.

Terör şiddet ortamını sever, meşru güçlerin sert tedbirler almasını ister. İşte bu ortamda bunalan halk teröre destek verebilir ve propagandaya açık hale gelir. OHAL Bölgesinde 1987-1998 yılları arasında terör eylemlerine hedef olan kamu ve

Özel sektöre ait bina, tesis, araç ve gereçlerin yıllar itibariyle icmali aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 3.10. Terör Olaylarında (OHAL Bölgesinde) Kısmen veya Tamamen Tahrip Olan Kamu ve Özel Bina, Tesis ve Araçları (19.07.1987-15.12.1998)

THRP. EDLN.	YILLAR												TOP.
	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	
Okul	7	19	55	5	4	15	90	26	1	-	4	-	226
Köprü	1	-	-	1	1	4	5	12	-	-	1	1	26
S.Ocağı	-	1	1	-	1	3	3	3	-	-	-	-	12
Kamu Araç ve İş Mak.	7	11	16	12	36	103	131	58	14	35	35	16	480
Tren Vagonu	-	-	1	-	3	49	16	2	2	-	11	-	84
Karakol	1	-	1	-	4	23	31	11	-	12	5	1	89
Özel Şirket Araç ve İş Mak.	6	4	9	9	13	108	209	155	12	15	59	12	618
PTT-TEK-Cami	4	-	5	2	10	50	33	106	32	17	37	4	291
TOP.	26	35	85	29	72	345	518	373	61	79	152	34	1826

Kaynak: Aydın ARSLAN, “Olağanüstü Hal Uygulaması ve Bu Çerçevde Yürütülen Terörle Mücadele Çalışmaları İle Bölgenin Bu günkü Mevcut Durumu”, Doğu Anadolu’da Güvenlik ve Huzur Sempozyumu, Bildiriler, 17-19 Aralık Elazığ, İzmir, Çağlayan A.Ş., 1999.s.343.

Güneydoğu Anadolu Bölgesinde özellikle PKK Terörünün şiddetini artırmasıyla birlikte, güvenlik güçlerimiz de kendini günün şartlarına göre yenileyerek, modern silah ve teçhizatla bu tehlikeyi önlemeye çalışmış ve büyük başarılar elde etmiştir.

Nitekim OHAL Bölge Valiliğinin kurulduğu 19 Temmuz 1987 tarihinden 15 Aralık 1998 tarihine kadar 21.775’i ölü, 2.680’i sağ, 2.216’sı yaralı ve 591’i teslim olan olmak üzere 27.262 terör örgütü üyesi etkisiz hale getirilmiş, 77.481 terör örgütüne yardım ve yataklık yapan işbirlikçi yakanmış, bunlardan 22.578’i tutuklanmıştır. 1998 yılına gelindiğinde terör örgütünün silahlı eylemlerinde alınan tedbirler ve etkin mücadele sayesinde büyük düşüşler yaşanmıştır. 1998 yılında meydana gelen terör olaylarında 1994 yılına göre %70, 1995 yılına %55, 1996 yılına göre %45, 1997 yılına göre %38 azalma olduğu görülmüştür.³⁴

³⁴ Aydın ARSLAN, “Olağanüstü Hal Uygulaması ve Bu Çerçevde Yürütülen Terörle Mücadele Çalışmaları İle Bölgenin Bu günkü Mevcut Durumu”, s. 345.

7. TERÖR KISKACINDAKİ DİYARBAKIR VE SOSYO-EKONOMİK GELİŞMİŞ GAZİANTEP: BİR KARŞILAŞTIRMA

Diyarbakır'ın uzun yıllar PKK terörünün baskısı altında kalması, bu ilimize sosyo-ekonomik anlamda büyük maliyetlere neden olmuştur. Bu sonuçları görebilmenin en bildik yolu belki de kıyaslama yöntemidir.

Güneydoğu Anadolu bölgesinde birbirine yakın coğrafi ve demografik özelliklere sahip olmasına rağmen Gaziantep'in bugün ulaştığı gelişmişlik düzeyi Diyarbakır'ın içinde bulunduğu durumu daha iyi açıklamaktadır.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin batı ucunda yer alan Gaziantep her bakımdan bölgenin en fazla kalkınmış kentidir. Güneydoğu Anadolu Projesi'nin fiili merkezi ve dünyaya açılan kapısı konumunda bulunan Gaziantep' deki büyük sanayi işyerleri sayısı Türkiye toplamının %4'ünü, küçük sanayi işyerleri sayısı ise %6'sını meydana getirmektedir. Bu yapısı ile faal nüfusunun %28.72'sinin imalat sanayi kollarında çalıştığı görülmektedir.³⁵

7.1. Demografik Özellikler

Gaziantep 2000 yılı sayımlarına göre 1.285.249 kişilik nüfusu ile Türkiye'nin 11. kalabalık ilidir. Diyarbakır ise 1.362.708 kişilik nüfusu ile Türkiye'nin 10. kalabalık ilidir.³⁶

³⁵ Gaziantep Ticaret Odası, **2005 Rakamlarla Gaziantep**, s.10.

³⁶ DPT, **İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması**, Yayın No DPT: 2671, Mayıs 2003, s.264-270.

Tablo 3.11. Diyarbakır ve Gaziantep illerinin Karşılaştırmalı Demografik Özellikleri (2000)

	Değişken	Yıl	Birim	Türkiye	D.Bakır	Sıra	G.Antep	Sıra
1	Toplam Nüfus	2000	Kişi	67.803.927	1.362.708	10	1.285.249	11
2	Şehirleşme Oranı	2000	Yüzde	64.90	60.00	19	78.52	5
3	Y.Ort Nüf. Artış Hızı	1990/ 2000	Binde	18.28	21.73	18	24.05	12
4	Nüfus Yoğunluğu	2000	Kişi/ Km ²	88	90.50	23	188.48	8
5	Doğurganlık Hızı	2000	Çocuk sayısı	2.53	4.51	10	3.83	13
6	Ortalama Hane Halkı Büyüklüğü	2000	Kişi	4.50	6.76	11	5.23	27

Kaynak: DPT, İller ve Bölgeler İtibariyle GSYİH daki Gelişmeler (1987-2000), Ankara, 2003, s.264-270.

Yukarıdaki tablo incelendiğinde Diyarbakır ile Gaziantep'in toplam nüfusları birbirlerine yakın olmakla birlikte şehirleşme oranları açısından büyük bir fark vardır. Diyarbakır Türkiye ortalamasının altında ve 19. sırada yer alırken Gaziantep 5. sırada yer almaktadır. Gaziantep yıllık ortalama nüfus artışı hızında Diyarbakır'dan daha yüksektir. Ancak doğurganlık hızı ve ortalama hane halkı büyüklüğünde daha düşüktür. Bunun sebebi olarak da aldığı göçün fazlalığı gösterilebilir. Diğer şehirlerde yaşayan insanlar gerek terörden uzaklaşma gerekse iş bulma ümidiyle sanayisi hızla gelişen Gaziantep'e göç etmeyi tercih etmektedirler.

Türkiye İstatistik Kurumunun 2000 yılı verilerine göre Diyarbakır ilinin aldığı göç sayısı 62.996, verdiği göç sayısı 111.060'dır. Net göç hızı ise -%40,7'dür. Gaziantep'in ise aldığı göç sayısı 68.550 verdiği göç sayısı 65.051'dir. Net göç hızı ise %3.13'dür. Türkiye'de 1975-2000 yılları arasında net göç hızına göre iller arasındaki sıralamada aşağıdaki tabloda (Tablo 3.12) görülmektedir.

Tablo 3.12. İllerin 1995-2000 Dönemi Net Göç Hızına Göre Sıralanışı

Sr.	İl	1975-1980		1980-1985		1985-1990		1995-2000	
		Net Göç	Net Göç Hızı %	Net Göç	Net Göç Hızı %	Net Göç	Net Göç Hızı %	Net Göç	Net Göç Hızı %
1	Tekirdağ	4.849	16,5	3.438	10,3	17.907	46,7	51.335	96,8
2	Muğla	1.659	4,3	3.058	7,0	15.998	32,9	42.921	70,2
3	Antalya	17.147	26,5	25.339	32,8	82.737	89,7	90.457	64,3
4	Bilecik	-394	-3,0	1.095	7,9	3.009	19,6	10.105	57,9
5	İstanbul	288.653	73,4	297.598	60,5	656.677	107,6	407.448	46,1
6	Bursa	58.720	61,0	47.434	41,1	83.641	61,6	83325	45,1
7	İzmir	119.896	73,7	82.173	41,9	146.208	63,8	120.375	39,9
10	Ankara	49.499	20,6	36.631	13,0	69.511	24,9	90.884	25,6
21	G.Antep	-1.256	-1,8	-4.256	-5,2	-481	-0,5	3.499	3,1
41	Afyon	-13.379	-25,4	-15.855	-26,5	-25.779	-37,7	-16.616	-22,5
53	Tunceli	-13.318	-93,7	-17.797	-124	-20.332	-154	-3.123	-36,7
56	D.Bakır	-15.795	-24,2	-12.550	-16,1	-32.212	-34,8	-48.064	-40,7
73	Kars	-70.872	-113	-50.426	-77,9	-105.025	-164	-18.331	-61,1
79	Sinop	-7.944	-32,6	-9.777	-38,4	-22.569	-88,7	-16.387	-75,7

Kaynak: http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=187 (29.05.06)

Göç olayı sosyal bir olgudur. Hiçbir zaman tek bir sebebe bağlanamaz. Ancak terör önemli bir nedendir. Tablodan da görüleceği gibi 1985-2000 yılları arasında Diyarbakır'dan başka illere olan göç sayısında dikkat çekici ve artan oranda bir eğilim yaşanmıştır. Gaziantep'de ise bu trend ilin gelişmesine de bağlı olarak tersine yaşanmıştır.

Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun kırsal kesiminden Türkiye'nin Batı bölgelerine ya da bölgenin büyük merkezlerine göç hareketinde artış, özellikle PKK terörüyle paralellik göstermektedir. 1983 yılından önce %7 olan terörden kaynaklanan göç olayı 1983-1990 yılları arasında %64.5'e; 1991 'de %83.8'e; 1992'de %81.4'e; 1993'de %83.4'e çıkmaktadır. 1994 yılından itibaren güvenlik güçlerinin etkisiyle terörle ilgili göç olayları %62.7'ye; 1995 yılında %51.2'ye; 1996 yılında %41.6'ya; 1997 yılında %28'e düşmüştür. Ayrıca 1994'ten itibaren bölgedeki göç olayı yavaşlamıştır. Bu sonuçta güvenliğin bir ölçüde sağlanması etkili olduğu gibi göç potansiyeline sahip nüfusun azalması da etkili olmuş olabilir.³⁷

³⁷ http://insanbilimleri.com/en/makaleler/sosyoloji/dogu_ve_guneydogu_anadoluda.htm (31.05.06)

7.2. Diyarbakır ve Gaziantep İllerinin Sosyo-Ekonomik Göstergeleri :

7.2.1.İşsizlik ve İstihdam

Az gelişmiş yerlerin en büyük sorunlarından birisi işsizliktir. Bu gün çoğu ülkede istihdam yapısı ve işsizliğin boyutu, ülkedeki ekonomik gelişme ve sosyal kalkınma düzeyinin önemli bir göstergesi olmaktadır. Ulusal gelirdeki artış, daha fazla insana üretken istihdam sağladığı ölçüde anlam kazanmaktadır.

Bu gün Diyarbakır'ın da en önemli sorunlarından birisi işsizliktir. Her ne kadar Diyarbakır en çok göç veren illerin başında gelse de, kırsal kesimden kente yoğun göçler yaşanmaktadır. Plansız ve hazırlıksız olarak yaşanan göçler ildeki işsizlik oranlarını artırmaktadır. Diyarbakır'ın Gaziantep ile karşılaştırmalı istihdam verileri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir (Tablo 3.13).

Tablo 3.13. Türkiye geneli, Diyarbakır ve Gaziantep İllerinin Karşılaştırmalı İstihdam Göstergeleri (2000)

	Değişken	Yıl	Birim	Türkiye	D.Bakır	Sıra	G.Antep	Sıra
1	Tarım işkolunda çalışanların Toplam istihdama oranı	2000	Yüzde	48,38	63,86	35	39,13	73
2	Sanayi işkolunda çalışanların Toplam istihdama oranı	2000	Yüzde	13,35	3,82	63	21,28	4
3	Ticaret işkolunda çalışanların toplam istihdama oranı	2000	Yüzde	9,67	5,76	44	11,43	8
4	Mali Kurumlar işkolunda çalışanların Toplam istihdama oranı	2000	Yüzde	3,11	1,16	55	2,14	14
5	Ücretli çalışanların Toplam istihdama oranı	2000	Yüzde	43,52	32,21	41	49,35	11
6	Ücretli çalışan kadınların Toplam istihdama oranı	2000	Yüzde	8,81	4,45	38	5,56	27
7	İşverenlerin Toplam istihdama oranı	2000	Yüzde	2,61	1,30	50	3,33	5

Kaynak: DPT, İller ve Bölgeler İtibariyle GSYİH daki Gelişmeler (1987-2000), Ankara, 2003, s.264-270.

Diyarbakır'da mevcut istihdam genel olarak tarım ve ücretli çalışanlardan oluşmaktadır. Tarımdaki istihdam Türkiye ortalamasının üzerinde ancak ücretli istihdam konusunda gerisindedir. Sanayi işkolunda ise durum oldukça kötüdür. Sadece toplam istihdamın %3,82'si kadar çalışan bu işkolunda istihdam edilmiştir ve Türkiye sıralamasına göre 55. sıradadır. Gaziantep ise tam bir sanayi şehridir. Bu alandaki istihdamla Türkiye'de 4. sırada yer almaktadır. İşverenlerin toplam istihdama olan oranına bakıldığında Gaziantep'de müteşebbis sınıfın oldukça yüksek oranda olduğu söylenebilir. Hem Türkiye ortalamasına hem de Diyarbakır' a göre çok yüksek bir rakam tutturulmuş ve 5. sırada yer almaktadır.

Diyarbakır il merkezindeki işsizlik oranı 2000 yılı verilerine göre %18,63'dür. Oysa Gaziantep merkezinde bu oran %13,50'dir.³⁸

Diyarbakır Belediye Başkanı Osman Baydemir'in Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın 12 Ağustos 2005 tarihinde Diyarbakır gezisi sırasında verdiği sunumda ilin içinde bulunduğu ekonomik ve sosyal durumu ortaya koymaktadır. Bu sunumda aynen şu bilgiler yer almaktadır,³⁹

"[...] Diyarbakır kenti uzun bir ihmal edilmişlik ve yakın dönemde yaşadığı olağanüstü koşullar nedeniyle diğer kentlere nazaran çok daha olumsuz koşullarla karşı karşıyadır. Çatışmalı durum nedeniyle kırsal kesimden kente yaşanan yoğun göç istihdam, yoksulluk, kentsel bütünleşme, çarpık kentleşme ve kentsel hizmetlerin sağlanması gibi alanlardaki sorunları son derece ağırlaştırmıştır.... Özellikle son yirmi yıl içinde yaşanan şiddetli çatışmalar neticesinde kente göç eden nüfusun nitelsiz emek gücünden oluşması hâlihazırda işsizlik ve istihdam sorunlarıyla karşı karşıya olan kentte sorunların katmerleşmesine yol açmıştır.

İstihdam açısından, tarımsal üretim il düzeyindeki en önemli sektör olma özelliğini korurken, imalat sanayi bölgenin diğer büyük kentleriyle karşılaştırıldığında sürükleyici bir sektör olma özelliğine sahip değildir. GAP Bölgesi'ndeki üç büyük ilin bölgenin imalat sanayindeki oranları Gaziantep % 57.86; Şanlıurfa %14.26 ve Diyarbakır %12.22'dir. Ekonomik gelişmişlik düzeyini göstermesi açısından GSYİH içindeki payı önemli bir gösterge olarak alınırsa, GSYİH ülke ortalaması 1,837 YTL iken, Diyarbakır için bu ortalama 1,056 YTL'ye düşmektedir.

³⁸ DPT, **İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (2004)**, Nisan -2004, s.160,167.

³⁹ <http://www.diyarbakir-bld.gov.tr/basin.aspx?ID=19> (03.06.06)

Son yirmi yılda yaşanan çatışma ortamı kamu ve özel sektör yatırımlarının da çok büyük oranda durmasına sebebiyet vererek mevcut sorunların çözümünü neredeyse imkânsız kılmıştır. Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi olarak bölgeye ve ilimize yatırımcıları çekmek için geçtiğimiz birkaç yıl içinde yatırımcılarla ilişkiler geliştirilmiş, ancak yatırımcılar bölgedeki istikrarsızlık yüzünden isteksiz ve çekingen davranmışlardır. Diyarbakır'ın sorunlarına yanıt olabilecek nitelikte bir yatırım yaratmanın iki temel şartının olduğu anlaşılmaktadır. Bunlardan birincisi, Diyarbakır ve bölgenin başta ulaşım ve altyapı olmak üzere güçlendirilmesi, ikincisi ise bölgenin yatırımcılara da güven verecek bir istikrar ve güven ortamına kavuşturulmasıdır”.

Dönemin Diyarbakır Valisi M.Doğan Hatipoğlu ilden bahsederken en büyük sorunların; sanayi ve alt yapı sorunları, nüfus patlaması, konut ihtiyacı, işsizlik ve güvenlik sorunları olarak sıralamıştır.⁴⁰

Yine Dönemin Van Valisi Mahmut Yılbaş, terörün Van ilindeki etkilerini şu cümlelerle anlatmıştır;⁴¹

“Van insanımızın olaylar karşısında yaşam umutları zayıflamış, yakınları ile olan ilişkilerinde güvensizlik, korku başlamış, adeta sindirilmiştir. Sık sık kepenk kapama eylemleri yapılır, korku panik havası estirilir. Bu bağli olarak düğün törenlerinde örgüte ait sözde bayraklar açılır, propaganda mahiyetinde konuşmalar yapılır, şehrin kontrolü örgütün hakimiyetindeymiş gibi görünüm dergilenirdi.

Milli bayramların kutlanmasında sıkıntılar yaşanır, bayramlar artık çok az sayıda öğrencinin katıldığı, bayramlara katılmanın engellendiği, Türk bayrağını taşımanın cesaret istediği, toplum içinde milli duygulardan söz etmenin karşılığının yaşamın sona ereceği anlamına geldiği bir ortam.

Hayvancılık, terör sonucu bitmeye başlarken, hayvancılığa dayalı tesisler kapanmıştır. Kapanan tesislerde çalışan yüzlerce insanımız işsiz kalmış, ekmek bulamaz duruma düşmüştür.

Bu durumda, bu olumsuzluklar içerisinde tesisler ve fabrikalar ekonomiye güç katma yerine zarar vermeye başlamışlardı. Çalışan işçiler çıkarılmış, banka kredileri, faizleri ile birlikte katlanarak büyümüş, vergi borçları ödenememiş,

⁴⁰ M. Doğan HATIPOĞLU, “Diyarbakır iline Genel Bir Bakış”, **Yeni Türkiye Dergisi** (Yönetimde Yaniden Yapılanma Özel Sayısı), Ankara, Mayıs-Haziran 1995, Yıl; 1, Sayı; 4, s. 511.

⁴¹ Mahmut YILBAŞ, “Doğu Anadolu Kalkınmasında ve Terörle Mücadelede Van Örneği”, **Yeni Türkiye Dergisi** (Yönetimde Yaniden Yapılanma Özel Sayısı), Ankara, Mayıs-Haziran 1995, Yıl; 1, Sayı; 4, s. 516.

elektrik, su borçları birikmiş tesislerin Van'lı kurucuları ve ortak sermayeleri ile birlikte Van'ı terk ederek metropollere göç etmişler, nihayet tesisler fabrikalarda yıpranmaya başlamıştır.

Öğrenciler ve öğretmenler üzerinde esen bu olumsuz koku havası eğitim sistemini ve başarı düzeyini etkilemiş, öğretmenler öğrenciden korkar, veli okuldan, öğrenci yaşamından korkar duruma gelmiştir[...]"

Yukarıda ortaya konan manzara aslında tüm Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde farklı şiddetlerde de olsa görülmüştür. Bu olumsuzluklar sadece birkaç kalemde sıralanabilenlerdir.

7.2.2. Diyarbakır İlinin Karşılaştırmalı Diğer Sosyo-Ekonomik Göstergeleri

İllerin gelişmişlik düzeylerini gösteren sanayi ve diğer parametrelerdeki değişkenlerdeki Diyarbakır ve Gaziantep için oluşan rakamsal değerler aşağıdaki tablolarda gösterilmiştir. Gelişmenin motoru durumundaki sanayi sektörü Gaziantep'de Diyarbakır'a oranla çok büyük ölçekte dir (Bkz Tablo 3.14). Yine bu tabloya göre bu alanda istihdam edilen çalışan sayısı da Gaziantep'de Diyarbakır'a oranla yaklaşık 15 katdır.

Tablo 3.14. Diyarbakır İlinin Gaziantep ve Türkiye Ortalaması ile Karşılaştırmalı Sanayi Verileri (2000)

	Değişken	Yıl	Birim	Türkiye	D.Bakır	Sıra	G.Antep	Sıra
1	Organize sanayi ve bölgesi parsel sayısı	2000	Parsel	28.726	280	19	757	6
2	Küçük sanayi sitesi işyeri sayısı	2000	Adet	81.302	1.163	26	3.758	3
3	İmalat sanayi işyeri sayısı	2000	Adet	11.118	33	41	259	9
4	İmalat sanayi yıllık çalışanlar ortalama sayısı	2000	Kişi	1.130.488	1.745	54	24.980	10
5	İmalat sanayi kurulu güç kapasite miktarı	2000	Beygir gücü	13.478.078	20.987	57	277.077	12
6	Fert başına imalat sanayi elektrik tüketimi	2000	Kws	550	35	65	786	16
7	Fert başına imalat sanayi katma değeri	2000	Mily. TL	350	17	66	282	20

Kaynak: DPT, İller ve Bölgeler İtibariyle GSYİH daki Gelişmeler (1987-2000), Ankara, 2003, s.264-270.

Sanayi verileri açısından Gaziantep'in Diyarbakır'dan ne kadar önde olduğu yukarıdaki tablodan açıkça görülmektedir. Küçük sanayi sitesi işyeri sayısı bakımından Diyarbakır'ın iki mislinden fazla işyerine sahipken, imalat sanayi işyeri açısından bu oran 8-9 kata kadar çıkmaktadır.

Mahmut Yılbaş'ın, terörün toplumsal ve iktisadi hayatı ne denli olumsuz etkilediği hakkında Van örneğinde söylediklerinin doğruluğu bir kez de Diyarbakır ve Gaziantep örneklerinde görülmektedir.

Tablo 3.15. Diyarbakır İlinin Gaziantep ve Türkiye Ortalaması ile Karşılaştırmalı Mali Göstergeleri (2000)

	Değişken	Yıl	Birim	Türkiye	D.Bakır	Sıra	G.Antep	Sıra
1	GSYİH içinde payı	2000	Yüzde	100,00	1.15	21	1,36	16
2	Fert başına düşen GSYİH	2000	Milyn. TL	1.837	1.056	55	1.318	41
3	Banka Şube sayısı	2000	Adet	7.786	61	25	88	19
4	Fert başına düşen banka mevduatı	2000	Milyn. TL.	939	104	69	268	46
5	Toplam banka mevduatı içindeki payı	2000	Yüzde	100,00	0,22	39	0,54	21
6	Toplam banka kredileri içindeki payı	2000	Yüzde	100,00	0,26	36	0,92	11
7	Fert başına belediye giderleri	2000	Milyn. TL.	82	71	22	46	52
8	Fert başına genel bütçe gelirleri	2000	Milyn. TL.	464	52	63	118	30
9	Fert başına gelir ve kurumlar vergisi miktarı	2000	Milyn. TL	165	30	60	49	42
10	Fert başına ihracat miktarı	1995 - 2000	ABD Doları	2.249	18	54	1.266	15
11	Fert başına İthalat miktarı	1995 - 2000	ABD Doları	3.967	26	55	751	24

Kaynak: DPT, İller ve Bölgeler İtibariyle GSYİH daki Gelişmeler (1987-2000), Ankara, 2003, s.264-270.

Yukarıdaki tabloda Diyarbakır ilinin özellikle terör, şiddet ve olağanüstü yönetim ortamı nedeniyle gelişemeyen iktisadi hayatın sonucu olarak ortaya çıkan mali göstergeler görülmektedir. Bu göstergelere bakıldığında Diyarbakır'ın mali göstergelerinin Türkiye ortalamasının ve Gaziantep'in çok gerisinde olduğu hemen görülüyor. Sanayi gelişemediğinden bunun doğal bir sonucu olarak ihracat da yok

denecek kadar az, kişi başına sadece 18 dolar olan yıllık ihracat rakamı ile 81 il içerisinde 54. sırada yer alırken, Gaziantep için bu rakamlar 1.266 dolar ile 15. sıradır. İthalatta da durum farklı değildir.

Tablo 3.16. Diyarbakır İlinin Gaziantep ve Türkiye Ortalaması ile Karşılaştırmalı Eğitim Göstergeleri (2000)

	Değişken	Yıl	Birim	Türkiye	D.Bakır	Sıra	G.Antep	Sıra
1	Okur yazar nüfus oranı	2000	Yüzde	87,30	69,57	75	83,78	56
2	Okur yazar kadın nüfusunun toplam kadın nüfusuna oranı	2000	Yüzde	80,62	55,37	74	74,98	58
3	Üniversite bitirenlerin Okul bitirenlere oranı	2000	Yüzde	8,42	5,60	50	5,21	59
4	İlköğretim okullaşma oranı	2000 - 2001	Yüzde	98,1	90,93	49	104,56	22
5	Liseler okullaşma oranı	2000 - 2001	Yüzde	36,92	31,55	49	35,47	38
6	Meslek liseleri okullaşma oranı	2000 - 2001	Yüzde	20,49	3,30	81	11,21	63

Kaynak: DPT, İller ve Bölgeler İtibariyle GSYİH daki Gelişmeler (1987-2000), Ankara, 2003, s.264-270.

Her türlü gelişme ve aydınlanmanın eğitimden geçtiği herkes tarafından kabul edilmektedir. Diyarbakır bu alanda gerçekten kötü durumdadır. Yukarıdaki tabloya göre okur-yazar nüfusun oranı 2000 yılı itibariyle %69,57 ile iller arasında 75. sıradadır. Meslek liseleri okullaşma oranı sıralamasında Türkiye’ de sonuncu il konumundadır.

Tablo 3.17. Diyarbakır İlinin Gaziantep ve Türkiye Ortalaması ile Karşılaştırmalı Sağlık Göstergeleri (2000)

	Değişken	Yıl	Birim	Türkiye	D.Bakır	Sıra	G.Antep	Sıra
1	Bebek ölüm oranı	2000	Binde	43,00	57,00	8	44,00	31
2	On bin kişiye düşen hekim sayısı	2000	Kişi	13	7	55	8	48
3	On bin kişiye düşen diş hekimi sayısı	2000	Kişi	2	0	72	1	38
4	On bin kişiye düşen eczane sayısı	2000	Adet	3	2	51	3	23
5	On bin kişiye düşen hastane yatağı sayısı	2000	Adet	23	21	27	20	32

Kaynak: DPT, İller ve Bölgeler İtibariyle GSYİH daki Gelişmeler (1987-2000), Ankara, 2003, s.264-270.

Gelişme kavramı ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel yapılarıdaki ilerleme gibi bir çok veriyi içerdiğinden, gelişmenin ölçülebilmesi için yapılacak gelişmeyi oluşturan bu değişkenlerin mümkün olduğu kadar çok boyutunun hesaba katılması gerekmektedir. DPT araştırmalarında ve istatistiklerinde de yer alan gelişmişlik göstergelerinden olan sağlık ve eğitim göstergeleri o yerin iktisadi gelişmişliğine bağlı olarak sosyal ve toplumsal olarak da gelişmişliğini ortaya koymaktadır. Bu gün bebek ölümlerinin en fazla görüldüğü ülkeler dünyanın geri kalmış ülkeleridir. Bilindiği gibi bu gün Doğu ve Güneydoğu illerimizde büyük oranlarda sağlık personeline ihtiyaç duyulmaktadır. Ancak hükümetlerin tüm çabalarına ve özendirici tedbirlerine karşın sağlık personelinin bu bölgelere gitmedeki isteksizliği görülmekte ve bu alandaki ihtiyaç her geçen gün artmaktadır. Bu isteksizliğin elbette bir çok haklı nedenleri olabilir ancak can güvenliği konusundaki tedirginlik ve terör tehdidi en başta gelse gerek.

Hekim sayısı bakımından Diyarbakır'ın istatistiği çok kötü durumdadır. Yani Türkiye ortalamasının yarısı kadardır (Bkz. Tablo 3.17).

Eğitim de gelişmişliğin önemli bir göstergesidir. Maalesef Diyarbakır'ın bu alandaki karnesi de kötüdür. Okur yazar oranlarından tutunda okullaşma oranlarına kadar kötü bir istatistiğe sahiptir (Bkz. Tablo 3.16).

Tablo 3.18. Diyarbakır İlinin Gaziantep ve Türkiye Ortalaması ile Karşılaştırmalı Diğer Göstergeleri (2000)

	Değişken	Yıl	Birim	Türkiye	D.Bakır	Sıra	G.Antep	Sıra
1	On bin kişiye düşen özel otomobil sayısı	2000	Adet	652	123	70	455	39
2	On bin kişiye düşen motorlu kara taşıtı sayısı	2000	Adet	1.056	242	73	1.036	28
3	Fert başına elektrik tüketim miktarı	2000	Kws	1	1	64	2	17
4	Fert başına Telefon Kontör Değeri	2000	Adet	1.852	781	68	1.336	33
5	Yeşil kartlı kişi oranı	2000	Yüzde	15	23	30	14	53

Kaynak: DPT, İller ve Bölgeler İtibariyle GSYİH daki Gelişmeler (1987-2000), Ankara, 2003, s.264-270.

Bütün bu istatistiklere bakarak yıllarca terör, şiddet ve olağanüstü hal yönetimi altında yaşamak zorunda kalan Diyarbakır'ın eğer bu tehditler olmasaydı, gelişmişliğinin hangi seviyede olacağı konusunda bizlere tabii ki bir fikir vermez. Ancak insanların sosyal ve iktisadi hayatlarını düzenlerken güvenlik olgusunun önemini kimse küçümseyemez.

Terör öyle bir tehlike ki her şeyi ama her şeyi olumsuz etkiler. Bu olumsuzlukların boyutlarına bakarak bunlar sadece terörün meydana getirdiği neticelerdir denemez elbette. Ancak tarihi ve coğrafi bütün uygun şartlara sahip olan Diyarbakır'ın geri kalmışlığının en önemli sebebi, terör özellikle etnik kimliği bulunan bölücü PKK Terörüdür.

SONUÇ

Yakın zamanda bir çok terör dalgalarına maruz kalan Türkiye, bu tehditle mücadelesi sırasında ekonomik, sosyal, siyasi, kültürel ve uluslararası alanda fazlaca bedel ödemesinin yanında önemli tecrübeler de edinmiştir. Bu mücadelenin gereği olarak güvenlik güçleri günün şartları doğrultusunda modernize edilerek bulunduğu coğrafyada dostlara güven, düşmanlara da gözdağı verecek duruma gelmiştir. Terörle mücadelede önemli başarılar elde edilmiş ve bu tehdit marjinal seviyeye çekilme yolunda önemli başarılar sağlanmıştır.

Terörle mücadelede sadece askeri yöntemler yeterli değildir. Bu mücadelenin sosyal, psikolojik ve ekonomik boyutları da vardır. Askeri yöntemlerle elde edilen başarılar sayılan diğer yöntemlerle de desteklenmezse elde edilen başarılarda zamanla yitirilecek ve anlamını kaybedecektir. Eğer bataklık kurutulmazsa yok edilen sineklerin yerine başkaları gelecek ve tekrar başa dönecektir.

Terörizm, günümüzde küresel bir boyutta kazandığından sadece faaliyette bulunduğu ülkede değil başka ülkelerinde ekonomik dengelerini bozan, yönetimlerini istikrarsızlaştıran, ekonomik, sosyal ve kültürel hayatlarını olumsuz yönde etkileyen önemli bir sorundur. Bu nedenle bu sorunu sadece güvenlik boyutu ile ele almak yanlış olacaktır. Terörü besleyen en önemli kaynak geri kalmışlıktır. Ekonomik ve sosyal imkanlardan eşit bir şekilde yararlanamayan yerlerde bu tehdit adeta neşvü nema bulmaktadır. Böyle bir durumda örgüt, propaganda faaliyetlerini bu alanda yoğunlaştıracaktır.

Terörle mücadelede en etkili yöntem geri kalmış yörelerin kalkındırılması için politikalar geliştirmek v etkin bir şekilde de uygulamaktır.

Diyarbakır örneğinde görüldüğü gibi terörün faaliyette bulunduğu yerlerde sosyal ve ekonomik bir çok olumsuz tablo orya çıkmaktadır. Güvenlik endişeleri ile insanlar plan ve program yapamadan daha güvenli gördükleri yerlere evini, toprağını, hatıralarını bırakarak göç etmekte ve gittikleri yerlerde de bir çok sorunla karşılaşmakta hatta o yerlere yeni sorunlar götürmektedirler.

Bu bölgedeki göç nedenleri olarak, güvenlik güçlerinin ve PKK'nın köy boşaltmaları, can güvenliğinin kalmaması, uygulanan gıda ambargosu, yayla yasağı, tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin durma noktasına gelmesi sonucu ekonomik çöküntü, süren çatışmanın yarattığı psikolojik baskılar sayılabilir.

Doğu ve Güneydoğu bölgesindeki göçten resmi rakamlara göre 378 000 kişi, sivil toplum örgütlerine göre ise 1.5-ile 3 milyon arasında bir nüfus etkilenmiştir. PKK'nın kırsal alanda barınma ve lojistik kaynaklarını kurutma gerekçesi ile 1990'ların başında köy koruculuğunu kabul etmeyen köylerin boşaltılması yöntemlerine de yasal yetki çerçevesinde zaman zaman başvurulmuştur.

Güven ve huzur ortamının tam olarak sağlanamadığı yerlerde ekonomik yatırımlar durma noktasına gelmekte yerli ve yabancı yatırımcılar yeni iş alanları açmaktan kaçınmakta hatta daha önceden yatırım yapanlar varsa onlarda bu faaliyetlerine son vermektedirler. Dolayısı ile iktisadi hayat durma noktasına gelmektedir.

PKK, yıllardır kırsal alanda gerçekleştirdiği silahlı eylemler ve güvenlik güçlerinin yine kırsal alanda gerçekleştirdiği operasyonlar nedeniyle sadece Diyarbakır değil tüm bölgede önemli bir geçim kaynağı olan hayvancılık sektörü önemli ölçüde olumsuz etkilemiş ve bu sektörde istihdam oluşturulamadığı içinde işsizlik her geçen gün artmıştır.

Terör sadece kendi varlığı ile olumsuz etkiler doğurmaz. Bu tehditle mücadele eden meşru otorite de zaman zaman şiddet ortamını artırarak ve mücadele adına aldığı olağanüstü tedbirler de insanların yaşamlarını olumsuz etkiler. Diyarbakır 1987 yılından 2002 yılına kadar kesintisiz olağanüstü hal yönetimi altında kalmış ve bu yönetim şeklinin doğurduğu olağanüstü durumla yaşamak zorunda kalmıştır.

KAYNAKÇA**KİTAP KAYNAKLARI**

- AÇBA, Sait, **Osmanlı Devleti'nin Dış Borçlanması**, Ankara, Vadi Yayınları, 2004.
- ADDA, Jacques, çev. İNECİ, Sevgi, **Ekonominin Küreselleşmesi**, İstanbul, İletişim yayınları, 2.Baskı, 2003.
- ALA, Efkân, **Diyarbakır Raporu**, Diyarbakır Valiliği, Ekim 2005.
- Ansiklopedik Ekonomi Sözlüğü**, İstanbul, Dünya Yayıncılık A.Ş. Globus Dünya Basın evi, 4.Baskı, 1995.
- ARENDR, Hannah, *On Violence*, New York, Harcourt 1970, alıntı, GÜNAY, Tuncer, **Türkiye'de Terör ve Terörizm**, Ankara, Atılım Ofset Matbaacılık, 2001.
- BAĞLI, Mahzar, BİNİCİ, Abdulkadir, **Kentleşme Tarihi ve Diyarbakır Kentsel Gelişimi**, Ankara, Bilim Adamı Yayınları, 2005.
- Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedi**, İstanbul, Milliyet yayınları, 1986.
- CİRHİNLİOĞLU, Zafer, **Terör ve Toplum**, İstanbul, Gündoğan yayınları, 2004.
- ÇİTLİOĞLU, Ercan **Gri Tehdit Terörizm**, Ankara, Ümit Yayıncılık, 2005, s.177.
- ÇELEBİCAN, K.Özcan, **Roma Hukuku**, Ankara, AÜHF Döner Sermaye Yayınları, 1996, alıntı, ÖZERKMEN, Necmettin, "Terör, Terörizm ve Terörün Küreselleşmesi", <http://gapmyo.edu.tr/dergiwebs2/2.htm> (15.01.2006).

DİLİPAK, Abdurrahman, **Terörizm, Terörist Kim?**, İstanbul 1988, alıntı, VAROL, Kasım, **Terörün Kalkınmaya Etkisi (PKK Terör Örgütü Örneği)**, Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü-Yayınlanmamış Tez Çalışması, 2004.

DİNLER, Zeynel, **Bölgesel İktisat**, Bursa, Ekin Kitapevi, Yenileştirilmiş 5.Baskı, 1998.

DPT, **İller ve Bölgeler İtibarıyla Gayri Safi Yurtiçi Hasıladaki Gelişmeler (1987-2000)**, Ankara, Yayın no: 2676, 2003.

DPT, **İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması**, Yayın No DPT: 2671, 2003.

DRAMOND, Larry, **Demokrasinin üç paradoksu**, Çev. M. Turhan, Bülten (Türk Demokrasi Vakfı Yayın Organı), sayı: 10. Aralık 1991, alıntı, HAZIR, Hayati, **Siyasal Şiddet ve Terörizm**, Ankara, Nobel Yayınları, 2001.

Encyclopedia of the Social Sciences, cilt 14, alıntı, GÜNAY, Tuncer, **Türkiye’de Terör ve Terörizm**, Ankara, Atılım Ofset Matbaacılık, 2001.

EREN, Hasan, ve Diğerleri, **Türkçe Sözlük Cilt 2**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1988.

ERGİL, Doğu, **Türkiye’de Terör ve şiddet**, Ankara, Turhan Kitapevi, 1980, alıntı, VAROL, Kasım, **Terörün Kalkınmaya Etkisi (PKK Terör Örgütü Örneği)**, Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü-Yayınlanmamış Tez Çalışması, 2004.

Gaziantep Ticaret Odası, **2005 Rakamlarla Gaziantep**, Yayın no: 2005/4.

GUUR, Robert, Ted, Why Men Rebel (Princeton:Princeton University Press,1971), alıntı, HAZIR, Hayati, **Siyasal şiddet ve Terörizm**, Ankara, Ankara, Nobel Yayınları, 2001.

HAN, Ergül, KAYA, Ayten Ayşen, **Kalkınma Ekonomisi**, İzmir, Etam A.Ş. Matbaa, Dördüncü Baskı, 2002.

HAZIR, Hayati, **Siyasal şiddet ve Terörizm**, Ankara, Ankara, Nobel Yayınları, 2001. <http://dosyalar.hurriyet.com.tr/11eylul/yazi7.asp> (21.02.06).

KABAKLI, Ahmet, **Temellerin Duruşması**, İstanbul, Türk Edebiyat Vakfı Yayınları, Flaş Matbaacılık, 4. Baskı, 1990.

KORKMAZ, Gürol, **Terör ve Medya İlişkileri**, Ankara, Emniyet Genel Müdürlüğü Basımevi, 1999.

KOZAK, İbrahim Erol, **İnsan-Toplum-İktisat (İbn Haldun'dan Yola Çıkılarak Çok Yönlü Bir Tahlil Denemesi)**, Adapazarı, Değişim yayınları, 1999.

MANAZ, Abdullah, **Türkiye'ye Yönelik Terör Odakları**, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, Temmuz-2005, s.31.

ÖZEY, Ramazan, **Küresel İşgal**, İstanbul, Aktif yayınevi, 2003.

PARLATIR, İsmail, ZÜLFİKAR, Hazma, GÖZAYDIN, Nevzat, **Türk Dil Kurumu Yayınları: 603**, Sözlük Bilim ve Uygulama Kolu Yayınları: 2, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1994.

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (Tanıtma Özel İhtisas Komisyonu Raporu), <http://ekutup.dpt.gov.tr/tanitma/oik519.pdf> (05.01.06).

T.C. Başbakanlık Basın-Yayın Genel Müdürlüğü, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 10. Maddesine İlişkin İçtihat**, http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/kitaplar/avrupa/bolum_1.htm (18.01.06).

TDK, **Türkçe Sözlük**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1998.

TÜRKDOĞAN, Orhan, **Sanayi Sosyolojisi**, Ankara, Töre Devlet Yayınları, No:5, 1984.

VAROL, Kasım, **Terörün Kalkınmaya Etkisi**, Yayınlanmamış tez çalışması, Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü Kamu Yönetimi, Yüksek Lisans Programı, Ankara, 2004.

YEĞİN, Abdullah, **Osmanlıca-Türkçe Yeni Lugat**, İstanbul, Hizmet Vakfı Yayınları, Engin Ofset, 1989.

YUNUSOĞLU, Kürşat, **Devlet Güvenliği ve İstihbarat**, Ankara, Emniyet Genel Müdürlüğü Basımevi, 1992.

ZAFER Hamide, **Sosyolojik Boyutuyla Terörizm**, İstanbul, Beta Yayın Evi, 1. Baskı-Mayıs 1999, s.3.

MAKALELER

AKDOĞAN, Yalçın, “Şiddet, Terör ve Yönetimin Amaca Dönüşmesi”, **Zaman gazetesi**, 11.03.2003.

AKPINAR, Ahmet,

http://www.tasova.net/modules.php?name=Kose_Yazilari&file=yazi_oku&sid=70 (26.04.06).

AKYOL, Taha, “Diyarbakır, Malatya ve AKP”, **Milliyet Gazetesi**, 04.04.2006.

AKYOL, Taha, “Kürtler ve Türkler”, **Milliyet Gazetesi**, 30.03.2006.

ALATLI, Alev, “Herkesin Modeli Kendine”,

<http://www.zaman.com.tr./2002/08/30/yorumlar>, (17.02.06).

ARSLAN, Aydın, “Olağanüstü Hal Uygulaması ve Bu Çerçeve Yürütülen Terörle Mücadele Çalışmaları İle Bölgenin Bu Günkü Mevcut Durumu”, **Doğu Anadolu’da Güvenlik ve Huzur Sempozyumu, Bildiriler**, 17-19 Aralık Elazığ, İzmir, Çağlayan A.Ş., 1999.

AYDINER, Gökhan, “Dünyada ve Türkiye’de Terör”, **Polis Dergisi**, sayı: 40, Ankara-2004, s. 5.

BAL, İhsan, “Ermeni Terörü ve Dış Bağlantıları”, **Turkish Weekly**,

<http://www.turkishweekly.net/turkce/makale.php?id=81> (21.01.06).

- BAL, İhsan, “Toplum Psikolojisi, Kriz Yönetimi, Yumuşak Güç Yaklaşımlarıyla Diyarbakır Olayları”,
<http://www.usakgundem.com/yazarlar.php?id=268&type=1> (14.05.06).
- BAYRAM, Atilla, “1999 Sonrası PKK/Kongra-Gel Terör Örgütünde Kimlik Arayışları ve Konya’daki Durumu”, **Polis Dergisi**, sayı:40, Ankara, 2004, s. 115.
- BERKSOY, Taner, “Terör Krizi Sonrasında Dünya Ekonomisi ve Türkiye”,
http://www.tisk.org.tr/isveren_sayfa.asp?yazi_id=384&id=23 (21.02.06).
- “BM’in 1373 sayılı kararı”, [http://www.terror.gen.tr.turkce/makaleler,\(22.05.2003](http://www.terror.gen.tr.turkce/makaleler,(22.05.2003)
- DAĞ, Halil, “Terör Suçlarının Analizi”, **Polis Dergisi**, Sayı 40 Nisan-Mayıs-Haziran Ankara-2004, s. 200.
- DEMİREL, Süleyman, “21. Yüzyılın Yol Haritası: Demokrasi ve Kalkınma”, İstanbul, ABC Basın Ajansı, 2003, alıntı, VAROL, Kasım, **Terörün Kalkınmaya Etkisi (PKK Terör Örgütü Örneği)**, Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü-Yayınlanmamış Tez Çalışması, 2004.
- DİLMAÇ, Sabri, “Global Tehdit: Terörizm ve Türkiye’ye Etkisi”,
http://www.egm.gov.tr/apk/dergi/40/makaleler/Sabri_DILMAC.htm
(19.01.06).
- “Dünden Bugüne Hizbullah”,
<http://www.kurtulus-nline.com/www/kurtulus200004/019.html> (25.01.06).
- ERGİL, Doğu, “Uluslararası Terörizm”, **A.Ü.S.B.F. Dergisi**, Ankara-1992.
- “Ermeni Sorunu (İddialar-Gerçekler), Ermeni Terörü”,
http://www.kulturturizm.gov.tr/portal/turizm_tr.asp?belgeno=1650
(22.01.06).

FIRAT, Dengir Mir Mehmet, “Başbakanlık Tezkeresini Bir Kez Daha -46. kez-Görüşmek Üzere TBMM Genel Kurulunda Yaptığı Konuşma”, 19.06.2002 Çarşamba.

<http://www.akparti.org.tr/siyasivehukuk/dokuman/19.06.2002%20TBMM%20Genel%20Kurulunda%20Yapt%C4%B1%C4%9F%C4%B1%20Konu%C5%9Fma.doc> (26.04.06).

GÜÇLÜ, İdris, “Ülkemizde Faaliyet Gösteren Din Eksenli Terör Örgütlerinin Şiddet Anlayışı Üzerine Bir İnceleme”, **Polis Dergisi**, Ankara, EGM Basımevi Şube Müdürlüğü, APK Dairesi Başkanlığı Yayın No: 247, 2005.

HATİPOĞLU, M. Doğan, “Diyarbakır iline Genel Bir Bakış”, **Yeni Türkiye Dergisi** (Yönetimde Yeniden Yapılanma Özel Sayısı), Ankara, 1995.

İLHAN, Suat, “Terör Neden Türkiye”,

<http://www.cagdastoplum.org/yayinda/ekitap/terornedenturkiye.htm>
(23.01.06).

İŞEVİ, A. Semih ve ÇELME, Burçin,

“Bilgi Çağında Yeni Hazine: Entelektüel Sermayeye Rekabeti Yakalamak”,
<http://www.unak.org.tr/BilgiDunyasi/gorusler/2005/2/251-267.pdf>
(06.03.06)

KAÇAR, İzzet, “Büyük Ortadoğu Projesi”, **Polis Dergisi**, sayı: 40, Ankara-2004, s.253.

KARAYİĞİT, Ahmet, “2005 Yılı İnsani Kalkınma Raporu Yayınılandı”.

http://www.izto.org.tr/NR/rdonlyres/7475BDA1-95B7-4855-B351-9ADCE4362AFE/5202/ahmet_UndpinsaniKalk%C4%B1nma.pdf
(20.02.06).

KAYNAK, Mahir, **Milliyet Gazetesi**, 08.09.2005.

KELEŞ, Ruşen, ÜNSAL, Artun, “Kent ve Siyasal Şiddet”, **COGİTO**, (Şiddet Özel Sayısı), 1996.

KIŞLALI, Ahmet Taner,

http://www.1001kitap.com/Guncel/Ahmet_Taner_Kislali/siyasal_sistemler/ss1_12.html (19.01.06).

KÜÇÜKKAYA, Zururi, “1 Mayıs ve Kitle Eylemleri Nelere Mal olmuştur?”, **Polis Dergisi**, sayı : 27, Ankara-2001, s. 2.

ÖZDAĞ, Ümit, “Terörle Mücadelede Varılan Nokta”, **Doğu Anadolu’da Güvenlik ve Huzur Sempozyumu, Bildiriler**, 17-19 Aralık 1998 / Elazığ, İzmir, Çağlayan A.Ş., 1999.

ÖZERKMEN, Necmettin, “Terör, Terörizm ve Terörün Küreselleşmesi”,

<http://gapmyo.edu.tr/dergiwebs2/2.htm> (15.01.2006).

“PKK’nın Adını Değiştirmesi Simge İsmi Ümit’i Unutturabilecek mi?”, **Star**

gazetesi (10 Şubat 2002), http://www.pkkgercegi.net/2002_02_10.htm (21.01.06).

TUNA, Taşkın, “Yeter Söz Milletindir”,

<http://www.zaman.com.tr/2002/02/03/yorumlar/default.htm> (19.02.06).

TUNA, Yusuf, “Kalkınmışlık Göstergesi Olarak Beşeri Kalkınma İndeksi ve Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme”,

http://www.bilgiyonetimi.org/cm/pages/mkl_gos.php?nt=172 (14.02.06).

YALDIZ, Fırat, “11 Eylül, El Kaide ve İstanbul”, **Polis Dergisi**, sayı: 40, Ankara-2004, s. 186-187.

YAVİLİOĞLU, Cengiz, “Kalkınmanın Anabilimsel Tarihi ve Kavramsal

Kökenleri”, Cumhuriyet Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü,

<http://www.cumhuriyet.edu.tr/edergi/makale/133.pdf> (16.05.06).

YILBAŞ, Mahmut, “Doğu Anadolu Kalkınmasında ve Terörle Mücadelede Van Örneği”, **Yeni Türkiye Dergisi** (Yönetimde Yeniden Yapılanma Özel Sayısı), Ankara, 1995.

YÖK Çalışması , “Türkiye’de Anarşi ve Terörün Sebepleri ve Hedefleri, Konferans”, Ankara, 1985, Alıntı, ATAR, Olcay, “Türkiye’de Terörizmin İdeolojik Kökenleri”,

http://www.egm.gov.tr/apk/dergi/36/web/kriminoloji/olcay_atar.htm

(23.01.06).

YUMUŞAK, İbrahim Güran, “Kalkınmışlık Göstergesi Olarak Beşeri Kalkınma İndeksi ve Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme”,

http://www.bilgiyonetimi.org/cm/pages/mkl_gos.php?nt=172 (05.01.06).

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

[http://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/source/turkce/4.2.4/Batman%20Raporu%20\(17-20%20Ocak%202003\).pdf](http://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/source/turkce/4.2.4/Batman%20Raporu%20(17-20%20Ocak%202003).pdf) (19.05.06).

<http://sourtimes.org/show.asp?t=el+kaide+hakkinda+bilinen+10+yanlis+sey> (29.01.06).

[http://tr.wikipedia.org/wiki/Diyarbak%C4%B1r_\(il\)](http://tr.wikipedia.org/wiki/Diyarbak%C4%B1r_(il)) (28.04.06).

http://tr.wikipedia.org/wiki/Sanayi_Devrimi (02.03.06).

<http://tr.wikipedia.org/wiki/Ter%C3%B6r> (08.01.2006).

<http://www.abshell.net/phpBB2/viewtopic.php?t=11941&view=previous&sid=16ad74794df91700714b4641ee4fa5be> (19.01.06).

<http://www.akparti.org.tr/siyasivehukuk/dokuman/21.11.2000%20TBMM%20Genel%20Kurulunda%20Yapt%C4%B1%C4%9F%C4%B1%20Konu%C5%9Fma.doc> (20.05.06).

http://www.bilgiyonetimi.org/cm/pages/mkl_gos.php?nt=89 (05.03.06).

<http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/kitaplar/isteturkiye/turkce/gap198.htm> (04.05.06).

http://www.cnnturk.com/TURKIYE/haber_detay.asp?PID=318&HID=1&haberID=116925.

<http://www.diyarbakir.gov.tr/index2.aspx> (30.04.06).

http://www.diyarbakir.pol.tr/teror/teror_amaci.htm (17.01.06).

<http://www.diyarbakirtarim.gov.tr/frame.asp?id=1> (04.05.06).

http://www.dunyagazetesi.com.tr/news_display.asp?upsale_id=262015 (17.05.06).

<http://www.ekonomist.com.tr/apps/dictionary.app/dictionary.php?searchstring=K&dict=es.dict> (04.02.06).

http://www.fikiryazilari.net/terorun_cozumunu/teror01.html (03.02.06).

<http://www.gap.gov.tr/gap.php?sayfa=Turkish/Ggbilgi/gnedir.html> (01.03.06).

http://www.gap-dogu-kalkinma.com/universite/14_oss.htm (01.03.06).

<http://www.habervitrini.com/haber.asp?id=124467> (15.01.2006).

http://www.hazine.gov.tr/guncelduyuru/AB_20060805_Uluslararası_DogrudanYatirim_Rapor.pdf (14.05.06).

<http://www.kimkimdir.gen.tr/kimkimdir.php?id=2692> (02.03.06).

<http://www.netbul.com/superstar/ozeldosyalar/sicakhaber/kimkimdir/salihizzeterdis.asp> (25.01.06).

<http://www.polisiye.com/devam.asp?yazid=275> (25.01.06).

http://www.rewardsforjustice.net/turkish/wanted_captured/index.cfm?page=Bin_Laden (29.01.06).

<http://www.sabah.com.tr/2006/03/31/siy110.html> (14.05.06).

http://sanayi.tobb.org.tr/yabanci_sermaye_il2.php?il=21&adi=DIYARBAKIR&toplam=2 05.05.06).

<http://www.sonboyut.net/UNLULER/Faraday.HTM> (02.03.06).

<http://sosyaldersi.kebirhost.net/tarih/ortacag/kortacagsanayi.htm> (03.03.06).

http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=187 (29.05.06)

<http://www.turkcebilgi.com/teknoloji> (02.03.06).

<http://www.un.org.tr/undp/docs/HDR2003/hdr2003-hdi-rankings.tr.doc> (20.02.06).

<http://www.voanews.com/turkish/archive/2004-09/a-2004-09-10-13-1.cfm>
(21.02.06).

<http://www.yesil.org/teror/hizbullah.htm>(25.01.06).

<http://www.zaman.com.tr/?bl=ekonomi&trh=20060214&hn=256026> (14.05.06).

PKK Terör Örgütü, <http://www.yesil.org/teror/pkkamacstrateji.htm> (24.01.06).

Terör Örgütleri ve Propaganda,

www.pressturk.com/haberler/1068933311.php-12k (19.01.06).

Türkiye’de Terör ve Terörün Gelişimi,

<http://www.polisiye.com/devam.asp?yazid=412> (23.01.06).

ÖZGEÇMİŞ

- 1973 Uşak/Merkez'de doğdu.
- 1987 İlk ve Ortaokulu Uşak'ta bitirdi.
- 1991 İzmir Polis Koleji'ni bitirdi.
- 1995 Ankara'da Polis Akademisi'ni bitirdi.
- 1995 Yılında Aydın Emniyet Müdürlüğü'nde Komiser Yrd. olarak göreve başladı.
- 1997-1998 Yılları arasında Diyarbakır ili Hani ilçesinde Jandarma Komando Asteğmen olarak askerlik hizmetini tamamladı.
- 2003 Yılında Şark hizmeti için Kars iline tayin oldu.
- 2003 Yılında Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Yüksek Lisans Sınavını kazandı. Halen Kars'ta Emniyet Amiri olarak görev yapıyor. Evli ve iki çocuk babası.